

સોસાયટી-અધાવલિ: મણકો-૨.

હું સાધુ કેમ થયો?

લેખક:

પૂ. મુનિરાજ શ્રી ચિત્તવિજયજી.

(પૂર્વે- શ્રીકાન્ત)

પ્રકાશક:

‘ધી યંગમેન્સ લેન સોસાયટી ઓફ ગુજરાત’ તરફથી
વાહીલાલ મોહોકમલાલ શાહ, બી. એ. એનસ.

ચંદુલાલ પ્રેમચંદ શાહ.

માણેકચોક-અમદાવાદ.

મૂલ્ય: રૂ. ૦-૩-૬ [પ્રત-૨૦૦૦

(આ પુસ્તકને રખડતું મૂકી આશાતના કરવી નહિ.)

ધી યંગમેન્સ જેન સોસાયટી ચૌક ગુજરાતના ઉદ્દેશો.

આ સંસ્થાનો જન્મ ૧૯૮૩ ના આવણ સુદ. ૧૫. ને

દિવસે થયો છે. એના ઉદ્દેશો નીચે પ્રમાણે:—

- (૧) જૈન ધર્મની ઉપરંપદતા અયોગ્ય પ્રદારોનો પ્રતિકાર કરવો..
- (૨) દરેક ધાર્મિક કાર્યો અને દરજ્જે અઢા કરવામાં અવસાગ લેવો.
- (૩) ધર્મની ઉજ્જની થાય તેવાં કાર્યો કરવાં.
- (૪) જૈન ધર્મને લાગતા દરેક નૈતિક અને સામાજિક પ્રશ્નો પ્રસંગોપાત ચર્ચવા.
- (૫) વ્યવહારિક અને ખાસ કરીને ધાર્મિક કેળવણીનો જન્મ અને તેમ વધુ ફેલાવો થાય તેવા પ્રયત્નો આદરવા.
- (૬) ધર્મચુન્ત ઉપદેશકોને જોડાવી ધાર્મિક વિષયો ઉપર વ્યાખ્યાન અપાવરાવવાં અને સંસ્થાની અંદર અંદર પણ તેવાં બાપણો પ્રસંગોપાત રાખી ધર્મના પરિવ્રામોને વધુ ઉત્તેજિત કરવા.

શ્રી વીર-ચાસન પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શાહ રતિલાલ કેરાવલાલે
અખ્યું. હામપટેલની પેજ—અમદાવાદ.

પુષ્પાંજલિને અંગે.

ધર્મપ્રેમી પાઠકોના કર-કમલમાં આ પુષ્પાંજલિ સન્મર્ષતાં અમોને ઘણોજ આહ્વાદ થાય છે. અમારી પ્રકાશનાવલિનું આ દ્વિતીય પુષ્પ છે. આજ પુસ્તકમાં અન્યત્ર અપાએલા આ સંસ્થાના ઉદ્દેશો ને કાર્ય-પદ્ધતિને લગતી ટુંક વિગતો ઉપરથી વાંચક-વૃંદ સહેજે સમજી શકશે કે, અમારો ઉદ્દેશ બીન સમાજની સાચી સેવા બજાવવાનો છે. અને તે નિમિત્તે નિર્ણીત કરેલાં અનેક પ્રકારનાં કાર્યો ક્ષેત્રોમાં આ પણ અમારું કાર્યક્ષેત્ર છે. અમો માનીએ છીએ કે સમાજમાં જે સાહિત્ય બેઠુંચાય ને વંચાય, તે સાહિત્યમાં શિષ્ટતા હોવીજ જોઈએ. સાહિત્ય, એ માનસિક આહાર છે અને તે જેટલું બગડેલું પ્રચાર પામે તેટલોજ સમાજમાં સડો વધતો જાય. એટલે આ સંસ્થાની ઈચ્છા છે કે-લલિ શોડું પણ બને તેટલું સુન્દર અને સંગીન-સાહિત્ય પ્રચારવું. પર્યુવણ પ્રસંગે અમોએ એક ન્હાનકડી ટૂંકટ બહાર પાડી હતી જેનું નામ છે-“પર્યુવણ પર્વ કેમ ઉજવશે ?”. ‘હું સાધુ કેમ થયો ?’ આ અમારું બીજું પુષ્પ છે. આ ઉપરથી વાંચક જોઈ શકશે કે, અમો અમારા કાર્યક્ષેત્રમાં કેટલી સફળતા પૂર્વક આગળ વધતા જઈએ છીએ.

હવે કેટલુંક પ્રસ્તુત પુસ્તક અને તેના લેખક શ્રી સં-
બધી વિગારીએ. આ પુસ્તકના લેખક છે- ‘પ્રજ્ઞ સુનિરાજ
શ્રી ચિત્તવિજયજી’, જેઓએ બહુ જ ટુંક કાળ પૂર્વે પરમ-
પૂનિત પ્રવચ્ચા માર્ગ અંગિકાર કર્યો છે. તેઓ તે પૂર્વે
‘શ્રીકાન્ત’ ના નામથી ‘જૈન સમાજમાં બાળીતા હતા
તેઓનું મૂળ નામ શ્રીયુત ચીમનલાલ નાથાલાલ શાહ હતું
પરંતુ તેઓ જગારે બહેર-ત્રેમાં લખતા ત્યારે “શ્રી-
કાન્ત” કે ‘શ્રીપતિ’ ની સંજ્ઞાથી જ લોકો તેમને ઓળ-
ખતા. તેઓએ કેટલોક કાળ મુંઝવણમાં નિર્ગમન કરેલો તે
દરમિયાન તેમણે કેટલોક સમય સુધી સુપ્રસિદ્ધ “મુંઝવણ
સમાચાર” પત્રમાં “જૈન જગત્” ના હેડીંગથી દર અઠ-
વાડીયે લેખો લખ્યા હતા અને આ લેખોનો ધર્મી તેમજ
યુવક સમાજમાં પણ સારો આદર થયો હતો. બીજા પત્રોમાં
પણ તેમણે પ્રસંગોપાત લેખો લખ્યા હતા.

આ લેખોમાં રહેલી ઉંડી ધાર્મિકતા અને સંસ્કારિ-
તાના કારણે અત્રેના વીર ધર્મનો સાચો ઢંઢેરો દેલાવતા
‘વીર-શાસન’ પત્રની ઝાંણીસે ઉક્ત લેખકને આવકાર
આપ્યો. ‘વીર-શાસન’ ના પત્રકારિત્વની લગામ તેમના
હાથમાં રહી તે દરમિયાન લેખન અને બહેર-આપણેથી તે-
મની મુંઝવણમાં વિશેષ ઘડાએલી લેખનશક્તિ અને વકતૃ-
ત્વાને ઘણું નવું બળ મળ્યું. વધુમાં વિશેષતયા ધાર્મિક જીવન

સંબંધી જ લેખો લખવાનું હોઈ, તેમાં તેઓ ઓતપ્રોત
ચતા ગયા. તેમના ધાર્મિક સંસ્કારો વિશેષ સમજ થયા.
ત્યારબાદ અમુક સંયોગો વચ્ચે તેઓએ ‘વીર-શાસન’
યત્રની ઓપ્રીસ છોડી અને સુરત ગયા. ત્યાં તેમની નૈન
વિદ્યાશાળામાં ધાર્મિક શીક્ષક અને જૈન ખોડીંગમાં મુદ્રપતિ
(Superintendent) તરીકેની નિમણૂક થઈ. અત્રે ‘પણુ
તેમણે કેટલાક ખાસ વિશિષ્ટ ગુણો અને વાતચીત તથા
વક્તૃતાની છટાથી અન્યોમાં સારી છાપ પાડી અને જોને
પોતા તરફ આકર્ષ્યા. આ પછીથી તેમણે સુરતમાં જ વૈશાખ
શુદ્ધ-૩: વીર સં. ૨૪૫૩: વિ. સં. ૧૯૮૩: માં શ્રીમતી
ભાગવતિ દીક્ષા અંગિકાર કરી ‘શ્રીમનલાલને’ બદલે શ્રી
‘ચિત્તવિજય’ છ નામ ધારણ કર્યું. દીક્ષાની ભાવના કેમ
થઈ, કેમ પોષાઈ અને તેમના હૃદય ઉપર કેવી જબર
અસર પડી, તે બધું લેખકે પોતે જ પોતાની રસિક ચેલિમાં
“નિમિત્ત નિર્દેશ” નામક પ્રસ્તાવનામાં કહ્યું છે, જે
અત્યંત આનંદદાયક અને બોધક છે. વાંચકોનું એ
તરફ ખાસ લક્ષ બેંચીએ છીએ.

આ પુસ્તકના સંબંધમાં ખાસ કહેવા જેવું કંઈ જ
નથી. પુસ્તક લખાવાના નિમિત્તનો નિર્દેશ લેખકે પોતે જ
કરેલ છે. આ પુસ્તક બહુ જ ઉમદાં રીતે લખાયેલ છે.
તેમાં લેખકનો જ્ઞાનજન્ય વૈરાગ્યનું પ્રતિબિમ્બ છે અને

અનેક તત્ત્વો તથા સિદ્ધાન્તો વિશે પ્રશસ્ત વિવેચન
છે. લેખકે પોતાના ચિંતારો પણ તેટલી જ ઉંચી ।
મધુર ભાષામાં વર્ણવ્યા છે. અને તે ઉપરાન્ત ખાસ ૪
જે અંગેને લાગે તે તે એ છે કે, વાંચક આ વાંચી
વખત તો અવશ્ય વૈરાગ્ય રસથી ભીંજાય જ છે. સંસાર
દુષ્ટિકતા, ત્યાગ એજ ધર્મ, ઉધે માર્ગે વિગેરે વિષયે
તેઓએ બહુ જ સુંદર વિવેચન કર્યું છે. આ ઉત્તમ પ્રથ
બદલ લેખક મુનિશ્રીને અમારાં ભૂરિ ભૂરિ અભિવન્દન સ.
અભિનન્દન છે. માત્ર બાવીસ જ વર્ષની ન્હાની ઉંમરના
તેઓશ્રી આટલો સફળ પ્રયાસ આદરી શક્યા છે એજ ।
શરિ છે કે, સમાજની તેઓ બાવિ આશા છે. અને અમે
પણ આ સફળ પ્રયાસ માટે ધન્યવાદ અર્પતાં શાસનદેવ પ્રત્યે
પ્રાર્થાએ છીએ કે:—

શ્રી ચિત્તવિજયજી ચિરંકાળ જીવી પોતાની લેખન
અને વક્તૃત્વ શક્તિમાં સંગીન પ્રગતિ કરે: તથા તે દ્વારા
તેઓશ્રીના શુભ હસ્તે સમાજનો ઉત્કર્ષ સધાય. શાસનદેવ
તેમને સહાય કરો !, એટલું ઇચ્છી હાથ તો વિરમીએ છીએ.

શ્રી મગમન્સ જૈન સોસાયટી એન્ડ
ગુજરાત—અમદાવાદ.
એડ. જોઈન્ટ સેક્રેટરીઓ.

{

વાણીજીવ
અંદર

શ્રી. પીરબાજી—

१. यथाः कपिकुलकिरीट, जैनरत्न, व्याख्यान
 नान्यपि प्रातःश्रमणीय आचार्यदेव

श्रीमद् विजयलज्जिसूरीश्वरज महाशय.

दीक्षा: वि. मं. १८५६.

सुविपद: वि. स. १८८०

પૂજ્યપાદ જૈનરત્ન, વ્યાખ્યાન-વાચસ્પતિ આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્ વિજયલલિતસૂત્રીધરજીને

સમર્પણ.

પરમારાધ્ય શુરદેવ !

આ ન્હાનકડું પુસ્તક જે દીક્ષા નિમિત્તે લખાયું છે, તે સમયથી મ્હારી આત્મનૌકાના આપ સુકાની અન્યા છે. સુકાનીનું કૌશલ્ય, એજ નૌકાની સલામતી. મ્હારી જીવનનૌકા હંબુ મધ્ય દરીયે આથડી રહી છે. વિવિધ વાવાઝોડાં અને કાયાનક લેખઠોના પ્રાણુધાતક વૌતાવરણમાંથી ઉર્ગારી લઈ સાધુજીવનના સુરમ્ય પ્રદેશમાં હું થયાશક્ય ઉન્નત વિહાર કરી શકું—તદર્થે આપ એકાકુશળ સુકાની તરીકે મ્હારું સંરક્ષણ કરો, એમ મનજતાં આ ન્હાનકડી પુષ્પ પાંખડી આપના કર-કમળમાં મૂકું છું. સ્વીકારશેને ?

લી. વિનેય ચિન્તવિ.

ની વન્દના.

॥ विज्ञानन्द-कमल-उन्नि-सूरिवरेभ्यो नमोनमः ॥

निमित्त निर्देश.

રિવર્તન, એ સંસારનો સ્વભાવ છે. સૃષ્ટિમાં સરળએકું કોઈ પ્રાણિ કે પદાર્થ એ કુદરતના કાનુનથી પર રહી શકતું જ નથી. મનુષ્ય શું કે પશુ શું, દેવ શું કે દાનવ શું, અરે, યાવત્ વનસ્પતિને પણ એ અબાધિત નિયમને આધિન

થવું પડે છે. હુંકમાં સંસાર આખોય પરિવર્તનશીલ છે. મ્હાસા છવન ઉપર પણ કુદરતના એ કાનુનની અસર થઈ. મ્હુને આગારમાંથી અનગાર થવાની ભાવના ઉદ્ભવી. એ ભાવનાનો અનેક વખત ઉદ્ભવ અને વિલય થયો; ખાદ એ ભાવના સદૃશ નિવડી. પરિણામે ભાવના-સાક્ષ્ય પછીથી આ પુસ્તક સર્જાયું. તેના નિમિત્તનો નિર્દેશ કરવા અર્થે અત્રે કાંઈક લખવા પ્રેરાઈ છું.

મૃસ્તુત પુસ્તકના સર્જનના નિમિત્ત રૂપે મહારા
 મિત્રોજ છે. તેઓ કયી રીતે નિમિત્ત રૂપ છે, તે આલેખતાં
 પૂર્વે મહને દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા કેમ, ક્યારે અને
 ક્યા સંયોગોમાં પ્રગટી, તેનું નિદર્શન કરાવવું અસ્થાને
 નહિજ લેખાય. જનારસ અને આશાના મહારા
 અભ્યાસ દરમ્યાન મહને દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા થઇ.
 તે સમયે વૈરાગ્ય કે સંવેગની આજી સમજ ન હતી. માત્ર
 એટલુંજ સમજાતું કે, સંસાર ઉપાધિમય છે, કર્માધિન મુખ-
 દુઃખ ભોગવનાં પડે છે અને જો દૃઢતા પૂર્વક સંયમી જીવનનો
 નિર્વાહ કર્યો હોય તો સંસારના પરિભ્રમણથી મુક્ત થવાય
 છે. પરંતુ આ સમયે ભોગોપભોગો પ્રત્યે ઉદાસિનતા કે
 વિરક્તતા ન હતી. જો. સમય વિચારોમાંજ વહી ગયો.
 ઇચ્છાઓ દગાઇ ગઇ અને અધ્યયન છોડીને આજીવિકાના
 ઉત્પાદન પ્રતિ વળવું પડ્યું.

પરંતુ જો બીજ નષ્ટ થઇ ગયું નહોતું. આજીવિકાના
 ઉત્પાદનમાં જેમ જેમ આપત્તિઓનો અનુભવ થતો ગયો
 તેમ તેમ વૈરાગ્ય-વૃત્તિ વિશેષ પ્રદિષ્ટ થતી ગઇ. અને તે
 અર્થોપાર્જનની અશક્તિ કે પરિશ્રમની કાયરતાથી નહિ.
 કિન્તુ જોજ વિચારથી કે, કર્મપ્રાણલ્પતા કારણે આ આપ-
 ત્તિઓ આવી નહે છે—જો એકજ જીવન ત્યાગમાં મસ્ત

નિમિત્ત નિર્દેશ.

બની શુભરવામાં આવે તો અનંત બવો સુધીની આવી કર્મજન્ય આપદાઓ ગટી જાય. તે પછીથી કર્મવશ માન્દગી. અને બેકારીમાં લગભગ દોઢ વર્ષ વિતાવવું પડ્યું. ઉદંઘા. કેટલાક મહિનાઓમાં બહેર-પત્રોમાં લખવું શરૂ કર્યું અને પરિણામે શ્રી * 'વીર-શાસન' અને 'હું' એક બન્યા.

પછી તો પછવુંજ છું કે 'વીરશાસન' પત્ર એટલે ત્યાગમાર્ગનું એકાન્તે પ્રતિપાદન કરનારું વાજાંત્ર. ત્યાગ કે દીક્ષા, શાસ્ત્ર કે પ્રભૂતા પ્રવચનના વિરોધીઓ કે દ્રોહીઓ પ્રત્યે એને મોરચા માડવા પડે. એનું 'એજ કર્તવ્ય' અને. લક્ષ્યખિન્દુ ! આ સંયોગોમાં મ્હારે હાથે દીક્ષા વિરૂદ્ધની કંઠીકોનો ઉત્તર અપાયો. તે સમયે મ્હને લાગ્યું કે, હું બહુજ પામરદશા અનુભવી રહ્યો છું હૃદય ને કલમ ત્યાગ-માર્ગે ઝુકી રહ્યા હતાં ત્યારે મ્હારું જીવન વિલાસો તરફ વળી રહ્યું હતું. છુટા હાથે ખર્ચ કરવાને ટેવાઈ ગયેલા હોઈ હું વિશેષ પામર બની ગયો હતો અને ઉડાઉ ખર્ચા માટે હું ઠીક ઠીક કમાણી પલ્લ મેળવી શકતો એટલે એ વિષયમાં બેસીકર હતો. આમ છતાંજ બ્યારે અને ત્યારે જીગરમાં 'કંખતું કે, 'પામર આત્મા' ઉઠ, જો, તપાસ, તું ભૂલી રહ્યો

---

* કેકાણું—હાજપટેલની પેળ. અમદાવાદ: ગેટ બુક સાથે વાર્ષિક સવાજમ રૂ. ૫-૮-૦

છે. ચિંતામણિ રત્નનો ઉપયોગ કાચના ટુકડાની માફક કરી રહ્યો છે. એની ખરી કીમત સમજવા છતાંય તું દરિદ્ર બની રહ્યો છે. આવા આવા લઘુકારા ઘણી વખતે સોગરનાં મોજાંની માફક મનમાં આવતા અને વિદાસોની લેખકમાં અથડાઈને પાછા પડતા.

પાછા પડતાં પડતાં પંજુ એ હૃદયમાં કાંઈક ઉદાસિનતા ઉત્પન્ન કરાવી જતા, ઘડીભર મોટે હૃદય વાસનાઓથી વિરક્ત બનેતું અને પશ્ચાત્તાપથી હૃદયમાં લઘી લઘૂડી ઉઠતી. પરન્તુ મોહનું પૂર પુનઃ લેના ઉપર છંટાતું અને એ પ્રત્યક્ષિત અગ્નિ પણ ખુગાઈ જતો. આવા અનેક પ્રસંગોએ આત્મ-નિર્ણય થઈ ચૂક્યો હતો કે, “એક દિવસ અવશ્ય ત્યાગી થવું છે. એક તરફ જ્યારે આ લાવનાની પ્રબલતા વધતી જતી હતી ત્યારે બીજી તરફ લગ્નની ઇચ્છા અને તૈયારી ચાલતી હતી. અચાનક કેટલાંક કારણસર હું અને વીર-શાસન-સંબંધ-મુક્ત થયા. લલે હું ‘વીરશાસન’ની ઓપીસથી મુક્ત થયો તો પણ કેટલીક વિચાર-વિરુદ્ધતા છતાં તે ત્યાગમાર્ગનું પ્રતિપાદક અને હું ત્યાગનો ચાહક હોઈ અમ્હારા વચ્ચે એકતા બરી રહી.

પરણવાની ઇચ્છાઓ હતી ત્યાંસુધી કાંઈ ખાસ વિશેષતા જેવું ન બન્યું. અને કાંઈક જીવનમાં પુનઃ શિથિલતા

નિમિત્ત નિર્દેશ.

પ્રવેશી થોડો વખત લોગ લોગવી લેવાનું મન થયું અને તે માટે જખના થવા લાગી. સંયોગોએ સાનુકૂળતા અર્પી અને મ્હાણું લગ્ન આજ વર્ષે થશે, એમ મ્હને ચોક્કસ લાગ્યું. આ સમયે હું સુરતની જ્ઞેન બોર્ડીંગમાં મુદ્દપતિ હતો અને અર્ધ પલ્ક કોઈ કોઈ સમયે ત્યાગી થવાની દહેરો આવી જતી. પરંતુ આનન્દ, ઉપલોગ, મોજમજાહ અને મનોનિમગ્નતા અભાવે એ દહેરો સમુદ્ધને કુબ્ધ કરવાને બદલે સમુદ્ધની શાન્તિમાં વિલીન થઈ જતી. એટલે હું દ્વિમાર્ગી છૂવન વિતાવી રહ્યો હતો. છગર ચાહતું કે ત્યાગી થવું છે, મોહ રૂપી સ્વેતાન હૃદય પાસે કહેવડાવતો કે, પરણવું છે. મોહ અને ત્યાગભાવના વચ્ચે ચુદ્ધ આશ્ચું. કેટલીક વખત તો હું કર્તવ્યમુદ્ધ બની જતો.

પરંતુ સમય એવો આવી લાગ્યો કે મ્હારે 'લગ્ન કે શિક્ષા' બેમાંથી એક માટે નિર્ણય કરી લેવો ભેઈએ. મ્હારી ચક્ષુઓ સમક્ષ બે બાતની સૃષ્ટિઓ ખડી થઈ. એક પ્રદેશ પ્રથમ તકેજ નવનોને લોભાવે રહેવો હતો. વૈભવ અને વિલાસ ત્યાં પાયરી દેવામાં આવ્યા હતા. પણ રહેની પાછળ ઉંડી ખાઈ હતી. દૃષ્ટિપથ વિસ્તારતાં એ બચંકર ખાઈ દેખાઈ અને હૃદય કમકમી ગયું. વિલાસોની સાથેજ જ્ઞેડા-

એલી એ દુઃખમયી ખાડી જોઈને ત્યાંથી હૃદય વિરક્ત બન્યું અને બીજી સૃષ્ટિ તરફ તેની દૃષ્ટિ ફરી. બીજી સૃષ્ટિમાં રસ્તે રસ્તે અને પગલે પગલે કાંટા ને કાંકરા વેરાયા હતા. નિર્બલ મનુષ્ય જોતાંજ ગણરાટમાં પડી જાય તેમ હતું; પરંતુ તેને ઉદ્ધંધીને નિહાળતાં એક એવો રાજમહેલ દેખાયો કે જોઈની આગળ પૂર્વેની સૃષ્ટિના વિલાસો તુલ્ય ભાસ્યા: હવે બેઉ બાજુનું પૃથક્કરણ કરવાનું રહ્યું. આનન્દ જોઈ હૃદય લોભાયું અને ખાઈ જોઈ પાછું પડ્યું. બીજી સૃષ્ટિની બાળતમાં કાંટા અને કાંકરાભર્યા વિષમ માર્ગમાં પગ મૂકતાં હૃદયે અનેક ગડમથલો અનુભવી છતાંય સુંદર ભાવિને સાધવાની તીવ્ર ઇંખનામાં એ વિકટ માર્ગ પણ વટાવી જવાશે, એમ ભાસ્યું.

પ્રસંગવશ હૃદયમાં વિવિધ પ્રકારની વિચાર-સરણી પ્રગટી. પામર-દશા લોભવી રહેલાં સંસારીઓ પ્રત્યે ઉદાસિનતા ઉદ્ભવી. મોહ-વિકળ પ્રાણિઓ કેટલીક વખત કેવું યશુ જીવન શુભરે છે, એ વસ્તુઓ આંખ સ્કામે આવી. માંસ અને હાડકાં તથા મળમૂત્ર અને રૂધિરથી ભરેલા માત્ર સુંદર ચામડીવાળા શરીર ઉપર મનુષ્ય શું જોઈને આસક્ત થતો હશે ? વિષય વિકારોની ગતિ અનુસાર ઈન્દ્રિયોના અધોને છુટા મૂકી એ ચામડાં ચુંથવામાં મનુષ્યને શી

રહેજત આવતી હશે? ક્ષણિક સુખો અને શારીરિક વિલાસોમાં તેઓ કયો આનન્દ અનુભવતા હશે કે, જેથી તેઓ એ સુખ અને વિલાસોના પરિણામે આવનારી દુઃખાવશ્ચિને છેકજ વિસરી જાય છે તેમજ તે તરફ બેઠરકારી દર્શાવે છે? તેઓને સ્વાર્થી સંસારમાં શા માટે રાચવાનું મન થતું હશે કે જેથી તેમને નરકાદિની માનનાઓ રહેવા પ્રત્યે પશુ દુર્લભ થાય છે? મરણના આક્રમણની વિસ્મૃતિ કરીને મનુષ્ય કેમ નિશ્ચિન્તપણે સંસારોપલોગોમાં ચક્રચૂર બની રહેતો હશે? શા માટે તે નહિ વિચારતો હોય કે એક દિવસ તે સંસારને મરજીઆતપણે નહિ છોડે તો ફરજિયાત તેણે છોડવોજ પડશે અને તે દિવસે, તેને 'પેતાનું' વિલાસોને અન્તે નજરે ચડેલું અનિષ્ટ લાવિ અશ્રુપાત કરાવશે.

પૃથ્વી એ વિષયમાં વિશેષ ઉત્તરવું પ્રસ્તુતમાંથી અપ્રાસંગિકમાં યાદમા જવા જેવું છે. માત્ર દર્શાવવાનું એટલુંજ છે કે, એવી વિચાર-સરણિથી મન વિશેષ ઉદ્વિગ્ન બની ગયું, પરણું, એ ઠીક તો નથીજ એમ લાગ્યું અને મનોનિશ્ચય સાધવાને લાવતા રુકુરી. એક જવ વિલાસમાં શુભાવી દઈને શા માટે અનંતા લેવો મુખી કર્મજન્ય વિપત્તિઓમાં સંગડયા કરવું? આ બધા વિચારોમાં હું હતો તેટલામાં મહને 'જુહારી'માં વિરાજતા પૂજ્યપાદ, પ્રાતઃસ્મરણીય,

ચોગીશ્વર, શ્રીમદ્ વિજયકમલસૂરીશ્વરજી મહારાજનાં દર્શને જવાનું બન્યું. તેઓ શ્રીમદ્ની પ્રભાવક મૂર્તિએ મહારા હૃદય ઉપર ઉડી છાપ પાડી. તેઓ શ્રીની તમ કાંચન સમી રંગીલી મુખમુદ્રા અને ત્હેમાં ગોલતો તેજઃપુંજ મહારે માટે વિશેષ અસરકારક નિવડ્યો. તે સમયે તેઓ શ્રીમદ્ના પદ્મલંકાર આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયલલિધસૂરીશ્વરજી મહારાજે મહને પૂછ્યું હતું કે-‘કેમ, દીક્ષા લેવી છે?’ મહેં એજ ઉત્તર આપ્યો હતો કે, ‘આપ એવો વાસકેપ નાખો જેથી તેમજ ખને!’ વાસકેપ નખાવ્યો અને સુરત આવ્યો.

પરંતુ મહને હવે મહારી જીવન-દિશા બદલાતી હોય તેમ ભાસ્યું. એક તરફ મહારા તે વખતના પૂ. મામાશ્રી લગ્ન માટે તૈયારીઓ કરી રહ્યા હતા અને વૈશાખ મહીને લગ્ન કરવાને હચ્છતા હતા, તેજ સમયે મહારો વિચાર દીક્ષિત બનવાને વિશેષ દૃઢ થતો જતો હતો. એટલામાં વળી એક વિશેષ બનાવ બન્યો જેના પરિણામે મહે લગ્ન કરવાનું માંડી વાળ્યું. ‘વાંઝ’માં ઉદ્યાપન મહોત્સવ નિમિત્તે પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયલલિધસૂરીશ્વરજી મહારાજ પધારેલા અને હું મહારા વિદ્યાર્થીઓ સાથે ત્યાં દર્શનાર્થે ગયો. તેજ દિવસે ઉક્ત આચાર્યદેવકૃત શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુની પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી. એ

નિમિત્ત નિર્દેશ.

પૂજનાં કેટલાંક પદોમાં અત્યુત્તમ રીતે વૈરાગ્યોત્પાદક વાક્યશ્રેણિ
યોજવામાં આવી હતી અને તેણે મ્હારા હૃદયને ભેદી
નાંખ્યું. આ રહી તે લીટીઓ:—

દીક્ષા કલ્યાણક: કાલ યોથી, રાગ-આશાવરી.

દીક્ષા લે સુખકાર, નિશ્ચંદવર દીક્ષા લે સુખકાર ॥

પદ્મપંડ રાત્રિ સંજમાં ત્યાગી, સદસ યોસક છેડી નાર ॥ નિ. ॥૧॥

પુણ્ય વસ્તુના ત્યાગમાં પશુ, હોવે દીન ગુમાર ॥ નિશ્ચંદ ॥

ધન્ય, એ અદ્વિત ત્યાગી નિશ્ચંદને, સમગ્ર સંસારમાં સતવાર ॥

નિશ્ચંદવર. ॥ ૨ ॥

* * * *

કેવળ કલ્યાણક: કાલ ત્રીજી (રાગ-માન આયાના કરનારા જે
જરી ભેને તપાસ તારી કાયા)

કરમે કુટાયા ભરમે શુભાયા, નરક નિગોદે રૂઢાયા,

કરી મોહમાયા દુઃખે દટાયા, સુખ નહીં લેસ તુને પાપારે ॥

છાર્ધ દુઃખ વાલકા હાયા: જની કૈસી કરમકી આપારે. ॥૪૦

મોહ કે મદસે હો ચકચૂરા, ન રહા પાપસે અધૂરા,

કૂર કરમ કરી ગુને ચેતનજી, લાખ ચોરાસી કુલાવારે ॥ ૪૧ ॥ ૨ ॥

મહ જગ પાસા, માને તમાસા, છ સાન દિનકા વાસા,

કોઈ વહાં કુત્તે રંકે બિચારે, મુકી મહ સગ જની આવારે ॥ ૪૨ ॥ ૩ ॥

* * * *

કલ્યાણક: હાલ બીજી (આધવજી સદેશો કહેજે-રયામને)

હે ભણ્યો ! તમે પાંગી ભવ માનવ તણો,

એજે ન ખોશો બની વિષયમાં ગમાર નો,

વિષય વશથી નરક-નિગોદે દુઃખીયા,

રખડે ન્યાં નહિ દેખે સુખ લગાર નો ॥

જાણી જિનં નિર્વાણ સુરેદ્રો આવીયા.

॥ ૨ ॥

મનુષ્ય ભવમાં કરણી કરને એકવી,

જેથી જન્મ જરા મરણો દૂર થાય નો,

મુક્તિ મેળે ન્યાં સુખનો પાર ન આવંતો,

એવા પદની પ્રાપ્તિ ઝટપટ થાય નો. ॥ જાણી ॥ ૩ ॥

રાગ નથી ન્યાં શોક નથી મૃત્યુ નથી,

હ્રુષો પિપાસા કામ કપાય ન હોય નો,

આનંદ આનંદ આનંદ ન્યાં વ્યાપી રહ્યો,

સર્વ સુખોથી સુખ અનન્ત સોય નો ॥ જાણી ॥ ૪ ॥

*

*

*

*

પૂજા પૂજું થઈ એને જમી વિદ્યાર્થીઓ સાથે હું
સુરત આગ્યો. પરન્તુ મ્હારા દૃઢ્યમાં તો ત્યાગના સૂર
અણુઅણી રહ્યા હતા. ઉક્ત લીટીઓ મ્હારા કાનમાં ગુંજી

૧ ‘મમુ પૂજા પ્રકાશ’ માંથી: મળવાનું સ્થળ—શ્રી સિદ્ધિવિ-
જયજી જેન લાપમિરી. મુ. જલાલપુર (જ. સુરત.) કિમ્મત-
રૂ. ૦—૬—૦ માત્ર. સાથે ‘જિનયજી મણિમાલા’ ભેટ.

નિમિત્ત નિરૂપણ.

રહી હતી. મહારા મુખમાંથી પણ પુનઃ પુનઃ એજ શબ્દોનું વિચારણુ થતું. એકાન્તમાં એજ પૂજાને એજ લીટીએ મહારા હૃદયમાં રમી રહેતી. બધુંય ધ્યમ કરતો પરન્તુ નિરસતાથી. હવે મિત્રોને મળવામાં કે ઉપસોગોને આસ્વાદ લેવામાં આનન્દ ન હતો. મહેને લાગતું કે, હું પતિવ થયો છું. સાંસારિક વિલાસો ભોગવવામાં મેં મહાર્જી જીવન ધૂગમેળ કરી દીધું છે. અહા! છેકજ મેં આત્માને વિચારી દીધો છે. અને હજી તો લગ્નની બેડી બાંધી છે! જસ, નથીજ પરણવું. કાણે કાણે જ્યાં નવિન કર્મો બંધાતાં હોય ત્યાં વિલાસ કે આનન્દ-વિહારને અવકાશ જ શાનો હોઈ શકે? પુણ્ય-પ્રકર્યના પ્રબળ સંયોગે માનવસર, આર્થકુળ, નૈત ધર્મ અને ધર્મ સાધન-શક્તિ સાંપડી છે, ત્હેનો દુરુપયોગ કરી અરે, તું કયી નરકો માટે તૈયાર થઈ રહ્યો છે! અને આ વિચારોમાં મહેને બાહ્ય જગતનું જડતા ને સ્વર્થભયું વાતાવરણ મુગ્ધતા લાગ્યું. અને તે સમયે મહેને એકજ લત લાગી કે, મહારે સાધુ થવું છે-જસ દીક્ષા લેવી છે. જ્યાં અનન્તી વાર નરક-નિગોદનાં દુઃખો વેઠ્યાં છે તો હિ આત્મા! મહારા એવ માટે તું સયમનું દુઃખ સહી નહિ શકે? એ દુઃખ સહેવાથી તો ત્હને અપૂર્વ આનન્દ સાંપડશે.

પરન્તુ અત્યાર સુધી વિચારોની સક્રિયતા નહોતી સધાઈ. એટલામાંજ પરમ આસન્ધરેવ યોગિવર શ્રીમદ્

વિજયકમલસરીશ્વરણ મહારાજની ભયંકર પ્રકૃતિના સમાચાર મળ્યા અને હું જલાલપુર ગયો. ત્યાં તેઓ શ્રીમદ્ તેજ દિવસે એટલે કે, વીર. સં. ૨૪૫૩: વિ. સં. ૧૯૮૩: મહા વદ ૬: બુધવારે રાત્રે ક. ૭-૩૫ મી. કાળધર્મ પામ્યા. સંસારની સપાટિ ઉપરથી તેઓશ્રી નામશેષ થઈ ગયા. તે દિવસે મ્હને લાગ્યું કે અહા, આવા મહાત્મા પુરુષો પણ કાળથી ન બચી શક્યા તો મહારા જેવા પામરની શી કશા? મરણ કોને છોડે છે? એક દિવસ સૌને એ યમરાજને આધિન થવું જ પડે છે. પરંતુ મરણ, એ જ પ્રકૃતિ છે તો ત્હેનાથી ડરવું શા માટે? એક ઉર્દૂ કવિ કહે છે કે:—

न मृज को दोष दे कोई, कि डरता था वो मरने से ।

वही मरनेसे डरता है, जो पापी या अधर्मी है ॥

તે કહે છે કે, કોઈ મહારા ઉપર એ પ્રકારનો આરોપ ન મૂકે કે, હું મરણથી ડરતો હતો કારણ કે તેજ મનુષ્ય મરણથી ડરે છે કે ને પાપી યાતો અધર્મી હોય છે. અને સંસ્કૃતમાં પણ એક સ્થલે કહેલું છે કે—

मृत्यो विमेषि किं मूढ, स च जातं न मुच्चति ।

अजातं नैव मृह्णाति कुरु यत्नमजन्मनि ॥

અર્થાત્ ‘હે મૂઠા! મૃત્યુથી શા માટે ડરે છે? તે જન્મેલાને છોડતું નથી: અને નહિ જન્મેલાને ગ્રહણ કરતું નથી.

તો ત્હારો જન્મજ ન સાચ, તેવો ચલન કર !' તથા મ્હને પણ લાગ્યું કે, શા માટે મરણથી ડરવું ? મનુષ્યભવ દ્વારા કંઈ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાને દરેકે શક્ય પ્રવૃત્તિઓ આદરી હોય તો મરણ સમયે ચોક શા માટે ? ચારિત્રયુક્ત જીવન જીવીને શા માટે સમાધિ મરણને માટે તૈયારીઓ ન કરવી ? મરણ સમયે કંઈ સાચ અને તે સમભાવથી ન વેઠાય તો જીવન જોળે ગયું કહેવાય. જોટલે મરણ સમયે પણ સમાધિ સાધી શકાય તદર્થે આત્માએ જોવા કંઈકાંથી પ્રસંગોમાં સમભાવે રહેતાં-રહીને શુભ ધ્યાન ધરતાં રીખવું ઘટે. અને તે માટે અત્યુત્તમ માર્ગ સંયમ છે. આ સાથે મ્હને બીજો વિચાર પણ આવ્યો.

મુક્તાતના સુરમ્ય રંગો પછી સ્વપ્ન અને-તપત્તુ આકાશ અને તે પછી અધિકારનું આવાગમન, એ સૃષ્ટિના સંચલન-નિયમ છે. જીવન પણ એજ નિયમને અનુસરે છે. નિર્દોષ ને બેફાળે જાણજીવન, પછીથી યુવાનીનું જોમ, ત્યારબાદ વૃદ્ધાવસ્થા અને અન્તે મરણ, એ પણ સુનિશ્ચિત છે. વળી મ્હને સેવાની ધગશ છે, સમાજના પ્રશ્નોમાં રસપૂર્વક ભાગ લેવાની ઠાંસ છે, અને બીજી-ચકે તેટલી લેખન કે વક્તૃવાચી સેવા કરવી છે. આ બાવન્ય ક્યારે બર આવી શકે ? મૃદુજીવનની અર્થોપાર્જનની હાંકમારીઓ જાણનારાથી છંપું નજ દોય કે, તેવા સમયે બહુજ થોડા

સમય સેવામાં ગાળવાને મળે. એટલે હું એક મહારાજ ઉપલોગ
 થવું મહારાજ જીવન વેડપી નાખું, એ મને ખરેખર સરમા-
 વનારું છે, એમ કહી શકાય. અને જો મહારાજ એકના આનન્દનો
 જોગ આપું તો મને આશા છે કે, હું સમાજ માટે, શાસન
 અભાવના માટે અને ધર્મ પ્રચારાર્થે કાંઈક-સતે છેકજ ધોડું-
 પાડું કરી તો શકુંજ ! અને સમાજની આજે કેવી દુર્દશા થઈ
 ગઈ છે ? ભાગ્યેજ કાંઈ ચંદેર કે ગામ બાકી હશે કે બધાં કાંઈ
 અક્ષરનો અઘડોજ ન હોય. અને સામુદાયિક હિતને પણ
 સમાજ ક્ષીણ અને છિન્નગિત્ત થઈ ગયો છે. નિર્નાયકતા
 વિશેષપણે વ્યાપતી જાય છે અને બીજું ઘણું ઘણું દુઃખ-
 કારક વાતાવરણ આજના સમાજમાં વર્તી રહ્યું છે. આવા
 પ્રસંગે એકેએક યુવાને અને સમાજપ્રેમીએ પોતાની જાત
 અને ઉપલોગના ભોગે પણ સમાજ-સેવામાં ઉચિત કાળે
 આપવો જોઈએ. જેટલા આ વસ્તુસ્થિતિને સમજ્યા હોય તેટલાએ
 તો પોતાના કાર્યમાં વળગીજ જવું જોઈએ અને દુઃખ
 જીવનનો સદુપયોગ કરી લેવો ઘટે. આવા આવા વિચારો
 પણ મહારાજ મગજમાં તે રાત્રિએ આવ્યા.

મૃત્યુત વિચાર-ચેષ્ટિનો નિર્ણય બીજે દિવસે રાત્રે
 કરી લીધો. બીજી સહવારથી એ સ્વ. સુરિવરના ચમને લગતી
 અગ્નિદાહને અંગેની ક્રિયાઓ ચાલી અને મધ્યાહ્ન સમયે
 સમારોહપૂર્વક તે કાઢવામાં આવ્યું. નિર્ણિત સ્થળે

નિમિત્ત નિર્દેશ.

અગિયારમી સદી ત્યારમાં સાંજના એ સૂરિશ્વરજીના સ્વર્ગારોહણને અંગે મહારે એક લેખ તૈયાર કરવે પડ્યો. આ બધાય સમય મહારા મનમાં ‘દીક્ષા’ નાજ વિચાર ધુમી રહ્યા હતા. એક એક સણ બચકર બાસતી હતી. પૂર્વકૃત સાંસારિક પ્રવૃત્તિઓ માટે પશ્ચાત્તાપ થઈ રહ્યો હતો. જીવનના ચથેલા દુર્બંધ માટે અત્યંત ચિન્તા થતી હતી. સંસારના બ્યામોહમાં ઢંઠાયેલાં પક્ષ હવડી ગયાં હતાં. સંસાર એ માત્ર કર્મોલીલા છે—તેનું દ્રવ્ય મહારી નયનો સમ્મુખ ખડું થયું હતું. દુઃખમાં તે દિવસના ભાવો અને વૈરાગ્ય—વાસના—બધું અવરૂંધે હતું. તે દિવસની મહારી આંતર પરિસ્થિતિનું પ્રતિબિંબ, તે પછીના અઠવાડિયાના ‘વીરશાસન’ ના “સૂરીશ્વરજીનો સ્વર્ગવાસ શું શીખવે છે ?” શીર્ષક મહારા હાથે લખાએલા અમલોપમાં પડ્યું છે. આવી પરિસ્થિતિમાં રાત્રે હું આચાર્ય મહારાજ ઈમરૂ વિજયલક્ષ્મિ-સૂરીશ્વરજી મહારાજ પાસે આવ્યો અને કેટલીક પ્રાસંગિક વાતચીત પછીથી મેં નિયમ મહણ કયો કે:—“આજ વખતની વૈરાગ્ય શુદ્ધિ પૂર્ણતા સુધીમાં દીક્ષા ન લઉં, તો સર્વથા છ વિજયનો ત્યાગ.” આજ મહને લાગ્યું કે, એ જીહારી-વાળો આચાર્યદેવનો વાસલોપ ફેળ્યો ! અસ્તુ.

મૂકીણું વિષયોના વિવેચનમાં વિશેષ વિસ્તાર થઈ ગયો. કદાચ કોઈને મહારું લખાણ કાંઈક અસ્થાને પણ બાસથે કોઈને એમ પણ લાગશે કે, સાંસારિક વાસનાઓની મહારી

અંગત કથા મહેં શા માટે આમ બાકેરમાં મૂકી ? પણ આ તો મહારી સાચી હૃદય કથા છે. એને છુપાવીને માત્ર હું નિર્વિકાર કિંવા વાસના-રહિત હતો, તહેવું જણાવવાનો કંઈ હરવવાને મહારું હૃદય અસમર્થ છે. હૃદય સમર્થ થાય તો પણ મહારી સાધુતા તેમ થવા દે, એમ નથી જ. અને આ નિમિત્ત-નિર્દેશમાં પણ કેટલાક મિત્રોના પ્રશ્નોનો પ્રત્યુત્તર પણ સમાઈ જાય છે. “અચાનક આ શું ?” એમ ગભરાટથી મહારા દીક્ષાના વિચારોથી આશ્ચર્યમુગ્ધ યન્યરોને આમાંથી ઉત્તર મળે છે. એટલે એ સર્વ દ્રષ્ટિએ વિચારતાં મહારે એજ લાગ્યું છે કે, મહારે તે સમયની સાચી મનોદશાનું ચિત્રજ આલેખવું અને તે મહેં કયું છે.

પૃથ્વીખાણુ-દીક્ષાની બાધા કરીને હું બીજે દિવસે મુરત આવ્યો અને મહારું સાંસારિક ક્ષેત્ર સંકેલવા માંડ્યું, સાથે મહારા તે સમયના મિત્રોને એ પૃથ્વીખાણુની ખેંચર આપી. આ સમાચાર બહાર પડતાં મહારા ઉપર ટપાલોનો મારો આવ્યો અને કેટલાક વિચારક બન્ધુઓએ દીક્ષાને અંગેની દલીલો કરી સમય દુકો અને કાર્યનું બાહુલ્ય એટલે સરેને યથોચિત વિસ્તારથી ઉત્તરો ન આપી શકયા. પરંતુ તે વખતે મહારે લાગ્યું કે, આવી દલીલો કેટલેક આજનો સુવાન વર્ગ પણ કરે છે એટલે તે બાધોને કાંઈ પણ સમજાવી શકાય તો મહારું, એવા શુભ હરાંદોથી મહેં “વીર-શાસન” માં આ લેખમાળા ચાલું કરી એના સંચકનું આ

નિમિત્ત નિર્દેશ.

પુસ્તક છે. આ પુસ્તકમાં સમાવેલા વિચારો દીક્ષા મહંશુ કરતી સમયે આવેલા જ, એવું કાંઈ નથી. કિન્તુ લેખ લેખંતી વખતે જે કાંઈ યાદ આંખું તે લખાણ છે. કદાચ જુનું વિચારાણું પણ હશે અને નવું ઉમેરાણું પણ હશે. જેર, આખર હું સાધુ મયો. વીર સં. ૨૪૫૩: વિ. સં. ૧૯૮૩: વૈરાગ્ય શુકડા તુતિયાને દિને પૂજ્યપાદ કવિકુલકિરીટ, જૈન-ચંદ્ર, બ્યાખ્યાન-વાચસ્પતિ આચાર્યદેવ શ્રીમા વિજય-લલિતસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીને મહેં મહારી લવન નૌકાના સુકાની તરીકે સ્વીકાર્યા. ત્યારબાદ આ લેખમાળા સર્જાઈ. અને હવે એ નિમિત્તનો નિર્દેશ થઈ ગયો હોઈ પૂર્વ કરવા ઇચ્છું છું.

પ્રાન્તે-મમ્મુ છું કે, પાંચક હંસ-હીર-નીર ન્વાયે આ પુસ્તકમાંથી પોતાને ઉપયોગી જણાતું તત્ત્વ મહંશુ કરી અન્વને છોડી દેશે અને કોઈ સ્થળે સખલના લાંગે તો સંમ-જશે કે, સંવર્ણ સિવાય સર્વ અપૂર્ણ છે, ને અપૂર્ણ પ્રત્યક્ષની કૃતિ પણ અપૂર્ણ હોય તે સ્વભાવિક છે. તો તેમ સમજી મહારી સખલનાઓને સ્વતંત્ર્ય લેખશે અને ઉદાર ચિત્તે મુને જણાવશે તો હું તંહેને સમજાવવા મથીશું. પ્રેમની પ્રતિકૂલતાને આંગે કેટલોક સમયે વાક્યમંચનો પિચિત્ર બેની છે-જે પાંચક સુધારી લેશે, એમ મમ્મો વિરમું છું. શાશ્વત્ત્વ સર્વેનું કલ્યાણ કરો!

વીર સં. ૨૪૫૪: વિ. સં. ૧૯૮૪:

માનસર શુદ્ધ ગરસ્તી

જ્ઞાનામૃત (અનુસંહ.)

} —ચિત્તવિજય

साधु

केम

थयो

વાંચકને--

વિદિત કરવું, ઉચિત ને આવશ્યક લાગે
છે કે: ગ્રંથ વાંચનનો પ્રારંભ કરતાં
પૂર્વેજ ગ્રંથ-લેખકની કસાએલી
કલમથી લખાયેલ “નિમિત્ત
નિર્દેશ ” નામક અસ્તાવના
આવશ્ય વાંચી જાય !

પ્રકાશક:

હું સાધુ કેમ થયો ?

ત્વેમના હૃદય સમક્ષ ધરી દેવા હું ઉદ્યુક્ત થયો છું. પ્રથમ પ્રશ્ન જે લગભગ સર્વેના પત્રોમાંથી તરી આવે છે, તે એ છે કે 'હું એવું શું સમજ્યો કે જેથી દીક્ષા આંગિકાર કરવા તૈયાર થયો ? સાધુત્વની લિટુક વૃત્તિમાં મહે' એવું તે શું બાળ્યું કે જેથી યુવાનીના આંગણે પગ મૂકતાં દુનિઆના સજ્જમાર્ગને તરછોડી હું-સ્નેહી સંજાંધી વિદ્યોદ્ધો-એકલો આલી નીકળ્યો ? સંસારનો મૂળે એવા તે શો અનુભવ થયો કે જઠેણે મૂળે સંસારની અસારતા શીખવી ? મહારામાં એવું તે કયું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું કે જઠેના પ્રભાવે લોગના સમયે મૂળે આ ત્યાગની લવ લાગી ? જસ, સૌ એજ પૂછતા કે યુવાનીના ભોગવિશાસો, સંસારના લોગોપલોગો, અને સ્નેહી-સંજાંધીના ટોળામાં આનંદ ચમન કરવાની મોજ છોડી મૂળે આ માર્ગમાં કયી સુખચાન્તિ કેખાણી ? એક બાઈનો તો એ જાતનો પણ પ્રશ્ન હતો કે ખીલતું યૌવન, કામળ દેહ અને સુખની સામગ્રી-જે આહુસ્થ્ય જીવનમાં વધુ મંદ અને ઉપયોગી નીવડે છે, ત્વેનો ખ્યાલ છોડી મૂળે આ 'દીક્ષા' નો માર્ગ કેમ અનુકરણીય લાસ્યો ? કાઈને લાગતું કે, કુમળા મગજના છા-કોઈએ લરમાન્યા તો નથી ને ? તો વળી કોઈ એમ પણ કહેતું કે, કોઈએ લાગૂતી તો નાખી નથી ને ? આમ વિવિધ અને વિચિત્ર તર્ક શ્રેણીઓ

તથા ઉપાલભ્યોનું ચણતર ‘હું શું સમજ્યો?’ ના મૂળ પાયા ઉપર ચણાયું હતું. કેટલાકને આશ્ચર્ય ભાસતું કે, ત્યાગ અને વૈરાગ્યમાં એવો કયો રસ રહેલો છે કે જહેણે મહેને એ તરફ દોર્યો? પુરુષાર્થ ખેડી જીવન-નિર્વાહ કરવા કરતાં વિશુક-વૃત્તિથી પેટ ભરવામાં મહેં કયું મહત્ત્વ ભાળ્યું કે કોથી અનગાર થવાની ભાવના મ્હારા હૃદયમાં જાગી? દુઃખમાં સૌ કોઈ જાણવાને ઉત્સુક હતું કે, હું એવું તે શું સમજ્યો જહેણે મહેને ત્યાગી બનાવ્યો?

સુખ દુઃખ : કર્મના વ્યવહાર.

‘હું શું સમજ્યો?’ નો ઉત્તર આપવો હવે હું શરૂ કરું છું. હુનિઆની દશેદિશાઓમાં મહેં મ્હારી દષ્ટિ દોડાવી અને વિશ્વના ખુણે ખુણે મહેં મ્હારી નજર પહોંચાડી છતાં કોઈ સ્થળે મ્હારી નજર ઠરી નહિ. મહેને સર્વત્ર અસન્તોષ અને અશાન્તિનું વાતાવરણ દેખાણું. સર્વત્ર મહેને તો વિચિત્રતાનું જ દર્શન થયું. કોઈ સુખી હતું તો કોઈ દુઃખી; કોઈ મંગલ ગીત ગાતું તો કોઈ અયુષાત કરતું; કોઈ આનંદ ચમન ઉડાવી રહ્યું હતું તો કોઈ ચોકસાગરના અગમ્ય ઉડાણમાં ડુબી રહ્યું હતું; કોઈ પ્રવૃત્તિમાં મથાણું હતું તો કોઈ પ્રમાદી બની મ્હેંડા વિદ્યગ્રી રહ્યું હતું. કોઈ પ્રસન્ન વદને પોતાનું કાર્ય આટોપી રહ્યું હતું તો કોઈના સુખ ઉપર ઉદાસીનતાની

હું સાધુ કેમ થયો ?

ઉપરાન્ત એ જોયું કે, કોઈ તિગોદમાં સડી રહ્યા છે તો કોઈ ઇન્દ્રિયોની ઉલ્લુપથી દુઃખતા પહોંચી નીચે ચળંગમાં ગયા છે; કોઈ માનવદેહધારી જન્યા છે તો કોઈ પશુપણે જીવન જીવી રહ્યાં છે; કોઈ દેવત્વનું સુખ અનુભવી રહ્યા છે તો કોઈ નરકાદિમાં રોજાઈ રહ્યા છે; અરે, કોઈ માનવ તરીકે પણ ભુદિના બારદાન જની પાશવિક વૃત્તિઓથી પોતાના જીવનને અધમતાના અન્ત સુધી ખેંચી જતા દેખાય છે. પશુઓમાં પણ કેવો વિચિત્ર સંયોગ છે? એક કુતરું માલીકની સીંધી દેખરેખ નીચે આનંદપૂર્વક જીવી રહ્યું છે તો બીજા કુતરાને રોટલાનો ટુકડો પણ મુરકેલીએ મળે છે. કોઈ મૃગલાને પાળે છે તો કોઈ મૃત્યુ પારથીની હૃદયભેદક બાણ વૃષ્ટિનું લોગ થઈ પડે છે. અર્થાત્ ચોસારી લાખ જીવાયોનીમાં આ જીવ એક યા બીજા સ્વરૂપે આપડી રહેલ છે. આ સર્વ ઉપરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે માનવજીવન, એ ઉત્કૃષ્ટ જીવન ગણાવા છતાં પણ જીવોમાં પરસ્પર એક બીજાથી સુખ દુઃખમાં ન્યૂનાધિક્ય હોય છે. આપણે અનુભવીએ છીએ કે કોઈનો કંઈ એવો કામળ અને આધુર્વસંચો હોય છે કે જહેને સવલ્ય કરવાને હબરો જીવો આતુર જની રહે છે, જ્યારે એ પણ જોવાય છે કે કોઈના કંઈમાં એવી મધુરતા યા કામળતા તો દૂર રહો કિન્તુ સ્વાભાવિક રીતે જો જોઈએ તો

પણ નથી હોતું અને તેનો ગર્દભ કંઠ સર્વને અપ્રિય લાગે છે. કોઈના અવાજમાં કેવી મીઠાશ અને આકર્ષણ ભર્યું હોય છે કે જેથી તેના મુખમાંથી ઝરતી શબ્દોની અમૃત-સરિતાનો આસ્વાદ લેવાને રહાયો જાડુની માફક વિવશ બની જાય છે, ત્યારે કોઈનો અવાજ એટલો બધો દુર્કંથતાભર્યો હોય છે કે જે ખીલકુલ કઠોર લાગે છે. આમ દુન્યવી દેહલોચ અસંગો દ્વાદ પથમાં તરી રહ્યા છે કે જ્યાં જીવોના પરસ્પર વિરોધભાવનાં દર્શન થઈ રહ્યાં છે—જ્યાં વિશ્વનું વૈચિત્ર્ય નજરે ચડી રહ્યું છે. એ સફલાવ અને અભાવનું યુગલ દુનીઆની પ્રવૃત્તિ અને પરિસ્થિતિ ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરતાં મહારી શ્લોકો સન્મુખ આવી રહ્યું અને આજ મૂળમાંથી મૂળને સંન્યસ્ત જીવન શુભરવાની વાસના બાગી-જોડેના પરિણામે આજે હું સાધુમત અંગીકાર કરી આ લેખ લખી રહ્યો છું.

સર્વ કોઈ સ્વીકારે છે કે, દરેકનો આત્મા એક સરખો છે: તેનામાં અનન્ત જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એકજ સરખા પ્રમાણમાં મૂળ સ્વરૂપમાં છે. આમ છતાંય વિશ્વમાં આ વિચિત્રતા શાથી બ્યાપી રહી છે? એ પ્રથમ પ્રશ્ન છે. આ પ્રશ્નનો ઉકેલ કરવા માટે આપણે આ બધી બનવા પામેલી વસ્તુ-સ્થિતિના બૂતકાળમાં એક પશ્ચાદ્દષ્ટિ ફેંકવી પડશે. આજે દુનિયાનું જે દૃશ્ય આપણી નજરે ચડી રહ્યું છે તે વાસ્તવિક

હું સાધુ કેમ થયો?

બાકી તેઓ કબુલ કરે છે કે, આ જગતમાં અનુભવાતી
સુખ-દુઃખની વિલક્ષણતા; પૂર્વ-સર્વોમાં અને આ ભવમાં
પણ પૂર્વે બાંધેલાં-મુકૂત્ય અને દુષ્કૃત્યથી બાંધેલાં-કર્મોથીજ
સરખાવેલી છે: એ ન હોય તો એક સરખા મૂળ સ્વરૂપવાળા
આત્માઓમાં આવો ભેદ ન હોઈ શકે. આથી વાંચક નોંધ
શકશે કે, જગતમાં અનુભવાતાં સુખ દુઃખ: એ
માત્ર કર્મના વ્યવહાર છે.

પ્રવચન—

હો ચિતન ! મુતી વખતે શાન્ત ચિત્તે વિચાર કર: અકો-
શત્રિના ચોપીશ કસાકે તહેં પીતાબ્યા, તહેમાં ચિતન્ય સ્વરૂપ
આત્મા માટે કેટલું કર્યું અને સડન-પડન-વિગસન સ્વભાવ-
વાળા જડ રૂઢ માટે કેટલું કર્યું ? આ નર-રોશનો દિસાખ
સમજ ને હૃદયમાં હિતાર ! આટલું આવડ્યું ને નરો વધા-
રતાં શીખ્યા તો દુન્યવી જ્ઞાન તહારે માટે તુચ્છ છે.

[૨]

કર્માવરણ અને આત્મા.

તમા તથા કર્મની સત્તા અને શક્તિનો પૂર્ણ ખ્યાલ આપવા માટે મેળવવા માટે ઉંડા અભ્યાસ તથા મનનની અપેક્ષા રહે છે. આધ્યાત્મિક અને તત્ત્વજ્ઞાની જનોનો આ વિષય છે. જોને અગાધ શાસ્ત્રાવગોચ છે, તે મહાત્માઓ.

આ વિષયને સારી રીતે છણીને સંસારની મોહકતામાં-ક્ષણિકતામાં જ્ઞાન ભૂદ્ધી જોડેલા પ્રમાદીજનોને આત્મિક માર્ગે પુરુષાર્થ જોડવાનું જોમ ઉત્પન્ન કરાવી શકે છે. હું માનું

હું સાધુ કેમ થયો ?

હું કે જે કોઈ પણ વ્યક્તિને “ કર્માવરણ અને આત્મા ” ના વિષયનું સત્ય જ્ઞાન થાય, ત્હેના હૃદયમાં આ વિષય સ્થાન પામે અને ત્યારે એ રીતે ત્હેને સંસાર-એક રંગ-ભૂમિ સમો બાસે ત્યારે તે કોઈ સામાન્ય માનવતાથી પર સમો બની રહે છે, તેમજ હમરો હૈયાં એના ચરણે સ-ક્ષિતભાવે પણ છુટી પડે છે. પહેલા લેખમાં આપણે જોઈ ગયા કે, વિશ્વની વિચિત્રતા અને પ્રાણીમાત્રમાં રહેલી સુખ-દુઃખની ભિન્નતાનું મૂખ્ય કારણ કર્મો છે કે જ્હેને જોને-તરો પ્રારબ્ધ નામથી ઓળખે છે. કર્મો, એ તો પૂર્વ કાળમાં આપણે સેવેલાં આચરણોનુંજ પરિણામ છે, એ આપણે જોઈ ગયા. પરંતુ માત્ર કર્મોજ સમસ્ત પ્રાણીજીવનના વિધાયક નથી. પ્રાણીમાત્રને અનુભવની પડતી સુખ-દુઃખની માત્રાઓ માત્ર કર્મનેજ અવલંબીને હોતી નથી; પરંતુ ત્હેમાં નિમિ-ત્તાદિ બીજાં ચાર કારણોના ઉદયની પણ પૂરી અપેક્ષા રહે છે. એ પાંચનો સંયોગ થાય ત્યારેજ જીવજાલમાં અનુભવેલી, ભાવિમાં અનુભવાનારી, અને વર્તમાનમાં અનુભવાલી પરિસ્થિતિ અસ્તિત્વમાં આવી શકે છે. આમ માનવાને અ-નેક કારણ છે: જે માત્ર કર્મોનેજ આપણાં સુખ-દુઃખના સદાઓ અને તે રીતે ભાવિ જીવનનાં વિધાયકો માનવામાં આવે, તો આત્મિક-ચક્ષુનો પ્રશ્ન ઉઠી જશે, દુનિયામાં

—શ્રી ચિત્તવિજયણ

કરણીય કિંવા અકરણીયના વિવેકને સ્થાન નહિ રહે અને આત્મા કોઈક દિવસ પણ કર્મદળને ચૂરી મુક્તિવધૂને વરશે, એ માન્યતાજ અકારણ નિવડશે. આ ઉપરાન્ત પ્રાણીમાત્રના ભૂતકાલ અને ભાવિકાલનાં વિધાન અને સર્જન વચ્ચે પણ એક વિરૂદ્ધતા દેખી થશે, જે તપાસીએ.

જો કર્મોજ માત્ર આપણાં સુખદુઃખનાં સરળનહાર છે તો પછી આત્મા એને આધિનજ છે, એમ કહી શકાય. એક તરફ આત્માને જ્યારે આપણે કર્મોનો ઉત્પાદક, લોકતા અને હિચ્છેદક માનીએ છીએ તો આ માન્યતાથી તે પણ અન્યથા નિવડે છે. અને કર્મોજ જ્યારે આપણા ભૂતજીવનનો બદલો આપી ભાવિજીવનને ઘડનારાં છે તો આપણે ધર્મ જેવી વસ્તુનો વિચારજ કરવાનો શહેતો નથી. હરેકમાં એકજ વાર્તા સંતોષ, માનવાનો, કે વિધિના લેખ જેમ લખાયા હશે તેમ બનશે અને તેથી મનુષ્યે પાપશીરૂ બની, સત્યાસત્યનો વિવેક કરી, તેમજ દુષ્ટ કાર્યોને પરિહરી, દયામય જીવન શુભરવાનો વિચાર કરવોજ અસ્થાને લેખાયો. અને જ્યારે આમજ બને ત્યારે ‘કર્મોનો નાશ અને મુક્તિનો નિવાસ’ની કલ્પના, માત્ર હવાઈ ટિલ્લા સગી ભાસે છે. ઉપરાન્ત કર્મોને જ્યારે આપણે ‘પૂર્વકાળમાં આત્માએ સેવેલાં આચરણોના ચરિણામ’ રૂપ લેખીએ છીએ: ત્યારે આમ એકાન્તે માનતાં તો

હું સાધુ કેમ થયો ?

દરેક પ્રાણિનું ભાવિજીવન માત્ર કર્મોજ ઘડી કાઢે છે, એ માન્ય-
તાની એક પ્રકારની વિચિત્રતા ઉભી થયે: પરંતુ આપણે માત્ર
કર્મોનેજ આપણાં સુખદુઃખનાં વિધાયક કે સરજનહાર માની
શકતાં નથી. એ માનવામાં અનેક અડચણો અને અયકામણો
અડી યાય છે. આથી 'સુખ દુઃખઃ કર્મનાં વ્યવહાર' સમજ્યા.
બાદ મહેં વિચાર કર્યો કે, કેટલે અંશે કર્મોની સત્તા આત્મા
ઉપર ચાલી શકે છે અને કર્મોની સખલ જંઝીરોને પણ આત્મા
પોતાના જોજસૂથી કથી રીતે ગાળી નાખી શકે છે. મુને
લાગ્યું કે, જો કર્મોજ માત્ર આપણી જીવન-દિશા ચીંધનારાં
નાયક અને પ્રવૃત્તિની દોરી જેવનારાં મહારી છે, તેમજ
તેની આગલ આપણે માંકડાની માફક રમવાનું છે-એમ
માનીએ તો પૂર્વે બાંધેલાં કર્મો ઉપરજ નૂન કર્મસુધિનાં
મંડાણ થવાનાં તથા અનન્તકાલના ભાવિ પછી પણ આપણા
આત્મજીવનની સુખદુઃખ-મેલિની આજના જેવીજ એકધારી
શ્રુંખલા બંધાઈ રહેવાની ! પરિણામ એ આવે કે આત્મા માત્ર
કર્મોના હાથનું રમકડું બની રહે તથા અધોગામી બનેલો
આજનો આત્મા, અનન્તકાલના અન્તર પછી પણ આત્મ-
કતાના અરૂણોદયનું દરય જોવા સરખો પણ સામ્યશાહી ન
નિવડી શકે. જ્યારે પૂર્વના પૂરુષોદયે આજ સુરિયતિમાં
મૂકાએલા આત્માનું જીવન ભાવિજીવન વધુ ને વધુ ઉચ્ચ-

તમ બનતું જાય. વળી એ પણ એક વિચારણીય પ્રશ્ન છે કે, જો હવનકાળના દુઠ્ઠ અસ્તિત્વમાં અનુભવાતાં સુખ-દુઃખના તડકા-છાંયડા, એ માત્ર કર્મોનેજ આભારી હોય અને કર્મોનીજ પ્રબલ સત્તા જો આત્મા ઉપર પ્રવર્તતી હોય તેમજ કર્મોજ માત્ર આત્માનાં નિયંતા હોય તો પ્રથમથીજ આત્મા દુષ્કર્મો યા સત્કર્મોથી આવૃત્ત કેમ બન્યો ?

અનેક શુંચ અને સમસ્યાભરી આ વિચારશ્રેણિને અનંત ઉપર દર્શાવ્યું તેમ પાંચ કારણોને સ્વીકાર કરીને લાવી શકાય છે. આત્મા, એક અનંત દર્શન—અનંત જ્ઞાન અને અનંત ચારિત્રસંપન્ન તત્ત્વ છે. ત્હેનું મૂળ સ્વરૂપ સર્વશ્રદ્ધાનંદમય છે. ત્હેનામાં અનંત શક્તિ છે. દુનિઆના સમસ્ત પ્રાણીવર્ગમાં તે રહેલો છે. આત્માને આવો માનીએ તો પણ એક શુંચ ઉકેલવી બાકી રહે છે: મનુષ્યબુદ્ધિ રહેજે તર્ક દોડાવી શકે કે, ‘અનંત જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની રત્નત્રયીયુક્ત આત્માએ કર્મો કેમ બાંધ્યા ? શરૂઆતમાંજ એણે ચેતવું નેઈતું હતું !’ આનો નિર્ણય પ્રથમ કરી લઈએ. જોન શાસ્ત્રકારો જગતને અનાદિ અનંત માને છે: ઈશ્વર યા કોઈ પણ વ્યક્તિને ત્હેના સૃષ્ટા તરીકે માનતા નથી. અને જગત કોઈ કાળે પણ આત્મા વિના ખાલી હોઈ શકતું નથી. અને આ રીતથી જગતને અનાદિ માનવા સાથે આપણે આ-

હું સાધુ કેમ થયો ?

તમાને પણ અનાદિ માનવોજ રહ્યો. તેમજ એ પણ સુનિશ્ચિત છે કે, આત્મા સાથે કર્મો હોય ત્યાં સુધીજ તે આત્મા સંસારમાં હોઈ શકે એટલે તે કારણે કર્મોને પણ અનાદિ તરીકેજ સ્વીકારવાં પડશે. અર્થાત્ જગતનો વ્યવહાર કુલામાંથી પાણી કાઢવાની ઘટમાળની માફક ચાલ્યા કરે છે. જો આત્માની શરૂઆત માનવામાં આવે તો આત્મિકતાનું મૂળ સ્વરૂપ જો આપણે માનીએ છીએ, તોને ફેરવવું પડશે: કારણકે રત્ન-ત્રયીયુક્ત આત્મા કોઈ વખતે નિર્લેપ થવા પછી કર્મબંધ કરેજ નહિ એટલે જગતની જાદી નથી તેમ આત્મા અને કર્મ પણ અનાદિકાલથી પરસ્પર ‘સુવર્ણકણુ અને માટી’ ની માફક લગી ગયાં છે: તેમજ જેમ માટી દૂર થતાં સુવર્ણ પોતાની વાસ્તવિક સ્થિતિએ પહોંચે છે તેમ આત્મા પણ કર્મમૃતિકાનો નાશ થયે સુક્ષ્મતા શાશ્વતા ધામમાં પહોંચી જાય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એટલુંજ કે, અત્યારે આત્મા એક કર્મને છાકતો જાય છે, તો અનેક નૂતન કર્મોનો બધ પડે તો જાય છે. આથી કર્મની પરંપરાઓ વધતી જાય છે. જેમ એક સ્ટીમરમાં મોટાડું ગાળડું પડે અને ફરીયાદનું પાણી અંદર આવતું જાય ત્યારે બાહ્યી જાદી સાધનો દ્વારા ખલાશીઓ પાણીને પાણું ફરીઆમાં ફેંકતા જાય છતાં પણ જો જલાગમનનો વેગ ભારી હોય અને પાણું કાઢવાની તેટલીજ શક્તિનો ઉપયોગ ન કરવામાં આવે તો સ્ટીમર ઘોરાજ

કાલમાં બહુજ બયભરી સ્થિતિમાં આવી પડે છે: કદાચ કાલાન્તરે ડુબી પછુ જાય છે: તેમ આત્મનૌકામાં કર્મજલ ભરાતું જાય છે. આપણે પ્રમાદી જુની થોડું થોડું અને ધીમે ધીમે એ કર્મજલને ઉલ્લેચીએ છીએ પરન્તુ તે દર-અ્યાન કર્મજલનું પૂર જોસ આપણી આત્મનૌકાને વધુને વધુ ગંભીર તથા ભયભીત સ્થિતિમાં મૂકતું જાય છે, તે છેકજ વીસરી જઈએ છીએ. આજ કારણ છે કે, આપણા આત્મા મૂલ સ્વરૂપે સૃષ્ટિદાન-દમય હોવા છતાં પણ અ-નાદિકાળથી આ સંસારચક્રની ચોરાશી લાખ છવાયેલીમાં ભટકી રહ્યો છે તેમજ એજ કારણે કર્મોના નાશ થઈને આત્માના આ જન્મ, જરા, મૃત્યુમય પરિભ્રમણનો ક્યારે અન્ત આવશે, તે પણ કહી શકાતું નથી.

ઉપર આપણે ‘આત્મા અને કર્મો’ નો સંબંધ દુઃકમાં જોઈ ગયા: હવે આપણે ‘સુખદુઃખ—કર્મના વ્યવહાર’ અને ‘કર્મો નહિ કિન્તુ આત્મા પોતેજ કર્મોના ઉત્પાદક તેમજ ઉચ્છેદક છે’ એ ઉભય સત્યોની પરસ્પર વિરુદ્ધ દેખાતી સમસ્યાનો ઉકેલ કરીએ. સુખદુઃખ—કર્મના વ્યવહાર છે, એ તદ્દન સાચું ! કર્મોએ આત્મપ્રકાશને ઢાંકી દીધો છે, એ પણ તદ્દન સાચું ! આત્મા કર્માવરણથી મૂળ સ્થિતિ ભૂક્તી યત્રતત્ર મુગ્ધાઈ રહ્યો છે, તે પણ સાચું !

હું સાધુ કેમ થયો ?

તેમજ કર્મો આત્મિક પ્રવૃત્તિને દાગી દઈ શકે છે—નષ્ટ કરી શકે છે, તે પણ સાચું । । । જ્યારે વિરૂદ્ધતામાં જે આત્માએ કર્મ બાંધ્યાં છે, લોભવે છે, અને કર્મોથી મુઝાઈ જાય છે તેજ આત્મા વીર્ય ફેરવી કર્મસમૂહને વિઠોહી મોક્ષના માર્ગે, બહિષ્કૃત મોક્ષમાંજ જઈ શકે છે, એ પણ સનાતન સત્ય છે. આ બેઉ બાબતો કેમ જની શકે છે તેમજ કર્મોની આત્મા ઉપર કેટલી મત્તા છે તથા આત્મિક શક્તિ, એ સત્તાને કયા પ્રકારે નિર્મૂળ કરી શકે છે, તેનું મધ્યસ્થિત ધ્યાન કથાવતાં જૈનશાસ્ત્રકારો સમ્યગ્દષ્ટિને માટે પુરુષાર્થનું પ્રધાન્ય ઉપદેશે છે. કર્મો જે પ્રકારે નષ્ટ થઈ શકે છે: ૧. લોભવવાથી. ૨. તપશ્ચર્યાથી. સામાન્યતઃ આઠ કર્મોને બે વિભાગમાં વહેંચેલાં છે. એક નિકાચિત અને બીજો અનિકાચિત. નિકાચિત કર્મો એવાં હોય છે કે, જે લોભવવા માત્રથીજ આત્મપ્રદેશોથી દૂર થાય જ્યારે અનિકાચિત કર્મો લોભવવાથી અને તપશ્ચર્યાથી પણ નષ્ટ કરી શકાય છે. એટલે આત્મા જો પારે તો કર્મોને લોભવીને તપશ્ચર્યાથી ખપાવી શકે છે. છતાં આપણે જોઈએ છીએ કે, કેટલીક વખત કર્મો આત્માને હંફાવે છે. તેમ છતાંય સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માને તો પુરુષાર્થજ પ્રધાન ઉપદેશે છે. સમ્યગ્દષ્ટિ આત્મા કપાળે હાય. હઈને ભાગ્યને રાતો

એસી ન રહે પરન્તુ પુરૂષાર્થ જેડે—પ્રયત્નશીલ જને—ઉદ્યોગના
 અવનવા પ્રયોગો કરે ! ત્હેનું લક્ષ્યગિન્દુ મોક્ષજ રહે અને
 હરદમ ત્યાં પહોંચવા યથાશક્ય પ્રયાસો સેવે ! આમ છતાંય
 જો તે પોતાના કાર્યમાં નિષ્ફલ નિવડે—ત્હેની પ્રવૃત્તિઓમાં
 તે ઘવાતો જાય અને હૃદયવિરૂદ્ધ ત્હેને આત્મિક માર્ગમાં
 પાછા હઠવું પડે તો તે માને કે, કર્માવરણ ગહુ સખ્ત
 છે. પરન્તુ તેવું માની પોતાની ક્રિયા તે ચાલુજ રાખે,
 ઉત્તરોત્તર વધુને વધુ પ્રયત્નો કરતો જાય અને કર્મદળને
 દ્વર કરવા દરેક યથાશક્ય પ્રયાસો સેવે તેમજ દુષ્કર્મને ઉદયમાં
 લાવનારાં નિમિત્તોથી બચતોજ રહેવાનો પ્રયત્ન આદરે !!!
 આટલું કાર્ય છતાં પણ પોતાનો પુરૂષાર્થ સાવજ નિષ્ફળ
 નિવડતો દેખાય તો પણ આવેલ મુખ દુઃખોને તે સમભાવે
 સહે અને માને કે, કરેલ તપશ્ચર્યા તથા આત્મસાધના સમયે
 અવશ્ય ફળશે. બીચારો કર્મવશ સંસારમાં રજાગતો હોય
 તો પણ ત્હેનું જીવન તો ઉદ્ધિગ્નજ રહે. સંસાર, ત્હેને
 કાંટાની માફક ખુંચે ! આ ઉપરાન્ત એ વિચાર કરે કે,
 “પૂર્વે કરેલાં કૃત્યો આજે કર્મરૂપે પરિણમી મ્હારી જીવન-
 સુધારણામાં જખ્મો કરી રહ્યાં છે પરન્તુ નવિન કર્મો
 બાંધવા—ન બાંધવાં તે તો મ્હારા પુરૂષાર્થ ઉપર આધાર
 રાખે છે ને ! જુનાં કર્મો ભોગવીને અથવા તપશ્ચર્યાથી

હું સાધુ કેમ થયો ?

દૃઢ્ય શુદ્ધિ કરીને ખપાતી, તથા નવિન કર્મોને આવવાનાં અનેક આશ્વનાં દ્વારોને રોડીશ. છતાં પૂર્વ વિજ્ઞય નહિ મળે તો 'કરોળીયાની બગ'ની માફક હું ત્હેની પાછળ મંડયો રહીશ. આ રીતે ધીરે ધીરે પુરાણાં કર્મો ખપાવીશ અને નવિન કર્મ આવતાં અટકાવી હું સુદ્ધિના હરવાળાં દ્વારા માટે ખુલા કરીશ તેમજ બીયારા સંસારના ચક્રમાં સાનમાન બૂલેલા છવોની સન્મુખ સુદ્ધિમાર્ગનો એક આદર્શ ખડો કરીશ. આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે, કર્મો અમૂક અંશે આત્મિક પ્રવૃત્તિમાં બાધા ઉપજાવી શકે છે પરંતુ સમ્યગ્દષ્ટિ ચોતાના પ્રવલ્નોથી આત્માનું જોગસદ્દુરુસાવી કર્મસમૂહને ગાળી નાંખી શકે છે અને અન્તમાં આત્મિક સત્તાજ વિજયવન્તી નિવડે છે.

[૩]

માનવભવ:-એક મુસાફરી.

મની [વચિત્તાનું] વિવેચન કર્યા બાદ તે સર્વ કર્મનો પ્રતાપ છે, સમન્યા પછીથી હવે આપણે આપણા જીવન ઉપર વિચારીએ. આપણો ભવ એ જૂત અને ભાવિની શૃંખલામાં સંકળાએલો આંકડો

છે. એમાં એ તાકાત છે કે, જો આત્મવીર્યને સ્કુરાવી માત્ર આત્મ સાધનામાંજ પ્રવૃત્ત થવામાં આવે તો એ શૃંખલાનો અન્ત તત્કાલ નહિ તો બહુજ અચિર કાલમાં આવી જાય. આપણા જીવનમાં

હું ચાહું કેમ થયો ?

અનુભવાતી, સંભાળાતી, દેખાતી યા વંચાતી પ્રત્યેક ઘટનાના ઉદાહરણમાં ઉતરીએ તો આપણને લાગે કે, સંસાર એક રંગ-ભૂમિ છે. રંગભૂમિ ઉપર કામ કરનાર એકનું એક પાત્ર અમૂક સમયે રાજરાજેશ્વરને ચોભાવે તેવા પોઝાકમાં દેખે છે છે જ્યારે અમૂક સમયે તે દુઃખમાંડે ભટકતા બિંદુકળા રૂપે દૃષ્ટિગોચર થાય છે, અને મૂળ સ્વરૂપે તો આપણે તહેને ત્રીજા રીતે જોવાળીએ છીએ. સંસારની રંગભૂમિ ઉપર પણ આનાં જ વેશ-પરિવર્તનો દૃષ્ટિએ ચડે છે. આ જનો લાખોપતિ કાલે જૂડે હાલ રખડતો હોય ! આને પેટ ભરવા માટે તલસી રહેલો કાલે અનેકો ઉપર દુઃખ વહાવી શકો હોય ! આજ ભર્યોવનના ઉન્માદમાં અણુનમ ફરતો કાલે શોધાવશ બન્યો હોય ! આજના ઉચ્ચપદાધિકારીની કાલે રસ્તાના પથરા જેટલી પણ કોમળ ન હોય ! અચાજ માત્રથી સેંકડોને કંપાવનારો કાલે નિર્બલ-નિસ્તેજ જની લોકોની ઠાકરે ચડતો હોય ! આજે મોજશોખ અને આનંદ-ચમન ઉડાવનારને કાલે દુઃખ પોટલાનાં પણ શંકાં પડતો હોય ! આજે બુદ્ધિ અને આતુર્યથી હજારો ઉપર પ્રભાવ પાડનાર કાલે કંથી શુદ્ધમાં પડ્યો છે, તોની પણ કાંઈને દરકાર ન હોય ! જબાન માત્રથી લાખોનો બાપાર વહાવનાર કાલે જીવન નિર્વાહની ચિન્તામાં ઘેરાયો હોય ! મહેલ સમાં બબ્બં

જીવનોમાં પણ જીંદગી કાંઈજ વિશેષતા ન જણાતી હોય
 જીંદગી કાંઈ જીવનમાં જોવા ધરમાં સંતોષ માનવો પડે ! આ-
 જીવનો મોટરોમાં ફરનાર કાંઈ એકલો પગે રખડતો હોય !
 આજ જીંદગી સૌન્દર્ય ઉપર દુનીયા મરી પડીતી હોય
 જીંદગી કાંઈ કાંઈ લાવ પણ નહિ પૂછતું હોય ! આ બધું
 શું રંગભૂમિને બાંધેલું નથી ? ઇતિહાસ પણ એ વાતની
 સાક્ષી આપી રહ્યો છે. માલવદેશનો મહારથી મુંજરાજ—એક
 વખતનો લક્ષ્મી, સરસ્વતી અને વીરતાનો એકનો એક લાડલો
 કુમાર ! પણ સમયે પલટો માર્યો—તૈક્ષ્ણ્ય હત્યો મુંજ-
 રાજાએ અને આખર લીખ માંગતો થયો ! તેમજ પૃથ્વિરાજ
 ચૌહાણ, જયચંદ રાઠોડ, ઔરંગઝેબ ને જીંદગી શાહજહાંનો,
 કુમારપાલ નરેશ, વનરાજ આવડો, અને જર્મનીનો ફ્રેડરિક-
 વિગેરે—આ બધાનો ઇતિહાસ શું સંસાર—“ એક રંગભૂમિ ”
 છે, જીંદગી ચિતાર નથી ખડો કરતો ? આજની આપણી
 રાજકીય પરિસ્થિતિ પણ એજ દર્શાવે છે. દાદાભાઈ નવ-
 રોજી, એનીબીસાંટ, ગોખલે, વીલક, ગાંધીજી, દેશબંધુ
 દાસ, માલવીયાજી, મોતીલાલ નેહરૂ અને પટેલ વિગેરેના
 યુગ આવતા ગયા અને ભૂલાતા ગયા. કોંગ્રેસવાદીઓ બાબુ
 સહી ગયા, ધારાસભાવાદીઓ પોઝારમાં પડી રહ્યા, ગાંધીજી
 સાબરમતીના કાશ્મીરમાં ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનનો ભંડાર ઠા-

હું સાધુ કેમ થયો?

લવવા લાગ્યા અને એમ દેશના વાતાવરણમાં ઉત્તરાઈ આવેલો ઉત્તરો શાન્ત થઈ ગયો. આપણો સમાજ પણ એ પરિવર્તનથી નથી બચ્યો. કો-ફર-સની ધમાલ પછી દેવદ્રવ્યમાં તે પછી મુનશી પ્રકરણમાં અને તે પછી દોડકાંની ચર્ચામાં સમાજ હોમાતો ગયો. આ પછીથી તીર્થાધિરાજ શ્રી શત્રું-જયનું પ્રકરણ ઉઘડ્યું. આજુ અને રાજકોટની દોડધામ થઈ તથા તે ઉપર વિચાર ચલાવવાને આપણે પણ અમદાવાદ અને મુંબઈની જમીનો માપી. એ બધું જ બૂલાયું ને હવે સમાજનો અંમૂક વર્ગ ‘દીક્ષા’ ની પાછળ પડ્યો છે. હવે સાધુસંસ્થાનું હિત હરવા મેદાને પડ્યો છે । । । પરંતુ આ સર્વ માત્ર દારૂક આવેશ અને ઉત્તરા સિવાય બીજું કંઈ જ નથી. નથી ત્હેમાં બધારણ કે શિષ્ટ પુરુષોનો સહકાર ! જ્યાં શિષ્ટોનો સાથ છે ત્યાં યુવાનોનો ઉન્માદ માર્ગ રોકી ખટો થાય છે । આ સર્વ વિચિત્રતામાં લેખક જે કથાવવા માગે છે તે તો માત્ર એટલું જ છે કે, “સંસાર એક પ્રકારની રંગભૂમિ છે.”

આ તો બધું બાહ્ય દ્રષ્ટિએ પરિવર્તનશીલ દેખાયું પરંતુ તે સર્વ માત્ર કર્મોનું પરિણામ છે અને તેથી જ આપણા જન્મ-મરણોમાં પણ એજ પરિવર્તનશીલતા આવી.

વસે છે. આજના પિતા-પુત્ર, કાન્ત-કાન્તા, માતા-બેટી, શેઠ-નોકર સર્વે એકજ સરખા ધોરણે ચિરકાલ પર્યન્ત રહેતા નથી. એ સર્વેમાં વિધિનો શુભ હાથ અને સંકેત રહેલો છે. જ્યાં રહેલો દોરી જે'ચી ત્યાં મનુષ્યનું-અરે, હરેક પ્રાણીનું જીવન હામુકું ફરી જાય છે. વિધિનાં વિધાન અગમ્ય છે એમ આથી જ લેખાય છે. વિધિની ગતિ અકળ છે અને એ અકળ ગતિજ આપણને વિચિત્રતારૂપ લાસે છે. આથી આપણે પુનર્જીવન અને ભૂતજીવનને કળુલ રાખીએ છીએ. પરિવર્તનનું કાર્ય જો માત્ર માનવશક્તિના હાથમાં હોય તો આ સાંધી વિચિત્રતા પ્રાયઃ અદૃશ્ય થઈ જાય. પરન્તુ પરિવર્તનમાં વિધિ અને માનવશક્તિનો સંયોગ રહેલો હોય છે. આપણે આ વસ્તુને સ્ફેટ પૂર્વેના લેખોમાં કરી ગયા છીએ એટલે આપણે તો એટલું જ કળુલી લેવું રહ્યું કે, ભૂતકાલ અને ભાવિકાલને સાંધી એકતાર રૂપ બનાવી દેનાર જે આંકડો છે, તે આ આપણો મનુષ્યભવ છે.

મનુષ્યભવને ચિંતામણિરત્ન કિંવા કલ્પતરૂની ઉપમા આપવામાં આવે છે: દેવતા, તીર્થંચ, નારકી અને મનુષ્ય એ ચતુર્ગતિમાં માનવતા સર્વોત્કૃષ્ટ લેખવામાં આવી છે. તેનું પ્રાધાન્ય પ્રાયઃ હરેક દર્શનકારોએ એક યા બીજા

હું સાધુ કેમ થયો ?

સ્વરૂપમાં સ્વીકાર્યું છે. આમ હોવાનું કારણ શું ? એક જ કે, માનવજીવનમાં વિચાર અને વર્તનને અવગણ્ય છે. કરણિય-અકરણિયનો વિચાર અને વિવેક કરી તહેમાંથી સદા વસ્તુરૂપ સેવન કરવાની શક્તિ માનવતાથી પર વ્યક્તિઓમાં નથી. દેવતાઓ વિલાસોમાં ચક્રચર છે તે નારકીઓ વિપત્તિઓમાં ઘેરાયેલા છે, જ્યારે તીર્થચરે વિવેકશૂન્ય લેખવામાં આવે છે. માત્ર મનુષ્યજીવ જ એવો છે કે જ્યાં દેવતા ધૈર્ય વિલાસો, નરકની વિપત્તિઓ અને તીર્થચરની વિવેકશૂન્યતા અમૂક પ્રમાણમાં આવી વસી છે તેમજ વધારામાં આપણે ઉપર નિહાળી ગયા તેમ વિચાર, વિવેક અને વર્તનની ત્રિપુટીનો પણ તહેમાં અંશ રહેલો છે. એટલે માનવજીવનથી ધારી સદ્ગતતા મેળવી શકાય છે-હાં, પ્રયત્ન કરવો જોઈએ-એટલે જ મનુષ્યજીવન સર્વ શ્રેષ્ઠ લેખાય છે. આ માનવજીવનની શ્રેષ્ઠતાના વિષયમાં ઉંડા ઉત્તરતાં પૂર્વે આપણે તહેના ઉત્પત્તિ કારણ તરફ પશ્ચાદ્દિ દેંકવી પડશે. પુનઃ પુનઃ, એ માઠ દેવડાવણું પડે છે કે, વિશ્વની સકલ રચનામાં મૂળાધાર કર્મ છે. દરેકે દરેક જીવનની પૂર્વે કરેલી કરણી કે જહેને આજે આપણે કર્મ, વિધિ, યા પ્રારબ્ધના નામે જોળખીએ છીએ તેજ સમદિ સ્વરૂપે એકત્રિત થતાં એક પ્રકારની સદિનું રૂપ પકડે છે અને કર્મોની પરપરા જેમ જેમ પૂર્વેની કરણી

અનુસાર, સ્વરૂપ બદલતી જાય છે તેમ તેમ આપણને પણ સૃષ્ટિમાં પ્રલયાદિની જ્રમણા થયા કરે છે કિન્તુ વાસ્તવિક રીતે આપણાં કર્મોજ એ આકારે ઉદયમાં આવે છે કે જેથી આપણને એમ લાગ્યા કરે છે કે સૃષ્ટિએ સ્વરૂપ બદલ્યું અને તે કાઈ વિધાતા-વ્યક્તિએ બદલાવ્યું.

અને આ વસ્તુની સાક્ષી આજનું શ્રી શત્રુંજય પ્રકરણ આપી શકે છે. આજે ઘોર સામુદાયિક કર્મ સમસ્ત જૈન જગત્ ઉપર આક્રમણ કરી આવ્યું છે. જૈન સમાજનાં તીર્થો ઉપર વિરોધીઓની ત્રાપ આવી છે, પૂર્વના મહાપુરુષોને વિધર્મિઓ ખુદલખુદા-કલાંકિત બહેર કરી રહ્યા છે, આપણી સર્વોત્કૃષ્ટ સાધુ-સંસ્થાને આજે છડેચોક વિદ્રોહીઓ લાંડી રહ્યા છે. અને સમાજ ધાર્મિક તેમજ આર્થિક સ્થિતિમાં પ્રતિદિન ક્ષીણ થતો જાય છે. નિર્નાયકતા અને સ્વચ્છન્દતા ઘર કરતાં જાય છે. આજે જૈનત્વનું સાચું હીર આ રીતે હણાઈ રહ્યું છે અને મૂંઢે-તો લાગે છે કે આ બધુંય આપણા સામુદાયિક પાપકર્મના પ્રતાપેજ બની રહ્યું છે. જે શાષ્ટ્ર-યાં સમાજ આવા સામુદાયિક પાપકર્મનું લોગ બને છે તેની અવશ્ય આ સ્થિતિ થાય છે. એટલે આ બધી વસ્તુસ્થિતિને પરિવર્તનને આપણે તો કર્મનોજ પ્રતાપ લેખી શકીએ.

હું સાધુ કેમ થયો ?

અસ્તુ. આ જમી પવિર્વર્તનશીલતાથી આપણે જે પ્રસ્તુત વિષયમાં સમજવાનું છે, તે એજ કે સમસ્ત સંસાર કર્મને આધિન છે અને જીવનમાં અનુભવાતાં સુખ દુઃખ-તકા છાંયડા સર્વ કર્મને આધારે છે. ઉપરાન્ત આપણે અનુભવેલી સર્વ ભૂતકાલ તેમજ ભાવિકાલ, એ કર્મોથી જ ઘડાએલી સંખલા છે. એટલે એક જીવમાંથી ખીજા જીવમાં જન્મું તે પણ કર્મને અંગેજ જાને છે. કર્મ ન હોય તો જીવન-મૃત્યુનો પ્રશ્ન અસ્થાને રહે છે. જીવનમાં અનુભવાતી જન્મ-જરા મૃત્યુની વિડંબના પણ કર્મ વિના હોઈ શકતી નથી. એટલે પૂર્વ જીવનાં કર્મોજ એવાં છે કે જેથી આપણે આ માનવજાત પ્રાપ્ત કર્યો છે. અને જગતનો એક અખાધિત કાનુન છે કે, જે જન્મ્યું તે અવશ્યમેવ મરવાનું જ. ઉગ્યું તે આશ્રમવા પ્રારંભ ! રૂપારે ઉદયાચલ ઉપર આરૂઢ યતો સૂર્ય સાયંકાલે અસ્તાચલમાં અદૃશ્ય થવાની ખાતરી આપી રહેલ હોય છે. રૂપારે ખીલેલું કમળ સાંજ પડતાં કરમાંઈ જવાનું જ ! તેમ મનુષ્યજાત પણ તેવોજ સમજવો ! તે મુજબ આપણા જન્મ સાથેજ જરા અને મૃત્યુની ગાંઠ વાળી દીધેલી છે એટલે કોઈ મુસાફરને જેમ આઠ દિવસ કે મહિનો ધર્મશાળામાં રહેવાની જગ્યા મળે છે પરંતુ તેટલા સમય પછી તો તેને ધર્મશાળા ખાલી કરવીજ પડે

જે તેમ આ દેહની ધર્મશાળામાં આપણે આત્મા આવી
ચર્યો છે અને નિર્ણીત સમય થતાં ત્હેને જમન કરી જ-
વાનુંજ છે. આ બધું વિચારતાં તાત્પર્ય તો એટલુંજ નીકળે છે
કે અનાદિ કાળથી ચોરાશી લાખ છવાયેલીમાં ભવજનમણ
કરી રહેલા આપણા આત્માને તો આ માનવભવ પણ એક
સુસાદરી સમાનજ છે.

પ્રવચન—

હે જીવ ! તું ખ્યાલ કર. અનાદિકાલથી આ સંસારની
સદમાળમાં લામ્યા કરે છે. તહેં ઘોર વેદનાઓ સહી છે.
છતાંય આજે તું એ સર્વને વિસરી જઈને કેવું આચરણ
કરી રહ્યો છે ? આત્માને અધોગતિમાં દોરી જઈશ તો
મનુષ્યભવ હારી જઈશ અને જે સામાન્ય દુઃખથી તું કંઠાળે
છે તેથી કંઈ ગુણે અંશે તહારે કર્મોત્પન્ન દુઃખ ઘેણિઓ
સહેવી પડશે.

[૪]

માર્ગ જુઝો મુસાફર.

આત્માને અનાદિ અનન્ત સ્વીકાર્યા બાદ ચતુર્થ
ગતિનો ખ્યાલ, અને આત્માનું જન્મ જરા મૂલ્ય
મય પરિણામણુઃ આ વસ્તુ આપણને માનવ-
હૃદય એક દુઃખી મુસાફરી હોવાનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ

કરે છે. સાથે એ પણ સૂચવે છે કે, હજી આપણે લાંબી મુસા-
ફરી કરવાની છે—અનેક ભયો કરવાના છે—અને તે સર્વનો
મૂખ્ય આધાર આપણા વર્તમાન હૃદય ઉપર અવલંબી

—શ્રી ચિત્તવિજયજી.

રહેલ છે. ગત લેખમાં આપણે નિહાળી ગયા કે સર્વ પ્રાણિમાં સર્વોત્કૃષ્ટ મનુષ્યઃ એનું જીવન સર્વથી અનોખું અને અ-સ્પૃશ્ય દેવો પણ એની ઝંખના કરે લેવું ! આમ હોવાનું કારણ એકજ કે આ માનવ-જીવનમાં વધુમાં વધુ પુણ્યોપાર્જન કરી શકાય છે; ને વધુમાં વધુ કર્મ-નિર્જરા પણ કરી શકાય છે. ધારે તો સાતમી નરકે જઈ શકે છે અને ધારે તો મોક્ષનો સુસાકર પહોંચી શકે છે. અને તેથીજ શાસ્ત્રકારો કહે છે કે, ધર્મિ આત્માઓ મોક્ષના સુસાકર હોઈ શકે ! એનું ધ્યેય અને પ્રગતિ-સર્વ એજ દિશામાં હોય ! હવે આપણે આપણા વ્યક્તિગત જીવન ઉપર દૃષ્ટિપાત કરીએ. આપણા જીવનની રહેણી-કહેણી, આચાર-વિચાર, આપણાં દૃષ્ટિબિન્દુ અને ક્રિયાઓ બધી કયા માર્ગે છે ? એમાં મોક્ષ માટેની કેટલી વાંછના અને ઝંખના છે ? તેમજ એ માર્ગે આપણી કેટલી સફળતા છે ? આપણે જીવનના ભૂતકાલ ઉપર દૃષ્ટિ ફેંકીએ, એ આચરણોનું ખૂબ હડા ઉતરી અવલોકન કરીએ અને તપાસીએ કે એમાં આત્મચુક્તિ માટે કેટલું ભંડોળ એકઠું કર્યું છે; અને દિન રાત આપણે કયા માર્ગે જીવન-વેડફ્યું છે, તે વિચારીએ. આ વિચારણા તપાસ બધુંય જો સાચા જ-ગરથી કરીએ-આત્મવંચના કાર્યા વિના હૃદય પાસે લેનો સાચામાં સાચો પ્રત્યુત્તર માગીએ અને હૃદય ઉપર ચઢી

હું સાધુ કેમ થયો ?

બેઠેલા પાપી ચેતાનની સત્તાને ઘડીબર તરછોડી આત્માની મૂળ સ્થિતિ, આજની સ્થિતિ અને આપણા કાર્યોનું પૂર્ણ-તથા સંશોધન કરીએ તો જરૂર આપણને કંપારી છુટે, આપણી નસોમાં બચ વ્યાપે, અને કેાઈ મહા ભીતિના આગમનના બહુકાર વાગતાં હૃદયમાં જે ગભરાટ વ્યાપી જાય છે તેવીજ હૃદયની પણ સ્થિતિ થાય. ચારે દિશાઓ શુન્ય લાગે અને આંખે અંધારા આવે. સર્વત્ર મુંઝવણમયું વાતાવરણ દેખાય. તોણે કેાઈ અત્યંત જરૂરી કાર્યમાં એકદમ નિષ્ફળતા મળી હોય ! સતિનું સતિત્વ, કૃપણનું ધન અને નામદેવનું મહિષ હુરાર્થ ગયા પછી એ ત્રણેના હૃદયમાં જે ગમગીની, જે ઉશ્કેરણી અને જે અસહ્ય વેદના વ્યાપે-તેજ ગમગીની, ઉશ્કેરણી અને અસહ્ય વેદના સાચું આત્મજ્ઞાન થયા પછી થાય. એક એક પ્રવૃત્તિમાં સમાયેલી પાપમયતા તેના હૃદયને વિદ્યારે અને તે કરતાંય તેની દૃષ્ટિએ અઢતું અનિષ્ઠ લાગે-તેની કંઈપના માત્ર-તેને કિંકર્ત્તવ્યમૂઢ બનાવે ! શૂની ઉપર ચઢવાને જઠેના કલાકો અને મીનીટો ગણાતી હોય તેવા શુન્હેગારના જેવી સ્થિતિ એની થાય. કિન્તુ આ બધું પાપનાં આવવાનાં દ્વારોને સમજ્યા વિના ન જને ! પાપ અને પાપનું ઉત્પત્તિસ્થાન બરાબર સમજાય ત્યારેજ આત્મિક ક્રિયાઓનું સાચું જ્ઞાન થાય અને

સમજાય કે, આપણે મુસાફરીનો વાસ્તવિક માર્ગ બુઝી ન્હાય છીએ.

પ્રસ્તુત વિષય સાથે આજે આપણા કેટલાક અનસિરા સુવાનોના વિચારો ઉપર દૃષ્ટિપાત કરીએ. કેટલાકોનો આશ્વેષ છે કે, આજના સાધુઓ ઉપાશ્રયમાં બેઠી નરક અને સ્વર્ગનાં આનંદ ગાવામાંજ કર્તવ્યની ઈતિશ્રી માને છે; તેઓ માત્ર પુણ્ય અને પાપની પોથીઓ ઉકેલીનેજ સંતોષ માને છે; નથી તહેમાં જીવનની પ્રગતિ કે નથી કંઈ નવીનતા. આ આશ્વેષકો બુઝી જાય છે કે, કદાચ આજથી અનન્ત કાળના પડદા હિંચકાશે ત્યારપછી પણ સાધુઓ તો એજ વાતો કરનારા હશે. એમાંજ એમનું કર્તવ્ય સમજાતું હશે. તહેમની પાસે એથી જીજી નવિનતા જે રહ્યું માગે છે, તે નહિજ આવી શકે. સ્વર્ગ અને નર્કની બાબતો જાતલાવી જનતાને સત્પથે પ્રગતિ કરવા પ્રેરણા કરવી અને પુણ્ય-પાપના વાસ્તવિક સ્વરૂપની જાણ કરાવી પાપકૃત્યોથી વિમુક્ત બની સન્માર્ગે સંચરવાની દિશા દર્શાવવી, એ દૃષ્ટિબિન્દુ તો અનન્ત કાળનાં જીવંતો વહી જાય. તો પણ અચલ અને અટલ રહેવાનું જ ! આપ અને પાપની ઉત્પત્તિ ન સમજાય ત્યાં સુધી આપણે આત્મપથે વિચરી શકતા નથી અને ત્યાં સુધી પાપભિરૂતા આપવી નથી ફારહું કે પાપનાં આગમન દ્વારોનો તહે ન પરિ-

૬. સાધુ કેમ થયો ?

અથ હોને નથી. સાચે જો પણ ખૂબ યાદ રાખવાનું છે કે, જ્યાં સુધી પાપલિક્ષતા પ્રગટી નથી ત્યાં સુધી જંગલમાં જૂઠા પડેલા મુસાફરના જેવીજ આપણી દશા ચલાવી છે. એટલે જ્યારે પુણ્ય અને પાપની પોથીઓનું જ વાસ્તવિક ઉડું સ્પર્શ સમજવાની હતાસા પ્રગટ્યે ત્યારેજ દિશાશૂન્ય જીવન કાંકડા માર્ગે આવી શક્યો. બારી માત્ર જડવાદમાંજ મસ્ત બની રહેલા આત્માઓ અને પાપ-પુણ્યનાં વિવેચનો સાંભળી યાંત્રી મથેલાઓ જો પોતાના જીવનને અનુદૂત જેવી દેશનાની અપેક્ષા ઠોણ સાધુ પાસેથી રાખતા હોય તો તે અર્થજ છે. સાધુની દરેક વાતોમાં-દરેક ઉપદેશમાં પાપ અને પુણ્યનો સમાવેશ તો પ્રથમજ રહેવાનો કારણ કે જોનું ક્ષેત્રજ જેવા પ્રકારનું છે કે જ્યાં લેને પાપ અને પુણ્યની બીજવટ-બારી ચીવટ રાખવી પડે ! એ તો ગૃહસ્થોને કહેવાનાજ કે, ત્હમ્હારી એક એક પ્રવૃત્તિ ઉપર ખૂબ ધનન કરો, જીઓ, કે ત્હમે ત્હમે ત્હમારા આત્મા માટે કેટલું હાંસલ કર્યું ? પાપ કરી આત્માને અધમ માર્ગે દોરી જતા હો કિંવા આવતા અસંખ્ય ભવો સુધી દુઃખમાં સળકવા માટે આત્માને પકેલી દેતા હો તો ચંબો ! વિચારો ! આમામી જીવનને. સુન્દર-રસમય-આત્મિકતાભર્યું બનાવવા ઠોશીય કરો ! ” જો સાધુ આ ન કરે તો ત્હેણે સાધુ થવું નિર્થક છે. કોઈ સાધુ વક્તા

વા સમયે વ્યાખ્યાતા ન હોય અને થોડુંજ બોલી શકે. હોય તો પણ તેં પુણ્ય અને પાપની વિભક્તતા તો દરેક સમયે યાદ રાખેજ ! એ યાદમાં તો એના ધ્યેયની સાચી સાધના રહેલી છે. આવી વ્યક્તિ પાસેથી નવિનતાની આશા રાખવી ફોગટ છે. અને જો તત્ત્વરૂપે એ નવિનતા લાવતો હોય તો તે શ્રીમન્મહાવીર દેવનો સાચો સાધુ નથી. સાચો સાધુ શ્રીમન્મહાવીર દેવના ઉપદેશની આમળ ન વધી શકે. આત્મવાદને ભૂલી માત્ર જડ જમાનાવાદમાં યાહોમ ન કરી શકે. શ્રીમન્મહાવીરદેવ કયિત ધર્મજ તે ઉપદેશી શકે. દુકમાં જે લોકો આવી રીતે પુણ્ય અને પાપના ગાનથી કંટાળી ગયા હોય છે, તેઓ વાસ્તવિક રીતે પોતાના ધર્મને પીછાની શક્તિમાંજ નથી. તેઓને જૈનધર્મનું ઉડું રહસ્ય હાંથ લાગ્યું નથી. અને જૈનકુટ્ટ પામવા છતાંય ખીચારા તેઓ પોતાના જીવનનો સમુદાર સાધી શકતા નથી. વાસ્તવિક તેઓ શ્રદ્ધાહીન જની બંધ છે કારણ કે જિન-શાસનમાં નવતત્ત્વો, એ તો મૂખ્ય વસ્તુ છે કે જહોમાં પાપ અને પુણ્યનો તથા તદુલયની ઉત્પત્તિને દર્શાવનાર આશ્રવ તત્ત્વનો મણુ સમાવેશ થાય છે.

[૫]

આશ્રવ તત્ત્વ.

ન શાસનને લગતા તત્ત્વજ્ઞાનના વિષયમાં નવ તત્ત્વો, જે મૂખ્ય વસ્તુ છે. લગભગ મોટા ભાગનો અન્ય-સમૂહ એક થાળીજી અપેક્ષાએ નવ તત્ત્વોમાંના કોઈના પણ વિવેચનમાંજ

લખાયેા હોય, એમ માલૂમ પડે છે. શાસ્ત્રીય જ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરતાં જણાઈ આવે છે કે, તત્ત્વોના વિષયમાં પૂર્વાચાર્યોમાં

એ મત વર્તતાં હોવા જોઈએ. એટલે કે કેટલાક પૂર્વાચાર્યો નવ તત્વો માને છે અને કેટલાકો સાત તત્વો સ્વીકારે છે. નવ તત્વો માનનારાં કહે છે કે:—જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ—એ તત્વો છે. અને તેજ વસ્તુના સમર્થન રૂપે નવ તત્વ વિસ્તરાર્થનાળી' થોપડીઓમાં તત્વોનું નામ—નિદર્શન કરાવતાં નીચેની ગાથા આપવામાં આવી છે.

“જીવાઽજીવા પુણ્યં, પાવાઽસત્ત્વ સંવરોય નિજ્જરણા ।
 વંધો મુત્તો ય તદા, નવ તત્ત્વા હંતિ નાયન્વા ॥ ” +

અર્થાત્ પૂજ્યપાંડ સૂરિયેજીર ઉમાસ્વાતિ મહારાજશ્રીએ તત્વોના સંબંધમાં ઉદ્દેશ્ય કરતાં સ્વોપદ્ય “તત્ત્વાર્થાધિગમ” સુત્રના પ્રથમ અધ્યાયમાં એથું સૂત્ર એ આપ્યું છે કે:—

જીવાઽજીવાઽસત્ત્વવંધસંવરનિર્જરામોક્ષાસ્તત્ત્વમ્ । *

આ સાત અને નવ તત્વોના વિશેષત્વ કાંઈક પૃથક્કરણ કરવા આપણે પ્રયાસ કરીએ. નવ તત્વ વિસ્તારાર્થમાં

+ જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને સંવર તેમજ બંધ અને મોક્ષ: એ નવ તત્વો જાણવા યોગ્ય છે.

* જીવ, અજીવ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ: એ મુખ્ય તત્વો છે.

હું સાધુ કેમ થયો ?

આશ્રવ તત્ત્વથી પુન્ય અને પાપને બિન્ન કરીને તે ઉભયર્થ
 છુટા છુટા આગમન નિમિત્તો અને લોગવવાના માર્ગોનું
 નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. અને આશ્રવ તત્ત્વમાં કર્મબંધ-
 કારક મૂળ વસ્તુઓનો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ્ય કરવામાં આવ્યો છે.
 ત્યારે સાત તત્ત્વો માનનારાઓ આશ્રવ તત્ત્વમાંજ ત્હોનો
 સમાવેશ કરે છે. તેઓ તો કહે છે કે:-**કાવચાક્ષ્મતઃ કર્મ-
 લોભઃ । સ જામવઃ ।** અર્થાત્ મન, વચન અને કાયાની કાંઈ
 પણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ તે આશ્રવ છે અને ત્હોના બે ભેદ છે.
 શુભ અને અશુભ એટલે કે પુણ્ય અને પાપ. જ્ઞાનાવરણીય,
 દર્શનાવરણીય, મોહનીય, અંતરાય, વેદનીય, નામ, જોત્ર
 અને આયુઃકર્મ એ આઠ કર્મોનું-શુભ ચા અશુભ-કર્મોનું.
 આત્માના પરમાણુઓ સાથે આપો મળવું તે આશ્રવ
 છે. વિશેષ ફેરફાર એ પણ છે કે, નવ તત્ત્વો માનનારા કહે
 છે કે, મિથ્યાત્વાદિક હેતુથી કર્મોનું આવવું, તે આશ્રવ
 એટલે કે અશુભ કર્મોના આગમનને-પાપાગમનને તેઓ
 આશ્રવમાં લેખતા જણાય છે. અને નવ તત્ત્વોમાંના પુણ્ય
 તત્ત્વમાં શુભ કર્મોના આગમનની જાણત સમાવે છે. સાત
 તત્ત્વો માનનારા તો એ જખુંય આશ્રવમાં સમાવે છે એટલે
 આ જાણત સિવાય બેઉ માન્યતાઓમાં લગભગ સામ્ય
 જળવાઈ રહ્યું હોય, એમ હીસે છે. હવે આપણે આશ્રવ
 તત્ત્વ વિશે વિશેષ વિચારીએ.

આશ્રવની વ્યાખ્યા કરીએ તો સામાન્ય રીતે એજ
 યજ્ઞશકે કે, જાણ્યન્તિ કર્માણિ જનેન સ જાણ્યઃ એ રસ્તેથી
 કર્મ આવે ત્હને આશ્રવ કહેવામાં આવે છેઃ જેમ તલાવમાં
 જે માર્ગેથી પાણી આવતું હોય છે ત્હને ગળનાઈ કહેવામાં
 આવે છે તેમ આત્માની સાથે જે રસ્તેથી કર્મોનો સંસર્ગ
 અને મલ, વૃદ્ધિ પામતો જતો હોય ત્હને આશ્રવ કહે છેઃ
 આ આશ્રવ તત્ત્વના ૪૨ લેહ પાડવામાં આવ્યા છે અને તે
 દરેકમાંનાં કોઈને પણ આચરવા યકી અવશ્ય કર્મજંઘ થાય
 છે. કર્મજંઘના સંજંઘમાં કેટલીક વખત બહુજ વિચિત્ર
 આન્યતાઓ સાંભળવામાં આવે છે, કિન્તુ જૈનશાસ્ત્રોમાં કર્મની
 વસ્તુસ્થિતિ એટલા વિસ્તારમાં અને એટલી બુદ્ધિવાદની
 યુક્તિ-પ્રયુક્તિથી સ્ફુટ કરવામાં આવી છે. કે જેથી તે સર્વ
 માન્યતાઓનું સ્પષ્ટ રીતે નિરસન કરી શકાય છે. કર્મ જે
 પ્રકારનાં હોય છે. શુભ અને અશુભઃ પુણ્ય અને પાપ, એક
 સુખ આપે છે જ્યારે બીજું દુઃખ ! છતાં પુણ્યના જે લેહ
 દર્શાવવામાં આવ્યા છે. ૧. પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય અને ૨.
 પાપાનુબંધી પુણ્ય. અર્થાત્ જે પુણ્યનો પરિપાક લોગવતાં
 પુણ્ય જંઘાય તે પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય અને જે પુણ્યનો
 પરિપાક લોગવતાં પાપનો જંઘ પડે તે પાપાનુબંધી. અસ્તુ.
 કેટલાકો અમૂક પુણ્ય ક્રિયાઓને નિર્જરાનું નિમિત્ત લેખે

હું સાધુ કેમ થયો?

છે પરંતુ વાસ્તવિક સત્ય તો એ છે કે આત્મિક પ્રવૃત્તિ: વિના જ્યાં જ્યાં સત્ કિંવા અસત્ પ્રવૃત્તિ થાય છે ત્યાં કર્મબંધ તો રહેલો છે. એટલે પરોપકાર નિમિત્તે કરતાં કાર્યો પણ કર્મબંધનનું કારણ તો અવશ્ય બનેજ છે: હોં, ત્હેમાં શુભાશુભની વિલક્ષણતા રહે છે. એટલે કે, આશ્રવ તત્ત્વના જે ૪૨ ભેદ કહેવામાં આવે છે ત્હેમાંના કોઈ પણ ભેદને લગતી સદ્ વા અસદ્ પ્રવૃત્તિ કરતાં કર્મબંધ તો થવાનોજ માટે ત્હેનું નામ આશ્રવ તત્ત્વ રાખવામાં આવેલ છે.

પાંચ ઇન્દ્રિય, ચાર કષાય, પાંચ અપત, ત્રણ યોગ, અને પચ્ચીસ ક્રિયા: આશ્રવ તત્ત્વના આ બેતાલીશ ભેદ છે. હવે તે ભેદો અનુક્રમે હુંકમાં તપાસીએ:—

આશ્રવ તત્ત્વના ૪૨ ભેદ.

- (૧) સ્પર્શેન્દ્રિય—આનું શુભરાતી સંબોધન ‘શરીર’ છે. શબ્દાર્થ કરીએ તો સ્પર્શ કરવાની ઇન્દ્રિય તે સ્પર્શેન્દ્રિય. એકેન્દ્રિય જીવોને માત્ર આ એકજ ઇન્દ્રિય હોય છે. સ્પર્શેન્દ્રિયમાં અતિ આસક્તિથી જીવ વિપત્તી બની જાય છે. કોઈ પણ જીવને સ્પર્શ કરવાથી જો તેને દુઃખ થાય તો તેથી સ્પર્શ કરનારને ત્હેનું કર્મ લાગે છે.

તેમજ કોઇ પણ જડ પદાર્થ ઉપર હાથ ફેરવતાં જો
 કોઇ પ્રકારનો મોડુ ઉત્પન્ન થાય તો તેથી પણ કર્મ-
 બંધ થાય છે. ઉપરાન્ત કેટલીક વખત આપણા હાથ
 પગનો હાથ આદિને સ્પર્શ થતાં તે આશીર્વાદદાયક
 અને આશ્વાસનજનક પણ નિવડે છે. એટલે સ્પર્શે-
 ન્દ્રિયનો દુરપયોગ ન કરતાં જન્મ, જરા અને મૃત્યુના
 ત્રિવિધ તાપથી સંતપ્ત થયેલા તથા અશુભ કર્મના
 ઉદયથી દુઃખોદયિમાં ડુબી ગયેલા આત્માઓને આ-
 પણી સ્પર્શેન્દ્રિયથી આશ્વાસન આપવું અને પુણ્ય
 કર્મ સંપાદન કરવું. આ ઇન્દ્રિયથી આપણે કેટલીય
 વખત રમત ગમતમાં હીલોતરીની જગામાં રખડી
 તથા તેવાંજ કર્મો કરી અસંખ્યાતા જીવેનો વિધ્વંસ
 કરી નાખીએ છીએ અને ક્ષણિક આનંદના પરિણામે
 આપણે અસદા વેદનાઓના લોગ થઇ પડીએ છીએ.

(૨) રસેન્દ્રિય—આનું શુજરાવી સંબોધન ‘જીભ’ છે. જીભ
 શબ્દજ હોનો શબ્દાર્થ ખતાવી આપવા માટે પૂરતો
 છે. જીભના ચટકા ચાને તીવ્ર રસવૃત્તિથી મનુષ્ય
 અનેક કુકર્મોના કુંદમાં ફસાય છે. જીભના આસ્વાદને
 પૂર્ણ કરવા માટે કેટલીક વખત મનુષ્યો ચોરી વિગેરેના
 પણ અધમતાએ પહોંચી જાય છે. પેટ પૂર્તિનો સામા-

૬ સાધુ કેમ થયો ?

ન્ય ઉદ્દેશ વિસરીને માણસ જીવનની મોજ ખાતર
કેટલીય સચિત વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરી અગણિત
જીવોની વિશધના કરે છે. તેમજ ગૃહસ્થ તરીકેની
પ્રતિષ્ઠા પણ રસેન્દ્રિયમાં લોહુપ જનેલો જીવ શુભાવી
બેસે છે. અને પરિણામે અધમતાની પરાકાષ્ટાએ પહોંચી
જાય છે. ગૃહસ્થોના સામાન્ય આચારમાં પણ રસ-
લોહુપતાની સીમા ઉલ્લંઘી જનાર પ્રત્યે બહુજ હલસી
દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે છે. આમ છતાંય જો રસેન્દ્રિયના
ઉપર કાણુ મેળવવામાં આત્મિક શક્તિની સ્ફુરણાની અ-
ભાવસ્થામાં તેમજ અનિવાર્ય અપેક્ષા રહે છે. કેટલીક
ત્યાગસ્થિતતા તેમજ અનિવાર્ય અપેક્ષા રહે છે. કેટલીક
વખત સામાન્ય મોહક અને સ્વાદિષ્ટ વસ્તુઓના
નિરીક્ષણ માત્રથી મોંઘામાં પાણી છુટે છે અને ઇન્દ્રિય
ઉપરનો કાણુ શુભાવી બેસાય છે. સારા સારા કહેવાતા
સંયમીઓ પણ કેટલીક વખત આ ઇન્દ્રિયને આધિન
થઈને ઇચ્છવાયોગ્ય નહિ લેવાં કાર્યો કરી બેસે છે.
શાસ્ત્રકારો પણ તેથીજ આ ઇન્દ્રિયને વશ કરવા માટે
હરેકને બહુજ પ્રયત્નશીલ રહેવાનો ઉપદેશ આપે છે
અને શ્રી આચારાંગ સત્રમાં પણ જ્યાં સંયમાદિ
વિષયક વિવેચન આવે છે ત્યાં જણાવેલ છે કે, કર્મ-
મૂનન કરવા માટે સ્વજનમૂનન કર્યા પછી પણ આત્મા

રસ, ઋદ્ધિ અને શાતા એ ત્રણ ગારવોમાં કેટલીક વખત મુંઝાઈ જઈ સાધનાના ઇષ્ટને બહુ દૂર ફેંકી દે છે. તેમજ રસેન્દ્રિયથી કેટલીક વખત પુણ્યબંધનનો પણ સુયોગ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. એટલે આ ઇન્દ્રિય એ પણ શુભ કિંવા અશુભ-વિશેષતઃ અશુભકર્મ-બંધનું કારણ છે.

- (૩) દ્રાણેન્દ્રિય—આનું ગુજરાતી સંજોધન ‘નાક’ છે. શબ્દાર્થ તરીકે વિચારીએ તો જે ઇન્દ્રિય દ્વારા કોઈ પણ પ્રકારની ગંધ લઈ શકાય તે દ્રાણેન્દ્રિય. સુગંધ અને દુર્ગંધ, એ આપણા જીવનમાં ઘર કરી ગયેલી વસ્તુ છે રહેજ પણ દુર્ગંધ આવતાં આપણાં માથાં ફરી જાય છે તેમજ સુગંધ માટે હૃદય તલસી રહે છે. જાગ જગીયા વિગેરે સર્વ તે નિમિત્તે રચાય છે. કોઈ પ્રકારની સુગંધ આવે કે તે સુંઘવાને આપણે લલચાઈએ છીએ. અને થોડાક મોજશોખ અને કહેવાતા આનંદ ખાતર પુષ્પાદિક તોડીને તે જીવોનો તથા ત્હને આશ્રયીને રહેલા અસંખ્યાતા જીવોનો આપણે સંહાર કરી નાખીએ છીએ. એટલે આ રીતે તે પણ કર્મબંધનું કારણ બને છે.

- (૪) ચક્ષુરિન્દ્રિય—આનું ગુજરાતી સંજોધન ‘આંખ’

છે. શબ્દાર્થ પણ જોજ. નેત્રનો વિષય તો બંદુજ વિષય છે, અભિચાર જેવી કનિષ્ઠતમ વસ્તુ પણ એ નેત્રેન્દ્રિયના કારણે માણસમાં પ્રવેશી જાય છે. સૌન્દર્યનાં દર્શન કરવાને તેની આંખો ટળવળે છે. બહિઃ તેના હૃદયની અંખના પણ તન્મય બની રહે છે. હિપરાન્ત નેત્રના અનેક વિવચો છે. કેટલું પણ મોહક વસ્તુને નિહાળતાં તેનાં દગ મીટ માંડી રહે છે—તે ચેળવવા માટે લલચાય છે. નેત્રથી કથાવાદિનાં પણ કારણ મળી આવે છે. તેમજ નેત્રથી કેટલીક વખત ઘણાને ફાયદો પહોંચાડી શકાય છે. “એ આંખની શરમ” એવી ગુજરાતીમાં પણ દુંદી કહેવત છે. એટલે નેત્ર પણ આત્મ પ્રદેશો સાથે કર્મનાં પરમાણુઓને હીર નીર સ્વરૂપ કરવામાં કારણભૂત બને છે.

(૫) ઓતેન્દ્રિયઃ—આત્મ ગુજરાતી અભોધન ‘કાન’ છે. શબ્દાર્થ પણ જોજ. કાન પણ નેત્ર જેવીજ વસ્તુ છે. ‘મીઠા સરોવરનું’ ગાણું સાંભળવા માટે કેટલાય પુરૂષો દુષ્કિનના અને માનવતાથી અદ્યય બનને વેશ્યાઓને ત્યાં વિષયના હકકાયા કુતરા બની પડ્યા રહે છે, નાટકોમાં પણ જોજ બને છે. અને સામાન્ય રીતે દરેક સ્થલે—ત્યાં આકર્ષણની અપેક્ષા રહે છે, ત્યાં ગાનારને

• જોલાવવામાં આવે છે. કેટલીક વખત તો મનુષ્ય પોતાની જાતને પણ સંગીતના શોખમાં વિસરી જાય છે અને કર્ણેન્દ્રિયની તૃપ્તિ ખાતર સર્વસ્વનો યાદોમ કરી દે છે. તેમજ કર્ણેન્દ્રિય કષાયાદિના પણ નિમિત્તભૂત બને છે. કોઈનું પણ કઠોર વચન સાંભળતાં હૃદય વલોવાઈ જાય અને કર્મનો દોષ કાઢવો મૂંઝી કુતરૂ જેમં લાકડી મારનાર તરફ નહિ દોડતાં લાકડીને પકડવા દોડે છે તેમ તે પણ ધુરંદે છે અને નાહક કષાય કરી આત્માને બહુકર્મી બનાવે છે એટલે આ ઈન્દ્રિય પણ કર્મબંધના કારણરૂપ છે.

આ પાંચ ઈન્દ્રિયો આશ્રયનાં મૂખ્ય કારણો છે. પાંચમાંની એક એક ઈન્દ્રિયને આધિન થઈને પણ હાથી, માંછલી, બ્રમર, દુરંગ અને પતંગ દેહાન્ત પામે છે. હાથીને પકડવાની રીત જાણનારા સમજી શકે છે કે, માત્ર સ્પર્શેન્દ્રિયને વધ થઈ હાથી જેવું જંગલી પ્રાણી મનુષ્યના હાથમાં પામર બની રહે છે: માંછલી માંસનો દુકડો ખાવાની રસવૃત્તિથી વીરજી સગીયામાં ફસાઈ પડે છે: કમળની સુગંધથી અતૃપ્ત રહેલો બ્રમર બાન ભૂતી કમળમાં બીડાય છે: મૃગનું શીકારીના ગાણામાં ઘેલું બની મરણને શરણ થાય છે: અને દીવાની લ્યોતમાં પતંગીયું હોમાઈ જાય છે. આ વસ્તુ

હું સાધુ કેમ થયો ?

મનુષ્યને શીશુ આપે છે કે, એક ઇન્દ્રિયમાં પણ આ રીતે વાસ્તવિકતા ભૂરી જતાં નાશ નિર્માયો હોય છે તો પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોને એકજ સાથે અનુભવી રહેલ બીચારા મનુષ્ય મામરની તે શી ગતિ થયે ? ઇન્દ્રિયના અશ્વો સ્વ-અહન્ટપણે ક્રિડા કરી આત્માને માટે અસંખ્યાતા નૂતન ભયોનાં સર્જન કરે છે અને તેથી બચવા માટે દરેક મુઝે ઇન્દ્રિય-નિશ્ચલ કરી લેના વિષયોની આગ્રજિથી વિરક્ત બનવું ઘટે.

મવચન—

સંસાર, એક સંગમતી હોળી છે. ફણે ફણે આત્માને કર્મબંધન કરવાં પડે છે. ઝિનાથી સંયમી આત્માજ પેતાને સંરક્ષી શકવા ઉપરાંત સુખ ધ્યાન અને તપશ્ચર્યાદિ અનુષ્ઠાનોના આવરણથી કર્મ-નિર્મલ કરે છે. માટે ઝો ફણિક મુખમાં આમળ થયેલા પ્રાણિ! સમજ, કાંઈક સમજ! નહિ સમજે તો કર્મગમાં ભગર બીડાય તેમ સંસારના વમળમાં તું સપડાઈ જઈશ. સંયમ, એજ એથી બચવાનું સાધન છે. સંયમહીન આત્મા સંસારનું પરિભ્રમણ વધુ ને વધુ લંબાવે-છે.

[૬]

આશ્રવ તરવ (ચાલુ)

૨ કથાય:- (૧) ક્રોધ, (૨) માન, (૩)
માયા, (૪) લોભ.

આ ચાર કથાય, એ મનુષ્ય હૃદયમાં
સમાજેલા મહાન રિપુઓ છે. આ ચાર કથા-
યોનાં સેવન યદી મનુષ્ય માત્ર પરભવજ બગાડતો નથી.
કિન્તુ એ ચારના સંયોગે તો ત્હેની વર્તમાન દશા પણ
બહુજ ગુરી યાય છે. નેટલે અંશે જીવનમાં કથાયોની આ-
છપ તેટલેજ અંશે જીવનની વિશિષ્ટતા: નેટલે અંશે કથા-

હું સાધુ કેમ થયો ?

યોનું બાહુદય તેટલેજ અંશે જીવનની પામરતા કષાય એટલેજ આત્માનો કસ-સત્વ હરી લેનાર વસ્તુ. જે આત્મા કષાયોથી બંને છે, જોને કષાયોનો હુતાસન સંગ્રામી મૂકે છે, અને જોના જીવનની પ્રવૃત્તિ માત્ર કષાયમયતાનું સ્વરૂપ પકડે છે, તે આત્મા પોતાના સ્વત્વને વિસરી એવા અમમ માર્ગે દોરાઈ જાય છે કે જ્યાંથી જોને પ્રતિક્રમતા અમાય પરિશ્રમ ઉઠાવવો પડે છે અને આજ કારણે ખાસ આ આરં કષાયો, આશ્રવના ભેરો લેખાય છે.

પાંચ અમત:-

- (૧) પ્રાણાતિપાત, (૨) મૃષાવાદ, (૩) અદ્વતાદાન, (૪) મૈથુન, (૫) પરિગ્રહ:-કોઈ પણ ત્રસ જીવની વિરાધના કરવી, જીવનું બોલવું, ચોરી કરવી, બળિયાર સેવવો અને જરૂરીભાવ કરતાં વિશેષ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવો અર્થાત્ આ સુવેને મર્યાદિત બનાવવાં નહિ તેમજ વધુ ને વધુ મેળવવાની ઝંખના કરવી તે પાંચ અમત છે આ વસ્તુઓ આત્મિક સદ્ગુણોના વિકાસને અટકાવનારી છે. આમાંથી મોહ-મુજો આદિ વૃદ્ધિ પામે છે અને પરિણામે પાપનો ભાર વધતાં જીવ નરકાદિમાં ઘસઘસી જાય છે. આટલે આ પાંચ અમત ઉપર સંવમન મૂકી આત્માના મૂળ ગુણોનો વિકાસ કરવો જોઈએ. આ પાંચના સેવનથી પણ આ-

રમા ધવાતો હોઈ ત્હને આશ્રવના લેદો લેખવામાં આવે છે અને આ પાંચનાં પર્યજખાણ કરવાથી જ સાધુજીવન મંહત્તાને પાત્ર લેખાય છે. આ વસ્તુઓનો સર્વથા ત્યાગ, એજ સાચું સાધુજીવન !

ત્રણ યોગ:—

(૧) મન. (૨) વચન. (૩) ક્રયા:—આ ત્રણ યોગ, એ તો સર્વ ક્રિયાઓના મૂળ પાયારૂપ છે. મન, વચન, અને ક્રયા: એ તો કર્મને આવવાનાં મૂખ્ય દ્વાર. માનસિક અસંયમ, કાણુ વગરની વાચા અને સ્વચ્છંદી કાય પ્રવૃત્તિની ત્રિપુટી જેમ જેમ સખળ થાય તેમ તેમ આત્મા નરક અને નિર્ગોદ પ્રતિ સંચરતો જાય, અને માટેજ તે પણ આશ્રવનાં કારણ લેખાય છે.

ચમચીસ ક્રિયાઓ:—

આ ૨૫ ક્રિયાઓ લગભગ આપણા દૈનિક વ્યવહારમાં નિરંતર અનુભવાય છે અને તે સર્વથી એક યા ણીએ માર્ગે આત્મા કર્માવરણથી લધાતો જાય છે. તે સર્વનું વિસ્તૃત વિવરણ નવતત્ત્વનાં સાથે પુસ્તકોમાં આપેલ હોઈ અત્રે વિસ્તારવાની આવશ્યકતા નથી. એટલે વાંચક જો આ તત્ત્વથી અનભિજ્ઞ હોય તો કોઈ પણ પુસ્તકમાંથી કિંવા કોઈ જ્ઞાની પાસેથી એ વસ્તુ સમજી લેવા યથોચિત કરે. !

હું સાધુ કેમ થયો ?

આશ્રય તરવનો ઉપસંહાર.

આશ્રય તરવના ઉપરના ભેરો આટલા દુઃકમાંજ પતાવી દેવાનું ખાસ કારણ એજ છે કે, એ વિષે પ્રાપ્ત દરેકે એક સા ખીબા સ્વરૂપે કાંઈક તો બંધાયુંજ હશે. ક્રોધ એટલેજ સળગતી સગડી. એનો સ્પર્શ માત્રજ આત્મસત્ત્વને ભસ્મીભૂત કરી નાંખે. ચંદ્રકોશિકનું દ્રષ્ટાંત બંધુનારાને ખ્યાલ હશે કે સંયમના માર્ગે સંચરેલા સાધુ પણ એ આશ્રયી ન બની શક્યા અને પરિણામે મનુષ્યમાંથી દેવ થયા બાદ તત્કર્મના થોડે તીર્થંચની ગતિ પામ્યા. આ વસ્તુસ્થિતિને દ્રષ્ટિ સમક્ષ રાખી દરેક પોતાના જીવનનો ખ્યાલ કરે અને વિચારે કે, દિવસની દેટલી પ્રવૃત્તિઓમાં તે આત્મમાન વિસરી ક્રોધાન્વિત બને છે ? બાહ્ય યત્નઓ કે જે માત્ર નિમિત્ત પૂરતાજ છે તેમના ઉપર ક્રોધ કરનારો-રીસ થકાવનારો-ત્હેમનું અગ્રેય કરવામાંજ સાધના માનનારો બૂઝી જાય ■ કે, તે અંતર યત્નને વિશેષતઃ આધિન થતો જાય છે, તેમજ આવા અનેક બાહ્ય યત્નઓ ઉત્પન્ન કરે છે પરંતુ આ સર્વ અશાનનું પરિણામ છે. કર્મની સાચી પ્રીતિસોપરી સમજાય અને હૃદયમાં ઠગી જાય કે, સુખ-દુઃખનાં આવરણ માત્ર પૂર્વ કર્મોનું પરિણામ છે અને બાહ્ય દ્રષ્ટિએ દેખાતી સુખ દુઃખ દેનારી બાહ્યો તો માત્ર નિમિત્તજ છે તો ઘણી રીતે

ક્રોધની ઉપશાન્તતા સાધી શકાય. દરેક પણે ગમે તેવા વિકટ સંયોગોમાં પણ આપણામાં સિંહદ્રષ્ટિ આવવી ઘટે. સિંહ જેમ બાણ ફેંકનાર ઉપર જ ક્રાળ મારે છે તેમ આપણે પણ જ્યારે અને ત્યારે ક્રોધાધિન ન બનતાં રહેવું મૂળ કરણ જે કમ છે, તેની તરફ ક્રાળ મારવી જોઈએ અને તેનો નાશ કરવા કટિબદ્ધ થવું જોઈએ તથા આપણને દુઃખ દેવામાં નિમિત્ત બનતા ખીચાર પામર જીવો ઉપર કયાની દ્રષ્ટિ રાખવી જોઈએ !

માન, એ પણ એવીજ વસ્તુ છે. લગભગ સર્વ અનર્થનું મૂળજ આ દુર્ગુણ છે. કેટલીક વખતે આ માનના દુર્ગુણને કારણેજ આપણને ક્રોધ આવે છે. જોડે અહંતા એ તો આપણી જીવલેણ વસ્તુ લેખી શકાય. માનના આક્રમકાર દર્શાવવામાં આવ્યા છે. કોઈ જાતિના મદમાં અંધ છે તો કોઈને કુળના ગૌરવની પડી છે, કોઈ જ્ઞાની હોવાનો ઝાળ કરે છે તો કોઈ સદ્ગુણચાલીતાનો ! પરંતુ તે સર્વ જૂલે છે કે, તેમની કુનાના દેકડા જેવી સ્થિતિ છે. ખીચાર-જોએ વિશ્વનું વિશાળ ક્ષેત્ર નિહાળ્યું નથી હોતું ! તેમને નથી સમજ હોવી કે, તેના કરતાં અતિ સારા-વિદ્વાનો સંસારની સપાટી ઉપર અસ્તિત્વ ભોગવે છે કે તેની પાસે રહેની તો એક મચ્છર જેવી દશા થાય ! પરંતુ માની ખી.

હું સાધુ કેમ થયો?

ચારો 'હું'પદ'માં આત્મતત્ત્વ સમાવી દે છે. 'હું'પદ'નું ખંડન એટલે ત્હેના આત્માને મન કારી થા ! પરંતુ 'અણ-માત્ર્યાં મોલી મળે, માગી મળે ન લીજ' તેમ. માનનાં ભુખ્યાં કુતરાંઓને તો કોઈએ માન આપતું નથી અને જહોને ત્હેની પરવા પણ નથી ત્હેને ચરણે લોકો આપોઆપ આવીને ઢળી પડે છે. માનનાં દુર્નુસે તો પૃથ્વીની સપાટી ઉપરથી અનેક સામાજ્યોને નામચોષ કરી નાખ્યાં છે, અનેક કુટુંબોને એકાન-એકાન કરી મૂક્યાં છે અને અનેક વ્યક્તિઓ એના પ્રતાપે ભૂતજા ભેગી થઈ છે. આને આપણું ધર્મનિબંધનોમાં પણ આ દુર્નુસ પ્રવેશી ગયો છે અને આપણી પુણ્યગર્ભિત પરોપકારી કૃતિઓને આપણે પરસંવતું બાથું માનવાને બદલે-તદર્થે કરવાને બદલે ઇલુલેલિક ધર્મ-પ્રાપ્તિ માટે બધું કરીએ છીએ. પરિણામ દેખીતું જ છે કે, અનાજને બદલે ઘાસ મળે છે. ઉપરાંત આ દુર્નુસથી એવા કર્મબંધો થાય છે કે જેથી આપણા આવતારા અનેક સર્વોદ્દામ દારિદ્ર્યમય બને છે.

માયા અને લોભ એ તો પ્રચલિત દુર્નુસો છે. ક્રોધ અને મોન તો એવા દુર્નુસો છે કે, કંઈ વખતે આત્માને સ્પર્શી જાય છે ત્હેની પણ કેટલીક વખત ખમર પડતી નથી અને તેથી જ એકાદા સંયમીઓ પણ બંધે-અબંધે ત્હેને આશ્રિત થઈ

જાય છે. કિન્તુ માયા અને લોભ, જો તો દેખીતી વસ્તુઓ છે. જેમાં તો આત્માની ધરાદાપૂર્વક કરાએલી ક્રિયાની અપેક્ષા રહે છે, ક્રોધ અને માન જો ગૃહસ્થ જીવનમાં સ્વાભાવિક લેખાતી વસ્તુઓ છે. જ્યારે માયા અને લોભને તો સમસ્ત માનવભૂતિ વૃદ્ધાની દૃષ્ટિએ નિહાળે છે, ક્રોધ અને માનમાં પર જીવનો જે પ્રમાણમાં હજાય છે તેનાથી ઠંઠ શુરે વધુ અંશે માયાથી અને લોભથી અનેકનાં જીવનો હજાય છે. એટલે માયા અને લોભ તણ ન્યાયસંપત્તતા અને સંતોષ પ્રાપ્ત કરવો ! બીજાઓને કુડકપટથી છેતરવામાં અને આજોય લાડવો હજમ કરી જવાની વાસનામાં મનુષ્ય-પ્રાણી માત્ર એવાં અને એટલાં અધમ આચરણો સેવે છે, કે જે વાણીથી વહાવાં વા લેખિનીથી લખાવાં પણ શક્ય નથી. મનુષ્ય બીજારો માનવતા શું ? ધર્મ શું ? વિશ્વમન્દુત્વ શું ? જો સર્વ વિસરી માયા અને લોભમાં. એક દુકડો રોટલો ખાઈ પેટ ભરનારા માટે બીજાના પ્રાણોનો સંહાર કરતાં પણ નથી અટકતો. પરન્તુ જો તે આગામી જીવનો ખ્યાલ કરતાં શીખી જાય અર્થાત્ સવર્ણીજ્ઞ બની જાય તો ક્રમશઃ તે આ દુર્ગુણોથી પ્રતિક્રમતો જાય અને અન્તે તે સર્વનો વિજય પણ સાધી શકે. એટલે આ ચાર ક્ષણોથી દૂર હઠવા માટે, પાંચ અવતોથી યથાશક્ય બચી જવા માટે, ત્રણ યોગ ઉપર સંય-

હું સાધુ કેમ થયો ?

મન સાધવા માટે તેમજ રૂપ ક્રિયાઓથી નિવૃત્ત થવા માટે મનુષ્યે પ્રથમ આત્માને ઝોળખી કર્મોધિન સ્થિતિનો ખ્યાલ ઠરવો જોઈએ અને સમજવું જોઈએ કે, કર્મોના પ્રભાવેજ આપણને જન્મ, જરા, મૃત્યુ તથા આધિ, વ્યાધિ, અને ઉપાધિની સંતપ્તતા સંપડી છે. તે તત્ત્વરૂપે સમજી સહવાચી તેનો અન્ત લાવી શકાયે નહિતર આ સર્વ આશ્રવનાં ઠાર-હોને આધિન થવાથી તો આત્મા અનન્ત સંસારમાં ચેળાઈ જશે !

[૭]

ઉધે માર્ગે

મર્ગમનના માર્ગેને સમજવા માટે આશ્રવ તત્ત્વનું આપણે અવલોકન કરી ગયા. હવે જો વિચારવાનું રહે છે કે, કયી વ્યક્તિ જો આશ્રવનાં કારણોથી પર રહી શકે છે: પૂર્વેના ચાલુ લેખોમાં

સ્પષ્ટ થઈ ચૂક્યું છે કે, દરેકે પોતાનો આત્મા, કર્મ-મુક્તિ પામે તે માટે લઈ શકાય તેવા દરેક ઉપાયો લેવા જોઈએ. જે તેમ ન કરી શકે, તે તેથી ઉન્માર્ગે ધસે છે, જો મુનિશ્ચિત સત્ય છે: અને જો દૃષ્ટિએ વિચારતાં વાંચકજ

હું સાધુ કેમ થયો ?

ખ્યાલ કરે કે, પોતે સીધે માર્ગે છે, ખાડા-ખડીયામાં છે કે ઉ-માર્ગે છે ? સૌથી વધુ ત્રીજો માર્ગે, તેથી બહુજ ઓછ મધ્ય માર્ગે અને આંગળીના વેદા ઉપર ગણાય તેટલા પહેડે માર્ગે બાજો સંચરી રહ્યા હયે, એમ મ્હારું હૃદય કબુલે છે. એટલે જ્યાં સુધી કર્માગમનના માર્ગોને સમજીને પશુ લેની રૂકાવટ ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી વસ્તુ સ્વરૂપે આપણે કાંઈજ મેળવ્યું ગણાય નહિ ! મનુષ્ય જન્મે છે બાલક બને છે : સુવાન થાય છે : પ્રૌઢ અવસ્થા પામે છે અને વૃદ્ધ થઈને દેહમુક્ત થાય છે : પરંતુ આટલા પરિવર્તનકાળમાં તો તે દેવ પણ બની શકે છે અને નારક બનવાને યોગ્ય પણ થઈ શકે છે. એ સધળાં જીવનનાં વિધાન છે : જેવી વિધિ અને લેની સમગ્રતા લેવો રંગ અને પંદરી-લુભ. જો મનુષ્યને માત્ર મરતાં આવડે તો તે સફળ થઈ નાય : લેનું જીવન પ્રમાણુ રૂપ લેખાય : જલેને જીવતા રીખ્યો કહીએ તોને પણ જો મરતાં ન આવડે તો લેનું જીવતર એણે ગયું કહેવાયું, એટલે મનુષ્યે જાંઠીનો લોજ મરણને સફળ બનાવવા માટે કરવો ઘટે ! પરંતુ આજની આપણી દશા તો ‘ત્રાહિ, ત્રાહિ’ ના પો-કાશથી વાતાવરણને ભેદી રહી છે : આપણી જીવન-ક્રિયાએ, બાહ્ય-અંતર પ્રવૃત્તિએ સર્વ આપણા આંતર વિકાસને

ઝંટકાવી રહી છે, વાસનાઓ ધર કરી ગઈ છે તથા ‘ત્યાગ’ અને ‘ત્યાગી’ આપણને ત્રાસદાયક થઈ પડ્યા છે: કારણ ? એનું કારણ બેહુજ ગુઢ છે: આપણે અત્યારે ભૂત-કાળના ધીતહાસમાં નહિ ઉતરીએ. તે વખતના આત્મવાદ અને આજના જડવાદનું પૃથક્કરણ કરવાને આ સ્થાન નથી. આજે તો આપણે કાંઈક આપણી વર્તમાન જીવન-દિશા ઉપર દૃષ્ટિપાત કરીશું. છાતી ઉપર હાથ મૂકી, હૃદયને સ્થિર બનાવી, મગજને ઠોકર કરી મનુષ્ય પોતાના જીવનના ભૂત-કાલ ઉપર એક પશ્ચાદ્દષ્ટિ ફેંકે: આજ પર્યન્તની કરણીઓનું અવલોકન કરે: શું દેખાય છે ? કેટલું આત્મ તત્ત્વ નજરે ચડે છે ? કદાચ સાગરમાં બિન્દુ સમું ! પછી ઉદારની આશા કેટલી ? જન્મ્યા પછીથી અજ્ઞાનભર્યા બાલજીવનમાં અનેરી ક્રિડાઓ કરી: હવે યુવાન થયા અને સમજ આવી: કાર્યા-કાર્યને વિભક્ત કરી શકવાની વિવેકબુદ્ધિ મળી. પરન્તુ હેનું કંઈ શું ? ‘પરણ્યો પીડાએ મરે અને કુંવારો કોઠે મરે’ આ જીવરાતી કહેવતને ચરિતાર્થ કરી, નાની ઉંમરમાંથી વિષયવાસનાના અંકુર ફુટ્યા અને જીવનનો માર્ગ ભૂલાયો: અને યુવાની—તે તો સૌને દિવાના બનાવે: બસ, હેમાં પણ બુદ્ધિઓ: પરન્તુ આ સર્વમાં હું પૂછું છું કે આત્મા માટે શું કર્યું ? કાંઈજ નહિ ! આનંદ—અમન ઉડાવ્યાં !! મોજો કરી !!

હું સાધુ કેમ થયો ?

પણ એણેજ બધું બતાવ્યું. સુવાન પણ જો એક વખતે અનુભવેલી સદિને પોતાથી જુદી કરી દિધી રહ્યાં 'રાખી' તો નિરીક્ષણ કરે તો તેનું હૃદય કળુલે કે, તેણે બચકર બહાર કરી છે-તે ઉપે રસ્તે દોડી રહ્યો છે !

પરંતુ આ અમન-અમન અને મોજ કરતી વખતે તે તેના પરિણામને-ભાવિને વિચારી ગયો હોય છે. તેને નથી યાદ રહેતું કે, તે ગર્હ કાઢવું સાચું ખાઈ રહ્યો છે: આજે કાંઈ નહિ કરે તો આવતી કાલે બુખે મરવાતું છે: અને હુમ્મશા કુદરતના કાનૂન છે, કે વસ્તુ વસ્તુને એ: પુણ્ય પુણ્યને અને પાપ પાપને ! એટલે જો આ માનવ-લવનને સદુપયોગ ન કર્યો તો તેને માટે ભાવિ બહુ બચકર ધકાય છે. અને લવનને સફળ કરવા માટે સર્વ શ્રેષ્ઠ વય સુવાની ! સુવાની એણે ગર્હ તો લવન રસ-કસ વિહીન બને છે, જેમ જે વર્ષે ચોમાસું ખાલી તે વર્ષે નશામું બય તેમ જે મનુ-ષ્યની સુવાવશ્યા સાધનારહિત બને તેનું લવન પણ પ્રાયઃ નિષ્ફળ ગયુંજ લેખી શકાય: પણ તો બચકર વૃદ્ધાવશ્યા આવે, આંખે દેખાય નહિ, નાકેથી લીંદ મટે, મોંઢેથી લાળ નીકળે, છાતીએ શ્વાસ ચડે, ખાંધેથી પચે નહિ, હાથ-પગ દીલા પડી જાય, શરીરે માક લાગે ને કંપારી છુટે-સર્વથા દેહમાં અશક્તિ વ્યાપી જાય: પણ જાણ કર્યે માગે સાધના

સાધી શકાય ? અને એથી તો વધુ ખરાબી એ થાય કે—
 ક્ષણે ક્ષણે મરણનો ભય હૃદયને વિદ્મુવળ બનાવે ! હૃદયમાં
 અનેક વિચારો ઉદ્ભવે ! જીવ્હાની લોહપતા તેટલીજ વધે
 અને જીવ પણ ચીડીયો બની જાય ! ધ્યાન ક્યાંથી ધારી
 શકાય ! આવી અવસ્થામાં કયી રીતે ચિત્તમાં શાન્તિ સ્થપાય !
 ધર્મ અને શુકલ ધ્યાન ક્યાંથી ધારી શકાય ! આવી અવ-
 સ્થામાં પણ શાન્તિ, અને સમભાવ જળવાઈ રહે, એજ
 જીવનની સફળતા ! અને તે ઉપરાન્ત વૃદ્ધાવસ્થા શું આપણને
 એ પણ ખ્યાલ નથી આપતી કે, આગામી ભવોમાં પણ
 ત્હેને આવીજ વિષમ પરિસ્થિતિના ભોગ થવાનું છે. જ્યાં
 જીવન અને મૃત્યુ છે ત્યાં એ પણ પ્રાયઃ સંકળાએલી છે.
 મનુષ્ય આ દૃષ્ટિએ વિચારે તો અનેક માપ-કર્મો કરતો થઈ
 જાય ! અનેક વાસનાઓ ભરી વૃત્તિઓથી વિરમવાને ત્હેનું
 દિલ ચાહે ! વધુમાં ત્હેને એ પણ વિચાર ઉપજે કે જ્ઞા-
 નરાવસ્થામાં આત્મા માટે તે બહુજ અલ્પ સાધના કરી
 શકશે એટલે સુવાવસ્થામાંજ જીવન-સાધનામાં અંપલાવવાનો
 ત્હેનો હૃદયમાં તનમનાટ વ્યાપે !

આમ થયા બાદ ત્હેની દરેક કાર્યમાં વિવેકદ્રષ્ટિ ઉભી
 થાયઃ ત્હેને ક્ષણમાત્ર સુખ દઈ અનેક દુઃખોના કારાગૃહમાં
 કેદ કરનારાં વિષય સુખો પ્રતિ અને તે ભોગવવામાં સ્વત્વ

‘હું’ સાધુ કેમ થયો ?

વિસરી ગયેલા સુવાન દિવાનાઓ પ્રતિ ઉદ્ધિન્ન વૃત્તિ જન્મે !
 તે વિચારે કે, આ શુષ્ક સુખો વાસ્તવિક રીતે જાણો છે :
 તે નરક અને નિબોદમાં ખેંચી જાય છે : આત્મતત્ત્વને ભૂલાવી
 દે ॥ અને અનંતા સંસારમાં રજાગાવે છે : ક્ષણ ક્ષણની
 ક્રિયાઓમાંથી ત્હેની વિરક્તતા બહાર પડી આવે, અને ત્હેને
 હયા ઉપજે કે, ખીચારા અજ્ઞાન છવો હાય ! એક ક્ષણિક
 આનંદ માટે કેટલી વેદનાઓ અને નરકાદિની અસહ્ય ચાત-
 નાઓ ઈશ્વારપૂર્વક જોરી લે છે ! તેમજ નાનાચા સ્વાર્થ
 ખાતર તે કેટલાંય જુઠાણાં સેવે છે, કુડકપટ આચરે છે અને
 અન્યાન્ય છવોનો સંહાર પણ કરે છે : વળી તે વિચારે કે,
 આ અસ્થિર દેહ કે જે એક વખત પડવાનોજ છે ત્હેના
 પોષાણમાં-ત્હેને હદ બનાવવામાં-ત્હેના આનંદમાં અને
 ત્હેના વિલાસમાં મનુષ્ય કેટલો ઘેલો ગાંઠો બની જાય છે
 અને આત્મા કે જે નિત્ય છે, ત્હેના ઉદ્ધારનો વિચાર સરખોય
 ત્હેના હૃદયને નથી સ્પર્શી શકતો. આમ વિરક્ત હશા પ્રાપ્ત
 થયા બાદ ત્હેને મન એક કુતહલ ઉભું થાય : ત્હેના આસ્થર્થ
 વચ્ચે તે વિચારે કે, જોવી તે કયો વસ્તુ છે કે જે મનુષ્યને
 લેાલાવે છે-પોતા તરફ ખેંચે છે-અને જ્ઞાન ભૂલાવે છે !
 કયો વસ્તુમાં જોવી મળે સમાજેલી છે કે, જોવી મનુષ્ય
 સંસારનાં બન્ધનોમાં ઝકડાવામાંજ મળે શાણે !

આ કુતલેલના પ્રત્યુત્તર રૂપે કદાચ તેના કર્ણમાં
એક ધ્વનિ ગાજી ઉઠે કે, કંચન અને કામિનિ: પરન્તુ આ
અવાજ કર્ણ સાથે અથડાયો—ન અથડાયો થાય ત્યાં તો
તેની વિચારમાળાના મણકા ઝડપથી ફરવા માંડે છે. કંચન !
દુનિયામાં લક્ષ્મી કેની રહી અને રહેશે ? કાફલુ જેવો અખૂટ
સંપત્તિશાલી બાદશાહ પણ એ મૂકીનેજ ચાલ્યો ગયો !
સપ્ત અને રામનાં સામ્રાજ્ય ઉઘડી ગયાં. પૃથુ અને પ્રતાપ
જેવા પણ રખડતા રહ્યા. સીકંદર અને સલીમની કીર્તિઓ
શબ્દોમાં રહીતી પરન્તુ તેઓ શું લાભ ગયા ? કાંઈજ નહિ !
આલી હાથે આબ્યા અને ગયા: પાપ અને પુણ્યને સાથે
લેતા ગયા. સંસારની પરિવર્તનશીલતાથી કાંઈજ બચી શકતું
નથી; તેનો સર્વત્ર પ્રભાવ પડે છે: શ્રીમાન અને ધીમાન
સર્વ એને આધિન છે: એજ સદિકમ છે. તો પછી એવી
લક્ષ્મીના મોહમાં મનુષ્ય આપને શા માટે વિસરી જાય છે ?
તેઓ ભૂલે છે કે, ‘ ભલે જન કરે પ્રયત્ન હજાર, ભાગ્ય વિષુ
મળે ન કોડી ’ ! અને સમસ્ત સંસારમાં હાવાનજ સગાવનાર
બહિષ્કૃત મહોટાં મહારાજ્યોને પણ ભસ્મભૂત કરનાર જો કોઈ
પણ વસ્તુ હોય તો તે કંચન અને કામિની ! સંસાર એના
ઉપર મુગ્ધ છે, અને મુગ્ધ છે માટેજ તે સડે છે, ને સડીને
પડે છે. એજ મુગ્ધતા કહુએને અને રનેહિ—સંબંધીઓને

હું સાધુ કેમ થયો ?

ચતુ બનાવે છે. જો કંચર અને કામિની બે ઉપરની મૂળ ઘટે અને તેની અસ્થિરતા સમજાય-હૃદયમાં વસે તો જન વચન્ત જતુની માફક પીલે: મહેકે: અને પોતાની ત્રીજી સોરભથી વાતાચરણને પણ સુવાસિત બનાવે ! પરન્તુ કંચરના મોહથી કંઈક અંશે બચેલો કામિનીનાં કહેવાતાં નેનગ્રાણી વિધાય છે.

બાવા સમયે પેલા વિરક્ત થયેલા આત્માને તો અરે-અર આવી ઘેઘણ ઉપર રિમત છુટે અને કયા ઉપજે ! સ્ત્રીત્વ અને સૌન્દર્ય પાછળ જાન બુલેલા શું નહિ વિચારી શકતા હોય કે, આખર જો સર્વ છોડવાનું છે ? અરે, છોડવાનું તો છેજ પરન્તુ જો વિલાસોનાં પારિણામે અવાચ્ય આપત્તિઓ સહેવાની પણ છે ! શરીર ઉપરનું સૌન્દર્ય નિહાળી બાંખો ઠારનારે, અંચળ બનનારે અને સ્પર્શ માટે આતુર થનારે જો સૌન્દર્યની અંદર રહેલા ભાગનો ખ્યાલ કરે તો ? મળ-મૂત્રથી, હાડકાં અને હોદ્દીથી ભરેલ આ શરીર ઉપરનું હાંકણ માત્ર સુંદર છે, જો વસ્તુ સમજાય તો ? તો જરૂર તેની ઘેઘણ હકી બાધ: તેના વિચાર ફરી બાધ, એ સૌન્દર્ય પાછળ તે કયા યતો અટકી બાધ તે જુએ કે, જો સર્વમા સત્ત્વિક સુખ સમાજેર્ધુ છે, પરન્તુ તે વિનાશક છે: અનેક ફાંખો તેની પાછળ રહેલાં છે. કિન્તુ, તેને જો

પર્વત પાછળ રહેલી ભયંકર ખાઈનું તે સમયે જ્ઞાન નથી રહેતું. તેનો કામાગ્નિ એટલો પ્રત્યક્ષિત થયો હોય છે કે જે સાત-માત્ર સર્વ ભૂતાંને છે: દુનિયાની બધી મજા અને સંસારનો સર્વ સાર તેને તેમાંજ ભાસે છે: આખર તેમાં ફેરા થયા બાદ આંખો ઉઘટે છે. સૌન્દર્ય અને સનમનું જગત્ તેને ભયંકર રૂપે દેખાય છે. પણ તે તો રાંડયા પડીનું હાલપત્ર ! આ સર્વ વસ્તુઓ ઉપરથી આપણે વિચારી શકીએ છીએ કે દુનિયા એક સુસાદરખાતું છે. સમય પૂર્ણ થયે ખાલી કરવાનું છે: છતાં આપણે તેને શલુખારવા રાચ-ચીકું એકઠું કરી રહ્યા છીએ પરંતુ સાથે લેવાનું ભાથું તો માત્ર નથી રહેતું. એ શલુખારના આનંદમાંજ કાળ પસં થઈ જાય છે અને રહતી સૂરતે એ સુસાદરખાતું—યાને મનુષ્યદેહ આપણે છોડી જવો પડે છે. જમું એકત્રિત કરેલું જઈ શકાયેલું સાથ હવે શકતું નથી. અર્થાત્ મનુષ્યજીવન પ્રાપ્ત કર્યા પછી પણ માત્ર દૈહિક સુખોમાં મસ્ત રહી આત્માને વિસરી જનારા સર્વ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ તો ‘ભાગ્યભૂતા સુસાદર’ જ લેખી શકાય એટલે કે સંચારી કે સાધુ ને આત્મજ્ઞાન હીન જડતામાં રાચતો હોય તો કહેવુંજ પડશે કે તે હિંદે માગે જઈ રહ્યો છે.

[૮]

મુક્તિ—‘એક અન્તિમ લક્ષ્ય.’

શા સકારો કરે છે કે ને ક્રિયા કરે તે મુક્તિને માટે કરે. મુક્તિ માટે કરેલી ક્રિયાઓજ સફળ છે. બાકી બધી બ્યર્થ છે. દરેક દર્શન-કારાનું અન્તિમ લક્ષ્યનિન્દુ મોક્ષ છે. શૈવ દર્શન આત્માને સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ કરાવી રહેશે. બનાવવા ઉપદેશ છે. માત્ર વિધિ-વિધાનમાં મિનનતા છે. દરેકે મુક્તિ માટેના જુદા જુદા માર્ગો કહ્યા છે—જેન ધર્મની પ્રરૂપણા આ સર્વેથી અનોખી ને અનુલી રહે છે. એ મુક્તિનો માર્ગ

આપણે આવતા લેખ માટે સુદૃઢી રાખી ગયાંકના લેખના અનુસંધાનમાં ઉતરીએ. આપણે નિશ્ચય કરી ચૂક્યા કે જ્ઞાનવત્તવ—એક મુસાફરી છે, જ્યારે આપણે માર્ગભ્રમ મુસાફર છીએ, મુક્તિ—એજ જો આપણું લક્ષ્યબિન્દુ હોય તો આપણી સર્વ ક્રિયાઓ એ ધ્યેય—પ્રાપ્તિમાં બાધક છે, એમ સ્વીકારવું પડશે. મુક્તિ, એ વિસ્તાર—નગર નથી કે જ્યાં પહોંચવાનો માર્ગ પણ હોવો હોય ! મુક્તિ એટલે આત્માને નિરંજન નિરાકાર બની જ્ઞાનમાં નદી રહેવાનું નિવૃત્તિમય સ્થાન; જ્યારે આજે તો પ્રવૃત્તિ એજ આપણું જીવન બની ગયું છે. સદ્ કિંવા અસદ્ કિન્તુ સર્વ પ્રવૃત્તિમયતાનો સંપૂર્ણ-યતા ક્ષય થયા પૂર્વે મુક્તિનું લક્ષ્ય સધાતું નથી. એટલે જ્યાં સુધી કર્મોનો લેખ આત્મા ઉપર ચઢેલો છે અર્થાત્ જ્યાં સુધી માટીમાંથી સુવર્ણ કોણેને કાઢી લેને સ્વચ્છ કરવામાં આવે છે—તેમ આત્મ-પ્રદેશોમાં એકએક સ્વરૂપે ઘર્ષ ગયેલાં કર્મ—પરમાણુઓને સર્વથા દૂર નથી કરાયાં ત્યાં સુધી મુક્તિ ન મળી શકે. આથીને તો આ વસ્તુ ગગનથી નાંજ પડાવી ઘટે !

ઘણાય વિચારકો આજે કઠી રહ્યા છે કે જાજે આપણે આપણી મૂળ આર્થસંસ્કૃતિથી ખડુ દૂર રહી ગયા છીએ અને તેટલેજ અંશે આપણે અધઃપાત થઈ રહ્યો છે. વારત-વર્ષમાં પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિનો પવન જોસણેર ફુંકાઈ રહ્યો

દું સાધુ કેમ થયો ?

છે: આર્યાવર્તનો રહોટો ભાગ લગભગ એજ સંસ્કૃતિની છાયા નીચે ફાલી રહ્યો છે. વચમાં સ્થિતિ એ થઈ પડી છે કે, નથી પૂર્વેનું પૂર્વપણે છુટું કે નથી પાંચમનું પૂર્વપણે જીવનમાં ઉતારાતું: એટલે આપણે લગભગ ત્રિધંકુ જેવા થઈ ગયા છીએ પરંતુ એટલું તો ચોક્કસજ કે પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિના પરિણામના પ્રતાપે આજે આર્યસંસ્કૃતિનું જોગસ પ્રવિઢિન ફીણ થઈ જાંખું પડ્યું જાય છે. સંસ્કૃતિ, વસ્તુજ એવી છે કે જે મનુષ્ય જીવનમાં મહત્વના અંગ તરીકેનું સ્થાન લોગવે છે. સંસ્કૃતિના ઉપર તો ધર્મ, સમાજ.યા સપ્તની ઉત્પત્તિ કિંવા અવનતિનો મૂખ્ય આધાર છે. જીવનમાં અનેક તત્વોના વિકાસમાં સંસ્કૃતિ અસાધારણ પાક ભજવે છે. સામાન્યતઃ માનવજીવનનું ઘડતરજ સંસ્કૃતિને અવલંબીને હોય છે: જેટલી સંસ્કૃતિની ઉચ્ચ તેટલીજ સંસ્કારમાં ક્ષણિકતા તેમજ કલ્પિતતા । જેટલી સંસ્કૃતિમાં ઉત્કૃષ્ટતા તેટલીજ સંસ્કારની વિચિષ્ટતા । દેશનેતાઓ, ધર્મનેતાઓ તથા કેળવણી ક્ષેત્રનું વચ્ચુ અને વાત્યારણ સંસ્કૃતિનું મૂખ્ય અંગ છે માટેજ સંસ્કૃતિનો વિકાસ કે વિકાર ધર્મ, સમાજ ને સપ્ત ઉપર અસર કરે છે.

આર્ય સંસ્કૃતિ અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિના આકર્યો અને ઉદ્દેશોમાં ભેદ - ભેદમ ઉઘ ઉતરીએ છીએ તેમ તેમ

હિંતા ઉભય સંસ્કૃતિઓ વચ્ચે રહેલું અસીમ અન્તર કિંવા પરસ્પર વિરુદ્ધતા સ્પષ્ટપણે દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. લાંબા વિચારને અન્તે હું જો આ સંબંધમાં કોઈ નિશ્ચય પર આવી શક્યો હોઉં તો તે એજ છે કે, આર્યસંસ્કૃતિનું અણતર આત્મવાદ ઉપર થયું છે જ્યારે પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિનું અણતર જડવાદ ઉપર થયું છે. આર્યસંસ્કૃતિના આદર્શ અને હેતુ દેહહમન અને સાંસારિક વાસનાઓથી વિરક્તતા છે જ્યારે પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિના ઉદ્દેશ અને આદર્શ—બધુંય ઈશ્વરલોકિક મુખની સાધનામાં સમાય છે. આર્યસંસ્કૃતિ જ્યારે આગામી સવેને માટે તૈયાર થવાનું કહે છે ત્યારે પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ આ ભવનેજ મુખી કરવાનું શીશલુ આપે છે: આર્યસંસ્કૃતિ જ્યારે આત્મ-મુખની જ'બના પ્રગટાવે છે ત્યારે પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિ દૈહિક ઉપસોગોમાં આચક્ત બીલવે છે: અમ ઉભય સંસ્કૃતિઓ માનવ જીવનને પરસ્પર વિરુદ્ધ માર્ગે ઘસડી જાય છે. આ સંસ્કૃતિઓના સ્વરૂપના આધારે જાણે માનવ-જાતિને પૃથક્ કરતા હોય તેમ પૂજ્યપાદ શ્રીમદ્ ઉમાસ્વામિ મહારાજશ્રી પણ પોતાના તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રમાં કહે છે કે, 'મનુષ્યા દ્વિવિધા: । આર્યા મ્લેચ્છાઃ ।' મનુષ્યો બે પ્રકારના છે:-૧. આર્ય, ૨. મ્લેચ્છ: આર્યની વાસ્તવિક વ્યાખ્યા પણ એજ હોઈ શકે, કે જે મનુષ્ય વા વ્યક્તિ હેય, જે

હું સાધુ કેમ થયો ?

અને ઉપાદેયતા મર્મને સમજી તદનુસાર જીવન ધકવા મથે તે આર્ય; અને આવાનું જ અન્તિમ લક્ષ્યગિન્દુ મુક્તિ હોય એકે; અન્યનું નહિ. ‘મુક્તિ’ એ જડેનું કોય નથી તડેતું જીવન પણ આત્મમાર્ગથી જડું દૂર રહે છે. મુક્તિનો આદર્શ અને તડેની સાધનાનો ઉદ્દેશ જડેની જીવનકચ્છીમાં ન ઉતર્યા હોય તે પોતાની જાનને આર્થ તરીકે જોળખાવવાને યોગ્ય પણ ન લેખી શકા.

પરંતુ આજના કહેવાના આર્યોમાં તો મોટાંમોટા વધુપણે પરિણમી ગઈ છે. એક સમય એ પણ હોય કે જ્યારે સમસ્ત આર્યજીવન, એ પુનઃ આર્યસંસ્કૃતિની મોટી રહ્યું હતું, એ સંસ્કૃતિના સાચા વિધાયકો પણ તે સમયે પૃથ્વીની સપાટી ઉપર ત્રિરાજતા હતા. આજે એતો બધું સ્વમરત બની ગયું છે; નથી તપાસતું તેજ કે આત્મગતિનું જોગસ! આંસારિક વિષયોમાં ચક્રચુરણ, જોજ માનવજીવનની પરમ સાધના મનાતી જાય છે; આર્યસંસ્કૃતિની ઉચ્ચ ભૂમિકાના પ્રખર વિધાયકો—વિધાયક મહાત્મા મોનો આદર્શ અને સદેશ વિસ્મૃત થતા જાય છે અને જમાનાના પવન સાથે સાચું આર્યત્વ પણ ભૂંસાતું જાય છે. આજે સાચું આર્યજીવન શુભરનારા અને આર્યસંસ્કૃતિના આદર્શોનું જનતાને જાન કરાવનારા શિષ્ટ પુરૂષો જહુજ જોછા પ્રમાણમાં હ છતાંય

તેમની મૌજૂદતા આજે સદ્ગાગ્યનો વિગય છે. આવાઓને ચરણે એ જડવાદના ઉપાસકો અને આર્યસંસ્કૃતિને નિષ્કુર-પણે તરડોકનારાઓ પણ શિર ઝુકાવે છે. કારણ કે, તેમના હૃદયના ઉડાણમાં રહેલું આર્યત્વ, એ પ્રત્યે પૂજાભાવ ઉત્પન્ન કરાવે છે.

હવે આપણે મૂળ વિષય ઉપર આવીએ. ‘મુક્તિ’ એજ જડેતું અન્તિમ લક્ષ્યગિન્દુ હોય, તે આર્ય લેખી શકાય: આ દૃષ્ટિએ વિચારતાં રહેજે સમજી શકાય કે, આર્ય જીવન એજ જીનજીવન છે. હવે દરેક વાચકે વિચારવું ઘટે કે પોતે જોન કહેવડાવવા છતાં તેના જીવનમાં કેટલે અંશે એ પરિણમ્યું છે ! વિષયોની મન્દતા ન કરાય, ત્યાગની ભાવના ન જાગે અને ત્યાગીજીવન પ્રત્યે હૃદયનો અનુરાગ ન જન્મે ત્યાં મુખી વાસ્તવિક આર્યજીવન નથી આગી શકતું. એટલે ‘મુક્તિ’ને સાધ્યગિન્દુ રાખીને કાર્ય કરવું, એ દરેકનું કર્તવ્ય હોઈ શકે. પરન્તુ મુક્તિ એટલે શું ? તે પ્રથમ સમજવું જોઈએ. તે માટેની શાસ્ત્રીય વ્યાખ્યા એ છે કે, સર્વકર્મક્ષયવાન્મુક્તિ । સર્વ કર્મને: ક્ષય કરવો તે મુક્તિ. પૂર્વના લેખો ઉપરથી આપણે સ્પષ્ટ કરી ગયા છીએ કે, દરેક જીવને કર્મ લાગેલાંજ છે. એ કર્મ છે માટેજ તેનું જન્મ-જરા-મૃત્યુમય પરિવ્રમણ છે. કનનો નાશ થયો એટલે તો

હું સાધુ કેમ થયો ?

નિબ્બનંદ સ્વરૂપમાં મસ્ત રહેવાનું છે. મોક્ષ વિના કોઈ પણ જીવનો ઉદ્ધાર નથી. જ્યાં સુધી સુખિત નથી થઈ ત્યાં સુધી કુવાની ઘટમાળની માફક એક જન્મમાંથી બીજામાં ને બીજામાંથી બીજામાં એમ એક પછી એક જીવમાં રખડવાનુંજ છે. હવે આપણે જોઈએ કે, સુખિતવધૂ વરવાના માર્ગો કયા પ્રકારે જૈનધર્મ ઉપદેશે છે.

પ્રવચન—

પાંચક ! તું જૈન હશે. પરંતુ ત્હારા હૃદય ઉપર હાથ મૂકીને ઉત્તર આપ કે—તું કાચો જૈન છે ? વાસ્તવિક સમ્યગ્ દર્શન ત્હને સ્પર્શી છે ? જો વાસ્તવિક સમ્યગ્ દર્શન હૃદયમાં સ્પર્શી ને ટકે તો તું મહાશાગ્યવાન છે. પરંતુ શબ્દહીક્ષામાં નથી ઝુંઝાવાનું ! આતો ક્ષી વીતરાગનો માર્ગ છે. ત્યાં તો ત્યાગ, એજ ધર્મ છે, ત્યાગરાહિત્યમાં ધર્મ હોવાનું આ માર્ગમાં તો સંભવતુંજ નથી. ત્યારે વિચાર, ત્હારા હૃદયમાં ત્યાગ માટેની ઝંખના છે ? સંસારથી વિરક્ત બનવાને ત્હારી શાવના છે ? જો નથી તો સમજજે કે, સમ્યગ્ દર્શન પણ નથી.

[૯] મુક્તિના માર્ગો.

મુક્તિના એકજ લક્ષ્યબિન્દુને અવલંબીને કૈન શાસ્ત્રકારોએ અનેક વિધાનો સરળબ્યાં છે. કોઈ પણ આત્મા સહેલાઈથી મુક્તિના માર્ગે યથાશક્ય પ્રયાણ આદરી શકે અને

અન્તે પોતાના ઇષ્ટ ધ્યેયની સાધનામાં સફળ થઈ શકે, એ વસ્તુને લક્ષ્યમાં લઈ શાસ્ત્રકારોએ વિધિવિધ પ્રકારનાં અનુષ્ઠાનો ઉપદેશ્યાં છે—તથા ત્કેને બંધગેસ્તા એવા સમ્યગ્દષ્ટિ, દેશ-વિવરતિ અને સર્વવિવરતિ નામના ધર્મસાધકોના ત્રણ વિભાગો બહેંચી કાઢ્યા છે. મુક્તિના સંબંધમાં ઉલ્લેખ કરતાં સૂરિ-

ਭੈਂ, ਆਖੋ ਤੇਜ਼ ਧਰਮ !

શ્રેષ્ઠર ભગવાન ઉમાસ્વામિ મહાગજ સ્વરચિત તત્ત્વાર્થાધિગમ
સૂત્રના પ્રથમ અધ્યાયમાં પહેલું સૂત્રજ એ મૂકે છે કે:—

स. ५१-दर्शनानुसारिणां मोक्षमार्गः । ५

અ પ કો / પ / દર્શન દિવા ઇતર ધર્મ શાસ્ત્ર કરતાં
 જૈન ધર્મમાં દર્શન-શિક્ષાને બહુજ મહત્વનું સ્થાન લેખવામાં
 આવ્યું છે. જૈન-વનો વિચાર આચરણ કરતાં શ્રદ્ધાથી પ્રથમ
 થાય છે જો કે લોક વ્યવહારમાં પણ શ્રદ્ધાનું તત્ત્વ બહુજ
 ઉચું લેખાવ છે છતાંય જૈન દર્શન તો ત્યેન પોતાના મૂળ
 પાયા તરીકે સ્વીકારે છે. શ્રદ્ધા, એ ક્લેષવનો વિષય છે: આ-
 ચરણ, એ અમૂલ - '1' જેનો પડવો છે. અસત્ય જોશનારમાં
 પણ અસત્ય જોશનું ને પાપ છે એટલી તો શ્રદ્ધા હોવીજ
 જોઇએ. મનુષ્ય અને તેવો ચારિત્રફીત હોય પરંતુ તહેજે
 ચારિત્રશીલતા, એજ આચરણીય વસ્તુ છે એટલું તો અવશ્ય
 સ્વીકારવું જોઇએ. આ વસ્તુ, એ સત્ય અને ચારિત્ર
 પ્રત્યે શ્રદ્ધા અને અભિરૂચિ જાડેર કરે છે તથા એજ વસ્તુ
 સમયે મનુષ્યને સત્ય અને ચારિત્રતા માર્ગે દોરી શકે છે.
 પરંતુ અધમ આચરણો સેવનાર પોતાની અધમતા ન સમ-
 જતાં તહેજું મંદન ક્યેં જાય તો તે કમશ: બીકુલ નીચતમ
 બની જાય છે, એટલે સાચાને સાચા તરીકે સ્વીકારવું, તે

* સમ્યક્ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, એ ત્રિપુત્રી મોક્ષનો માર્ગ છે

શ્રદ્ધા કહી શકાય. આત્મામાં શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી પરિણમ્યા વિના મુક્તિ સંભવી શકેજ નહિ.

પરંતુ જૈનશાસ્ત્રોમાં સમ્યગ્ દર્શનનો ગણોળો અર્થ એજ કરાયો છે કે, શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરુ અને શુદ્ધ ધર્મ પ્રતિ એક નિષ્ઠા ! આ દેવ-ગુરુ અને ધર્મની તત્ત્વગત્રીમાં અનિચિત્ત માનીનતા ધરાવનાર સાચો જૈન કહી શકાય. જૈન તરીકેનું વાસ્તવિક લક્ષણ શ્રદ્ધા છે. કદાચ ભરનિશામાંની જગાડીને ત્યેને પૂછવામાં આવે છે કે, ત્યારા દેવ કોણ ? ગુરુ કોણ ? તે ધર્મ કયો ? તો એજ ઉત્તર ગળે કે, વીતરાગ, એજ મહારા દેવ ! નિર્વિત્ર, એજ મહારા ગુરુ અને જિનેશ્વરો પ્રરૂપિત શાસન, એજ મહારો ધર્મ ! આ વિના સર્વ મિથ્યા છે. અને શ્રદ્ધા વિનાની સેવા પંથુ સફળ થતી નથી. ભાવના વિનાની ક્રિયા જેમ નિષ્ફળ પ્રાયઃ છે તેમ શ્રદ્ધા વિનાનાં અનુષ્ઠાનો પણ સફળ થતાં નથી, માટેજ જ્ઞાન અને ચારિત્રને છાડીને દર્શન-શ્રદ્ધાને પ્રથમ લેવામાં આવી. તેમજ સૂરિશેખર શ્રી ઉમાસ્વામિ મહારાજે સ્વોપજ્ઞ તત્ત્વાર્થ સૂત્ર ઉપર રચાયેલા શાબ્દમાં પણ એજ ખુલાસો કર્યો છે કે, દર્શનના સફળાવમાં જ્ઞાન અને ચારિત્રની સંભાવના છે તથા દર્શન અને જ્ઞાનના સફળાવમાં ચારિત્રની સંભાવના છે પરંતુ દર્શનના અભાવમાં જ્ઞાન અને ચારિત્રની તથા દર્શન અને જ્ઞાનના અભા-

હું સાધુ કેમ થયો ?

વમાં આરિત્રની સંભાવના નથીજ. આ વસ્તુ સિદ્ધ કરે છે કે, સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમ્યક્આરિત્રનું મૂળ સમ્યક્ દર્શન-સુદેવ-મુગુર ને સુધર્મ પ્રત્યેની શ્રદ્ધાજ છે.

દર્શન અને જ્ઞાન પરસ્પર અલોદ સંબંધ ધરાવે છે. જ્ઞાનને જો નૈનશાસ્ત્રોને પારિભાષિક શબ્દ છે. શ્રદ્ધાવિહીન જ્ઞાનને નૈન શાસ્ત્રકરો અજ્ઞાન કહે છે; પરંતુ આજે તો તર્કવાદ-બુદ્ધિવાદનો જમાનો છે. શ્રદ્ધાનું તત્ત્વ પ્રતિદિન દીર્ઘ યત્ન જતું દેખાય છે. શાસ્ત્રકરો અને શાસ્ત્રો ઉપરની શ્રદ્ધાને શુરૂંભવાદના નામે સંબોધવામાં આજે દેટલાકો મજા માણે છે; છતાંય આશ્ચર્ય તો એ છે કે, તેઓ શુરૂના ચીકે ચીકે ચાલવામાં અને શુરૂનાં પેટભરીને ગાણું ગાવામાં જરા પણ કસર રાખતા નથી. શુરૂના નામની પાછળ અનેક પ્રકારની યેલછાઓ ઉભી કરવામાં કદાચ ત્હેમની કર્તવ્યરીક્ષતા સમાધિ હશે. પરંતુ એ તેમજ હોય તો ‘શુરૂંભવાદ’ ના નામે કોલમો ભરીને અનેકોને શ્રદ્ધાથી મ્યુત કરાવવામાં કયું તત્ત્વ છુપાયું હશે એક પક્ષ આવો છે ત્યારે વળી બીજો પક્ષ આખા નૈન સાહિત્યમાં વિકાર થયાનું પોકારે છે અને સારીય નૈન આલમ ઉન્માર્ગે દોરાઈ રહ્યાંનાં પીપુડાં ફુકે છે, કિન્તુ એવા અને એવાઓની આબુભાસ્તુ રહેનારા ગોઠીયાઓની છવન-રહેણી-કહેણી તપાસો તો એ જાનીના (?)

નવા અવતારોની વાસ્તવિકતા પીછાની શકાય. આમ સમાજમાં ભીતરનો સડો વધતો જાય છે. એટલે શ્રદ્ધાનું તત્ત્વ જાણે સમાજમાંથી કમીજ થતું જતું હોય, એમ જણાય છે.

પરન્તુ આપણે જોઈ ગયા કે, શ્રદ્ધા વિના જ્ઞાન સંભવતુંજ નથી. શ્રદ્ધા છે ત્યાંજ જ્ઞાન છે. છતાંય વિચારવાનું છે કે, આજે કેટલાય લોકો જ્ઞાન શબ્દનો દુરુપયોગ કરી રહ્યા છે. આપણે ત્યાં નિર્ઘન્ય પ્રવચન ॥ કે:—

‘ જે ધર્મ જાણઈ સે સર્વ જાણઈ જે સર્વ જાણઈ સે ધર્મ જાણઈ અને લોકોમાં પણ કથન છે કે, ‘ સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે ! એટલે આવાજ જ્ઞાનને માટે શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે, ‘ વદમં નાળં તત્ત્વો દવા ! આ સર્વ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, શાસ્ત્રકારો જે જ્ઞાન કહે છે તે જ્ઞાન અને આજે વ્યવહાર કેળવણીના અર્થમાં વપરાતા જ્ઞાન શબ્દમાં બહુજ ફરક છે. જે જ્ઞાન, જે વિદ્યા કે જે કેળવણી આત્માની વાસ્તવિક પીછાન ન કરાવી શકે અને આપણી દૈહિક ને ઐહિક પ્રવૃત્તિઓને પ્રભાણાતીત

---

(૧) જે એકને (આત્માને) જાણે છે તે સર્વને જાણે છે. જે સર્વને જાણે છે, તે એકને (આત્માને) જાણે છે. (૨) જે મુક્તિને માટે (સદાચરણ) બને તેજ વિદ્યા કહેવાય: (૩) પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી દવા.

હું સાહુ કેમ થયો!

વધારી મૂકે, ત્હેને જ્ઞાનજ ન શકી શકાય: તે સર્વ અજ્ઞાન
તે આજે સમાજમાં અસ્તિત્વ ધરાવતી લગભગ ઘણીખરી
સંસ્થાઓએ જ્ઞાન પ્રચારના નામે દ્રવ્યોત્પાદન કર્યું હશે અને
કરતી હશે પરંતુ ત્હેમણે તે દ્રવ્યને તફરે કેટલું સફલ
કર્યું, તે તપાસીએ તો આપણને બીજાકુલ નિરાશજ થવું
પડે. જ્ઞાનના નામે દ્રવ્ય પેઢા કરનાર સંસ્થાઓ એ વિદ્યાર્થી-
ઓમાં સુઢેવ ગુરુ-ધર્મ ઉપરની ઉડી ઘડા ઉત્પન્ન ન
કરી શકે અને વિરૂદ્ધમાં, વિચિત્ર વિચારકોને હાથે પગે
સળસળ બનાવે તો હું માનું છું કે, એ દ્રવ્યનો દુરુપયોગજ
છે. એટલે જ સંસ્થાઓ આ જૈન ધર્મના મૂળ હેતુમુત
અદ્વાસંયુત જ્ઞાનની દિશાએ ધર્મ ન કરતી હોય, ત્હેથી
સંસ્થાઓએ જ્ઞાનના નામે લોકોને જામણમાં નજ નાખવા
નોંધએ. આવી કોઈ એમ માનવાને ન પ્રેરાય કે, હું સંસ્થા
ઓની વિરૂદ્ધ છું. એ અંગ્રહીના મ્હારા વિચારો તો સુમયે
વાંચક એમ શકશે પરંતુ એટલું તો અવશ્ય પ્રસ્તુત થોડ્ય
લેખાય કે વ્યવહાર દ્રષ્ટિએ કાર્ય કરતી સંસ્થાઓએ જ્ઞાનના
નામે સમાજને વિજ્ઞાન ન બનાવતાં ત્હેમાં રહેલો સાધર્મિક
વાતસલ્યનો ઉડો હેતુ સમજાવવો.

કેટલીક સંસ્થાઓમાં તો સાધર્મિક વાતસલ્યનો હેતુ
પણ ઘટી શક્યો નથી. પરંતુ ત્યાં અનુકંપા જ્ઞાનના

આશયને ઘટાવી શકાય છે. દુઃકમાં આપણે જે અત્રે લેવાનું છે, તે એજ છે કે સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન લેઉં અલેદ્ય સંજ્ઞા ધરાવે છે અને શુદ્ધ શ્રદ્ધાના અભાવમાં જ્ઞાનનો સફળાવ હોવાનું સંજ્ઞાની શક્યુજ નથી: તથા બાહ્ય જ્ઞાન રાંભાવેછે તો એ ક્ષેત્રદૃષ્ટિએ અજ્ઞાન છે. આત્માના મૂળસ્વરૂપની પીછાન થયા બાદજ ધર્મની પરિણતિ થાય છે, કારણ કે ધર્મ લેનેજ કહી શકાય કે જે આત્મોદ્ધાર માટે કરવામાં આવતો હોય. તે ક્રિયાઓ ને તે પ્રવૃત્તિઓ કે જે આત્માને ભૂલાવે છે, તે વાસ્તવિક રીતે ધર્મજ ન કહી શકાય. પરન્તુ આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા બાદ એ સાંસારિક પ્રવૃત્તિઓની મન્દતા થવી લેખ્યો. શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનની વાસ્તવિક સફળતા તો ચારિત્રના યોગથી છે અને સુરિશેખર શ્રી ઉમાસ્વાતિ મહારાજ એ ત્રિપુટીની એકત્રનાનેજ ગોશ્લને માર્ગ કહે છે. એટલે શુદ્ધ શ્રદ્ધા અને શુદ્ધ જ્ઞાન પેદા કર્યા પછી પણ મુક્તિ માટે શુદ્ધ ચારિત્રની અપેક્ષા રહે છે. એટલે આપણે આવતા લેખોમાં ચારિત્રના આરાધક દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિ વિષેના કાંઈક વિચાર કરીશું.

[૧૦]

જ્ઞાનક્રિયામ્યાં મોક્ષઃ *

કિતના માગેઈ પ્રરૂપતિ અનેક વ્યાખ્યાઓમાં ઉક્ત
વ્યાખ્યા પણ વપરાય છે અને તેમજ લેખમાં અ-
પાએલી સૂરિશેખર શ્રીમદ્ ડિમાસ્વાતિ મહારાજના
સંયમ્ વર્ણન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ :

ને પણ યથાસ્થિત રૂપે બધેએ સવી છે. દર્શન અને
જ્ઞાનની પરસ્પર અસેદતા આપણે જોઈ ગયા હવે
દિશવિરતિ અને સર્વવિરતિના વિષયમાં કેટલુંક વિચા-
રીશું. મુક્તિને અંગે સર્વ વ્યાખ્યાઓ ઉપર સર્વ દ્રષ્ટિએ

* જ્ઞાન અને ક્રિયા- દેશવના સયોગથી મુક્તિ મેળવી શકાય છે

દૃષ્ટિપાત ફેંકવામાં આવે તો મુક્તિ માટે ત્યાગ—એક અનિ-
વાર્ય વસ્તુ બને છે. ચારિત્ર અને ક્રિયાનો પારસ્પરિક અકા-
ટ્ય સંબંધ છે. ક્રિયાની શીથીલતાથી ચારિત્રની ઉત્કટતા
સંભવતી નથી. ત્રણ યોગો—મન, વચન, કાયા—પણ એજ
સુચવે છે. માત્ર મનથી, માત્ર વચનથી કે માત્ર કાયાથી
સુર્વથા સિદ્ધિ નથી. આમ છતાંય ‘જમાનાવાદ’ના નામ
પાછળ ચલાવાતાં અનેક કરતૂતોમાં મન અને કાયાથી વિભક્ત
કરીને મન ઉપર મર્યાદાધિક બાર મૂકવામાં આવે છે તથા
તેવાઓ તરફથી પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે કે, મન વગા
તો કઠરોટ મેં ગડ્ડા । આવું એક બીજું પણ સૂત્ર વપ-
સાય છે કે—મન ષષ્ઠ મનુષ્યાણાં કારણં વંધમોક્ષયોઃ । અર્થાત્
મન જો શુદ્ધ હોય તો કથરોટમાં ગંગા છે બાને મનુષ્યોનું.
મન, એજ બંધ અથવા મોક્ષનું કારણ છે.

‘મન’ માત્રને સિદ્ધિ કે સંસારનું કારણ માનવામાં
આવે તો ઉપર દહેલા સૂરિપુરંદર શ્રીમદ્ ઉમાસ્વાતિ મહા-
રાજના સૂત્રને રખલના પહેંચે છે. આજે આપણા સમાજના
સુધરેલા યુવાન વર્ગમાંથી કેમથાઃ ક્રિયાભિરૂચિ કમી થતી
બીજ છે. તેઓને પ્રતિક્રમણ કે સામાયિક, પૂજા કે વ્યાખ્યાન,
શુરૂ સેવા કે દેવદ્રવ્ય વૃદ્ધિ, ઉપધાન કે ઉજમણાં—સર્વ
અપ્રિય ને નિરસ થઈ પડેલાં છે. એમાં કોંઈ ઉડું તરત

હું સાધુ કેમ થયો?

હોય, પુણ્યોપાર્જન થઈ શકતું હોય કે સાધર્મિક વાત્સલ્ય બળવી શકાતું હોય—એવું બાસતું નથી. એ તો ત્હમને એમજ પૂછ્યો કે ત્હમે અમ્હારે માટે શું કર્યું? પોતે નહિ વિચારે કે એ સુધરેલા સાહેબે ખીસ્સામાંથી કેટલાં દોઢીયાં કાઢ્યાં? ખેર, અત્રે વિષયાન્તરના કારણે ઉડા ન ઉતરતાં એ વિષય કોઈ અન્ય લેખ માટે મુક્તવી રાખીશ. અત્રે જે દર્શાવવાનું છે તે તો એટલુંજ છે કે, આજે કેટલાકો જે એમ કહે છે કે, ગમે તેમ કરો—ગમે તે ખાવ—ગમે તેમ ફરો—માત્ર મન શુદ્ધ રાખજો એટલે ત્હમારા સર્વ શુન્દાઓ માફ છે. કોઈનું પૂન કરવું હોય તો બંધે કરી નાખજો કિન્તુ મનને જરાય અપવિત્ર નહિ થવાં દેશો તો ત્હમે જળમાં કમળ જેમ નિર્લેપ રહી શક્યો, આ માત્ર બ્રમણ અને અજ્ઞાન છે. મનને સાફ સાફ રાખજો. ગમે તેવી કરણી કરવી તે સફળ કે અફળ નથી એમ માનવું બુંલભરેલું છે. મન ઉપર એટલો બાર મૂકી શકાયજ નહિ. શુદ્ધ મન, શુદ્ધ ક્રિયાની અપેક્ષા રાખે છે. જોન યાચકારો તો મન, વચન, અને કાયાની ત્રિપુટી ઉપર પૂર્ણ સંયમન મૂકવાનું મુમુક્ષુ માટે ફરમાવે છે.

કેટલાકોનું એમ માનવું છે કે, અમૂક વસ્તુનું મનથી ચિંતવન થઈ ગયું કે માનસિક લાલસા ઉત્પન્ન થઈ એટલે

પછી તે કાર્ય કરે કિંવા નહિ પરન્તુ ત્હેનું પાપ તો ત્હેને
 જે લાગવું હતું તે લાગીજ ચૂક્યું ! આ માન્યતામાં પણ
 અજ્ઞાનતા છે. માનસિક ચિંતન અને સક્રિયતા બેઉ વસ્તુમાં
 યજ્ઞોજ સેદ છે. કર્મ શ્રીવસોશ્રીમાં માત્ર મન ઉપર સર્વ
 વસ્તુના બંધ અને મોક્ષનો આધાર નથી રખાયો. કર્મ
 શ્રીવસોશ્રી કહે છે કે 'ક્રિયાએ કર્મ ને પરિણામે બંધ'.
 લાડુ-ધી, ગોળ ને આંટાથી બની ચકે છે. છતાં ત્હેમાં અનેક
 પ્રકારની વિલેહતા રહે છે. જેવું ધી ત્હેવો તે બને છે. તેમજ
 અમૂક ક્રિયા કરવાથી કર્મ તો લાગેજ છે પરન્તુ ત્હેના લાવ-
 પરિણામ ઉપર ત્હેની સખ્તાર્થ કે લીલાશનો આધાર રાખે
 છે. એટલે કર્મની અતિતા કે સંકીર્ણતા લાવને અવલંબે
 છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે માત્ર લાવથી સર્વથા સિદ્ધિ
 થઈ શકતીજ નથી. સર્વથા સિદ્ધિ માટે તો ક્રિયા અને
 પરિણામ બેઉ શુદ્ધ બોધએ. શાઓમાં કહેવામાં આવ્યું છે
 કે, ચક્રવર્તીનો ઘોડો મરીને સ્વર્ગમાંજ બાંધ અને દારણમાં
 રહેનું દાયિક પ્રદાયર્થે કર્યાવાય છે. ચક્રવર્તીનો ઘોડો એ
 ત્હેનું રત્ન ગણાય છે અને ત્હેને વીવ્રતમ વિષયવાસના હોય
 છે. પરન્તુ એના ઉપર એટલો સખ્ત બંધપતો રખાય છે કે,
 તે સારાય જીવનમાં એક પણ વખત વાસનાપૂર્તિ નથી કરી.

હું સાધુ કેમ થયો ?

શકતો અને જીવન દુર્વાસનામાં જ્યોતીત કરે છે. આમ છતાંય માત્ર કાચિક પ્રત્યયર્થથી સ્વર્ગે જાય છે. .

જોટસે માત્ર મન ઉપરજ મદાર જાંધનારાઓ અને પરાસ્ત થાય છે. જો માનસિક અશુદ્ધિ કિંવા માનસિક વા-સનાજ અધોગતિમાં ઘસડી જવાને બસ હોય અને શુદ્ધ ક્રિયા ત્હેની રૂકાવટ કરવાને અસમર્થ હોય તો ચક્રવર્તીના યોગાનું આ ઉદાકરણ જુઠું કરે છે જોટસે મનશુદ્ધિ પણ જમે ત્હેવી હોય છતાંય તે સર્વથા સિદ્ધિ માટે કાચિક શુદ્ધિ અને નિષ્પાપ ક્રિયાકાંઠની અપેક્ષા જરૂર રાખે છે. આ ઉપ-રાન્ત જોધી પણ આગળ વધી શકાય કે, જેન શાસ્ત્ર મન કરતાં કાયાની શુદ્ધિમાં વિશેષ માનનાર છે. મન નજ કાણુમાં રહે તો જાહે પણ કાયાને તો એ માર્ગે નજ જવા દો. કાયા જઇ તો સર્વસ્વ શુભાવયો ને કાયા છે તો કાંઈક છે. મનને મર્કટની ઉપમા આપવામાં આવે છે. ત્હેના ચાંચદમ માટે શાસ્ત્રકરોએ અતિરંભ વર્જન કરેલાં છે અને વાસ્તવિક કહેકનો અનુભવ પણ એજ કહે છે કે મનને કાણુમાં રાખવું દુષ્કર છે. જોટસે મન મલિન થયા પછી પણ શુદ્ધ ક્રિયા કરવાનું છોડવું ન ઘટેઃ કારણ કે મનશુદ્ધિ સિવાય પણ નિયમોનું પાલન તેમજ દેહસંયમન નિરર્થક નથી. અર્થાત્ કંટલાકો જે મન વચ્ચની ધર્મ ક્રિયાઓ કરવાનો વિરોધ

કરનારા છે અને પ્રતિક્રમણ સામાયિક-પૂજા-પ્રદાયર્યાદિના પાલનમાં ભાવ વગર કરવું નિરથક છે, એમ કહેનારા-એકાન્તે એમ કહેનારા છે તે જુદા છે. એક ભાષાકવિ પણ કહે છે કે,

“મન જાયં તો જાને દે, મત જાને દે શરીર,
વિના ચઢાયે કામઠી ફહો લગેગા તીર.”

આથી હું માત્ર એકજ પદ્ય સિદ્ધ કરવા નથી ઈચ્છતો. કથાણુ મંદિર સ્તોત્રના કર્તા પ્રગર વિદ્વાન્ શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર પણ કથાણુ મંદિર સ્તોત્રની ૩૮ મી ગાથાનું છેલ્લું પંદ એ મૂકે છે કે:—

‘યસ્માત્ ક્રિયાઃ પ્રતિફલન્તિ ન માત્રશૂન્યાઃ ।’

તેમજ આત્મમસ્ત યોગીવર શ્રી આનંદધનજી મહારાજ પણ એક રથણે કહે છે કે:—

‘મન જીત્યું ત્હેણે સવઢું જીન્યું’

પરંતુ આ બેઉ વાક્યોમાં મૂકેને સાદ્ સાપેક્ષતા દેખાય છે. સિદ્ધસેન દિવાકર આત્મમર્હામર્ણિવ લક્ષિતમાં કહે છે અને શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજનાં વાક્યો તેઓશ્રીની બીજકુલ યોગમસ્ત સિદ્ધ કરે છે. છતાંય મન, એ કાંઈ સામાન્ય

હું સાધુ કેમ થયો ?

શકતો અને છાત્ર દુર્વાચનામાં બેસીત કરે છે. આમ છતાંય માત્ર કાચિક પ્રશ્નચર્ચથી સ્વર્ગે જાય છે.

એટલે માત્ર મન ઉપરજ મદાર બાંધનારાઓ અત્રે પરાક્ત થાય છે. જો માનસિક અશુદ્ધિ કિંવા માનસિક વા-
સનાજ અધોગતિમાં ઘસડી જવાને બસ હોય અને શુદ્ધ
ક્રિયા ત્હેની રૂકાવટ કરવાને અસમર્થ હોય તો ચક્રવર્તીનાં
ચોડાનું આ ઉદાહરણ જુદું કરે છે એટલે મનશુદ્ધિ પણ
જમે ત્હેવી હોય છતાંય તે સર્વથા સિદ્ધિ માટે કાચિક શુદ્ધિ
અને નિષ્પાપ ક્રિયાકાંડની અપેક્ષા જરૂર રાખે છે. આ ઉપ-
રાન્ત એથી પણ આગળ વધી શકાય કે, જો શાસન મન
કરતાં કાયાની શુદ્ધિમાં વિશેષ માનનાર છે. મન નજ કાળુમાં
રહે તો ભણે પણ કાયાને તો એ માર્ગે નજ જવા દો.
કાયા ગઈ તો સર્વથા શુભાવશે ને કાયા છે તો કાંઈક છે.
મનને મર્કટની ઉપમા આપવામાં આવે છે. ત્હેના ચાંચટ્ય
માટે શાસ્ત્રકરોએ અતિવંચ વર્ણન કરેલાં છે અને વાસ્તવિક
કરેકનો અનુભવ પણ એજ કહે છે કે મનને કાળુમાં રાખવું
દુષ્કર છે. એટલે મન મલિન થયા પછી પણ શુદ્ધ ક્રિયા
કરવાનું છોડવું ન ઘટે: કારણ કે. મનશુદ્ધિ સિવાય પણ
નિયમોનું પાત્રન તેમજ દેહસંયમન નિરર્થક નથી. અર્થાત્
કેટલાકો જે મન વગરની ધર્મ ક્રિયાઓ કરવાનો વિરોધ

કરનારા છે અને પ્રતિક્રમણુ સામાયિક-પૂજા-પ્રદાયર્થાદિનાં પાલનમાં ભાવ વગર કરવું નિરર્થક છે, એમ કહેનારા-એકાન્તે એમ કહેનારા છે તે જુદા છે. એક ભાષાકવિ પણ કહે છે કે,

“મન જાયં તો જાને દે, મત જાને દે શરીર,
વિના ચઢાયે કામઠી કહાં લોગેા તીર.”

આથી હું માત્ર એકજ પદ્ય સિદ્ધ કરવા નથી ઇચ્છતો. કલ્યાણ મંદિર સ્તોત્રના કર્તા પ્રખર વિદ્વાન શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર પણ કલ્યાણ મંદિર સ્તોત્રની ૩૮ મી ગાથાનું છેલ્લું પદ એ મૂકે છે કે:—

‘યસ્માત્ ક્રિયાઃ પ્રતિફલન્તિ ન મારશ્યવાઃ ।’

તેમજ આત્મમસ્ત યોગીવર શ્રી આનંદધનજી મહારાજ પણ એક સ્થળે કહે છે કે:—

‘મન જીત્યું તદેને સપદ્યું જીનું’

પરંતુ આ બેઉ વાક્યોમાં મૂકેલે સાર મુજબ છે. સિદ્ધસેન દિવાકર આત્મમહાશિષ્ટ શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજનાં વાક્યો તેમજ જીનું યોગમસ્ત સિદ્ધ કરે છે. છતાંય મન જીતે તો જીનું

હું સાધું કેમ થયો !

વિષય નથી. માત્ર જોરાનું જોટલુંજ છે કે, સર્વ વસ્તુઓમાં માત્ર મનજ કારણ છે એમ ન મનાય ! એમ માનીએ તો સક્રિયાઓ ક્રિયા બાહ્યશુદ્ધિ તેમજ વ્યવહારશુદ્ધિને પણ સ્થગતા પહોંચે છે અને શ્રી સિદ્ધસેન દિગ્ગજરજી પણ ક્રિયાને તો કષ્ટિત રાખેજ છે-માત્ર ભાવવિહીનતાનો પ્રતિકાર કરે છે. જોટલે મન અને કાયાને પારસ્પરિક અકાટ્ય સંબંધ છે; મન-શુદ્ધિ સક્રિયતાની અનિવાર્ય અપેક્ષા રાખે છે. જોટલે મન અને કાયા બેઉ શુદ્ધ થતાં જોઈએ.

ત્યારે હવે વિચારવાનું એ રહે છે કે, મન કે કાયાની શુદ્ધિ યાવ ક્યારે ? નિષ્પાપ કામિક શુદ્ધિ, એ મનશુદ્ધિનું કારણ છે. સપાપ ક્રિયાઓ અને સપાપ પ્રવૃત્તિઓમાંથી માનસિક શુદ્ધિ જન્મતી નથી અને કદાચ જન્મે છે તો તુર્ત મરવાને માટેજ. માનસિક શુદ્ધિ અર્થે કાયાનાં દરેક પ્રકારનાં કૃત્યો ઉપર કાણુ મૂકાવો જોઈએ. કાયાની કસોટી યાવ ત્યારે પણ મન શુદ્ધ ને અવિચલ રહે, કાયા ઉપર અનેક પ્રકારનાં પ્રહાર થતાં હોય છતાં મન આત્મરમણતા અનુભવે તેમજ વિકટ સંયોગો વચ્ચે પણ મનનું જોક પરમાણુ પણ ન હલકાય કે ન હોભાય તોજ મન છાતું દહેવાય. બાકી જે આજે મનશુદ્ધિના નામે ડાળ કરવામાં આવે છે તે તો દંભજ છે. ઘણાય કહે છે કે ઈશ્વર તો હૃદયમાં છે. દેરાસર જવાની શી

જરૂર?' આવાઓનું અજ્ઞાન દયાને પાત્ર છે. પોતે પોતાની જાતને છાજતી શુદ્ધ ક્રિયા ન કરી શકે તેટલા ખાતર આવા ઓટા બચાવો ઉશ્મા કરીને શાસ્ત્રને શસ્ત્ર તરીકે વાપરે છે. આથી કેઈ પણ વાંચક એમ માનવાને ન પ્રેરાય કે, માત્ર આદ્ય ક્રિયાશુદ્ધિમાં—વીસમી સદીમાં સુધરેલા (?) ખાં લેખકોના શબ્દોમાં કહું તો ક્રિયાજડતામાંજ હું માનનારો છું. જેઉ માનું છું. ક્રિયા શુદ્ધ હોવી જોઈએ. અને મન પણ શુદ્ધ હોવું જોઈએ. જેઉ શુદ્ધ થાય ત્યારેજ મોક્ષ મળે. એટલે કોઈક ક્રિયાઓમાં શુદ્ધિ લાવવા માટે અને તે રીતે માનસિક શુદ્ધિ સાધવા માટે સંયમનની પરમ આવશ્યકતા છે અને તેજ દષ્ટિએ દેશવિરતિ ને સર્વવિરતિ એવા ત્યાગીઓના લેહ પાડવામાં આવેલ છે.

અવચન—

વિદ્યાનો દીડો વિદ્યાના લાંબા સંયોગથી તહેમાં મળી આવેલો થઈ ગયો હોય છે તેમ સંસારના કેટલાક આત્માઓ વિષય-લોહુપતામાં સાનભાન ભૂતીને અમૂલ્ય રતન સમા અનુભવલવને હારી જાય છે, ને આત્માને અધીગતિમાં ધસી જાય છે. વાંચક! સંભાળજે કે, તહારી પણ એ દશા ન થાય!

[૧૧]

ત્રિયોગનું એકીકરણ.

ત લેખ ઉપર પુનઃ કાંઈક પ્રકાશ નાંખવાની આવ-
શ્યકતા રહે છે. મન, વચન, કાયાઃ આ
ત્રિયોગનો વિષય અત્યન્ત ગહન છે તેમજ
તેનું પૃથક્કરણ કરવું પણ બહુ જ દુષ્કર છે.
મન, સર્વ વસ્તુઓમાં મૂખ્યતા ધરાવે છે

પરન્તુ વાચિક ને કાયિક શુદ્ધિ વિના માનસિક શુદ્ધિ મથા-
સ્વરૂપે પ્રગટતી નથી. સુક્તિની સાધનાને અર્થે ક્રિયાશુદ્ધિ
આવશ્યક વસ્તુ છે જ્યારે માનસિક શુદ્ધિ અનિવાર્ય લગભગ
છે. વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિ મન ઉપરજ આધાર રાખે

છે. જગતનો કોઈપણ પદાર્થ, કોઈ પ્રકારની દુન્યવી લાલસા, અહંતા કે મમતા તેમજ રાગદ્વેષાદિ સર્વેનું મૂળ મન ઉપર છે. માનસિક સંયમ કેળવ્યા બાદ કોઈ એવી ક્રિયા રહેતી નથી કે જે અધોગતિમાં દોરનારી હોય ! મન, આત્મમસ્ત બને તો વચન અને કાયાના તાર આપોઆપ ત્હેની સાથે સંધાય છે ને ત્રિયોગનું એકીકરણ થાય છે. મનનો વિજય મેળવ્યો એટલે તપ કે જપની અપેક્ષા રહેતી નથી. મન અશુદ્ધ હોય, વિકારી હોય, ક્રોધ-માન-માયા લોભના કષાય ચતુષ્પથી ભરપૂર હોય, પાપ વાસનાઓથી વાસિત હોય ને પુણ્યવાનન્દી બની ગયું હોય ત્યાં સુધીની ક્રોધિક ને વાંચિક સંયમનથી જે ફલ પ્રાપ્ત થવું જોઈએ, તે મળતું નથી એટલે તે નિર્થક પ્રાયઃ થાય છે. પ્રવૃત્તિનું ચાલિત્ય ને મનની નિર્ભજતા મળે તોજ ઈષ્ટ સિદ્ધિ સાંપડે છે. બાકી ગમે તેટલા ઉચ્ચ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં આવે પરંતુ ત્હેમાં મન શુદ્ધ સ્વરૂપે ન પરોવાયેલું હોય ત્યાં સુધી તે ક્રિયાઓ ઉચિત ફલદાતા થઈ શકતી નથી !

પણ આ સ્થળે એ સ્ફુટ થવું જરૂરી રહે કે, મનશુદ્ધિ કોને કહેવી ? માનસિક સ્વચ્છન્દને પોષવાથી ક્ષણિક તૃપ્તિ થાય ત્હેને ? દેવ-દર્શન-પૂજનને બદલે મન ખાવા પીવા ને આરામ કરવામાં મગ્ન માણે ત્હેને ? પ્રતિક્રમણ-પડિવેહલુ—

દું સાધુ કેમ થયેા ?

સામાયિક વિગેરેની અભિરૂચી ન થતાં-અજ્ઞો વધારવાની, લોકોને વશ કરવાની, મીઠું પણ મિથ્યા કે માયામયી વચનોથી આમ-નુકોને વશમેલ લમાકરાની-પ્રજા કરવી ને દેવી પ્રવૃત્તિ આદરવી, તે શું માનસિક શુદ્ધિ છે ? પદવીની જાંખના હોય, મિથ્યોનો મોલ રોષ, માનની કાંપા હોય ને મોટાઇની વાસના હોય તે શું મનશુદ્ધિ કહેવાય કે ? વિષય વાસનાઓ પૂર્ણ કરાતી હોય, દ્રવ્ય સંચિત કરવાની તાલા-મેટી હામી હોય, સંતતિને શુખી કરવાની છતાસા હોય, મ્હોટા પેટીધર થવાની આકાંક્ષા હોય, લોકોની પ્રેરપર નિન્દાઓ કરવામાં કંઈજ સમજનું હોય, મ્હોટી મદેકાતોમર્થ વાચવાની ઉત્કણા હોય ને માત્ર ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો આદર-વાના સમયેજ આગસ આવતી હોય તે કહેવાતી માનસિક શુદ્ધિ-પ્રવૃત્તિ તારક કહેવાય કે વિનાયક ?

ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો આદરવામાં આગસ કરનારા જ્યારે બંધાવ કરવા મેલોને પડે D ત્યારે માનસિક શુદ્ધિની હાલ મરે D. તેઓ કહે છે-અતિક્રમજ કર્યા વિના, પ્રમુનાં દર્શન કર્યા વિના ને તપશ્વર્યા આકર્ષ્યા વિના પણ મન શુદ્ધ રહે તો સિદ્ધિ છે. એ બધી ક્રિયાઓ તો માત્ર નિમિત્ત છે બાકી સાચી સાધના તો મનની કરવાની છે. મનઃ સંયમ કેળવાયા બાદ એવી પ્રવૃત્તિઓની ખાસ જરૂરીબાત રહેતી

નથી. ઘરખેઠાં કે ઉપાશ્રયમાં રહીનેજ પ્રભુધ્યાન થતું હોય તો દેશસર જવાની શી જરૂરીઆત છે ? પ્રતિક્રમણનાં સૂત્રો પોપટની માફક પઢી જવા કરતાં આત્મવિચારણા ને આત્મિક નિરીક્ષણ કરવું શું ખોટું છે ? આ વિચારો જેટલા મોહક છે તેટલાજ દાતક પણ છે. એથી તો વાસ્તવિક આત્મિકતાને ધ્વંસ થાય છે, જે પદની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રયાસ સેવાય છે, ત્હેનાથી દૂર હઠાય છે. આત્મ કારણ એ છે કે, ત્હેને માનસિક શુદ્ધિનાં વાસ્તવિક કારણો વિકૃતરૂપે લાગે છે. દેહમાં છુપાઈ રહેલ પ્રમાદ શત્રુ એ કહેવાતા અધ્યાત્મી ઉપર વિજય મેળવી ચૂક્યો હોય છે. ત્હેની યોગનિષ્ઠતા માત્ર ઉપરના ડાળ તરીકે રહી જાય છે. જે મન ઉપર ત્હેણે વિજય મેળવ્યાનું માને છે, ત્હેનાથીજ તે પરાસ્ત થયેલો હોય છે.

વળી નિર્જ્ઞાના પણ એ લોક છે. સકામ ને અકામ. ઇચ્છાપૂર્વક કર્મ લોગવવાથી ને અનિચ્છાએ લોગવવાથી કર્મની નિર્જ્ઞા થાય છે, એટલે ઇચ્છારહિતપણે થતી ક્રિયાઓ છેકજ અફલ જતી નથી. પરંતુ મૂળ વાત એ છે કે, કર્મ ક્ષય કરતાં આર્તધ્યાનના દારણે કર્મજનન વિશેષ પ્રમાણમાં થાય છે: પરંતુ તેથી તે શુદ્ધ ક્રિયાઓ તો નિષ્કળ નથીજ જતી તેમજ વિશેષતા એ છે કે, પ્રવૃત્તિ શુદ્ધ અને મન શુદ્ધ હોય તો તે સોનામાં સુગંધની માફક વિશેષ કીમતી અને

હું સાધુ કેમ થયો ?

લાભપ્રદ બને છે. આથી મિથ્યા બાળ બીછાવનારા ખોટા
અધ્યાત્મની દાંભિક વૃત્તિ કેળવીને ક્રિયાવાદનો પ્રતિવાદ કરતા
હોય તો તે મિથ્યાવાદીજ છે. કારણ કે તેઓ લોકસમૂહને
સત્યથી વેગજો રાખે છે. અધ્યાત્મનો વિષય સત્યરૂપે પ્રરૂપે
છે પરંતુ માયાજરી રીતે ! આધ્યાત્મવૃત્તિ અત્યંત ઉત્તમ
છે, મનોવિજય, એજ વાસ્તવિક સાધના છે અને મન છૂટ્યા
બાદ જગતની સર્વ ક્રિયાઓ તુચ્છ છે—એમ કહેનારા મનો-
વિજય સાથી કરી શકાય તે સમજાવતાજ નથી—અને સમ-
જાવે છે તોપણ દિઅર્થી શબ્દોથી. સાચું કહેવું નહિ ને ખોટું
બોલવું નહિ, એવા કદોહ પ્રસંગે ઘણા આવી વૈચિત્ર્યજરી
સાધના ઉપયોગથી આખાદ છટકી બાય છે તેમ અધ્યાત્મ
છાંટનારા પણ એવીજ યુક્તિ કરતા કેટલીક વખત જોવાય
છે. વાસ્તવિક માનસિક શુદ્ધિ દબોનો માર્ગ દર્શાવતી નથી.
સક્રિયગણની પરવા રખાવતી નથી, ઉચ્ચ પદાર્થ થવાની
અભિલાષાઓ પ્રગટાવતી નથી, મૂળ તત્ત્વોને સુંદર વાણીમાં
મૂકી સ્વાર્થ સાધવાની જરૂરીયાત દર્શાવતી નથી; તે તો
માત્ર આત્મમસ્તિ રીખવે છે—જે સલા યોગીઓને પણ હુકર
શક પડે છે.

ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોની અવગણના કરનારને અધ્યાત્મના
નામે બચાવ કરનાર સૂરિયેજર શ્રીમદ્ ઉમાસ્વાતિ મહારા-

જના કથનને મિચારે તો ત્હેની બ્રમણા ટળી જાય. તેઓશ્રી પ્રથમરતિ પ્રકરણમાં ૧૨૦ મો શ્લોક લખે છે કે:—

“ પૈશાચિકમાર્યાનં, શ્રુત્વા ગોપાયનં ચ કુલવધ્વાઃ ।

સંયમ યોગરાત્મા, નિરન્તરં વ્યાપૃતઃ કાર્યઃ ॥ ” અર્થાત્

‘ પીશાચનું આખ્યાન અને કુલવધૂનું વૃત્તાન્ત સાં-
લગીને આત્માને નિરંતર સંયમ યોગથી વ્યાપ્ત રાખવો.’
પીશાચ અને કુલવધૂની વાત સુપ્રસિદ્ધ છે—અને તે ઉદ્યોગી
મનુષ્ય કયી રીતે કુંકર્મોથી બચી જાય છે, તે વિષયને અંગે
છે. શુન્નરાત્રીમાં પણ એક કહેવત છે કે—“ નવરો હજામ
પાટલા મુંડે ” તેજ અનુસાર પ્રવૃત્તિહીન બની, પડથો રહેનાર
સાધુ કે શ્રાવક ત્હેનું મન શુદ્ધ રાખવા અસમર્થ નિવડે
છે. મનુષ્ય માત્રને કાંઈક પ્રવૃત્તિ તો હોવીજ જોઈએ,
અન્યથા ત્હેનું મન આડે-અવળે રસ્તે દોરાઈ
જવાનો પૂર્ણ સંભવ છે. અને આથીજ જ્ઞાની મહાપુરુષોએ
સાધુ ને શ્રાવકોને માટે ઉચિત ધર્માનુષ્ઠાનો પ્રદર્શ્યા છે. આ
ધર્માનુષ્ઠાનો આદરવાથી કર્મની નિર્જરા થાય છે ને કર્મની
નિર્જરા થવાથી મુક્તિ મળે છે. વળી કેટલાકોને પ્રતિક્રમ-
છાદિના સમયેજ યોગમસ્તિ ત્હેમના મસ્તિષ્કમાંથી સ્ફુરાય-
માન થાય છે, એ પણ એક વિચિત્રતાજ છે. દિવસના
કલાકો વાતોમાં વહી જાય ને અનુષ્ઠાનો આચરવાના સમયે

હું સાધુ કેમ થયો ?

અધ્યાત્મ જાગે, એ જીલું આશ્ચર્ય છે ! હુંકમાં કહેવાતું એટલુંજ છે કે મનોવિજય કે મનોનિગ્રહ કરવા માટે ધાર્મિક અનુષ્ઠાને આદરવાની પરમ આવશ્યકતા છે. આ સંબંધમાં ‘અધ્યાત્મ કટપદ્મ’ જેવા પરમ ઉચ્ચ કોટિના મંથના કર્તા પૂજ્યપાદ શ્રીમદ્ ભુનિ સુન્દરસરિણ મહારાજ પશુ એક સ્થલે લખે છે કે:—

“સ્વાધ્યાય યોગૈશ્વર્યક્રિયાસુ, વ્યાપારૈર્દ્વૈદશ્ચમાવનાભિઃ ।
સુધી દ્વિયોગી સદસત્પ્રવૃત્તિ ફલોપયોગૈશ્વર્યમનો નિરૂંધ્યાદ્ ॥”

અર્થાત્ ‘શાસ્ત્રાભ્યસન ને યોગોદ્ધત્તનથી, ચારિત્રની ક્રિયા-જોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી, બાર ભાવનાથી, અને મન-વચન-કાયાના ત્રિયોગની શુભાશુભ પ્રવૃત્તિનાં ક્ષેત્રના ચિંતવનથી ખીમાત મનોનિગ્રહ કરે ।’ આ ઉપરથી સ્પષ્ટપણે જોઈ શકાય છે કે, વાચિક કિંવા કાયિક શુદ્ધિના કારણથી મનોનિગ્રહ સાધી શકાય છે. એટલે મન ઉપર અત્યન્ત ભાર મૂકનારા મહા-જ્ઞાનીઓનો ઉદ્દેશ-મહારી અપ્રમતિ અનુસાર રહેને તો એમજ લાગે છે-મન, એ વાચા ને કાયાની પ્રવૃત્તિનું મૂળ છે એટલે જો એ વશ થયું તો ક્રિયાઓ થવાની સંભાવના રહેતી નથી. પરન્તુ આથી એમ તો સિદ્ધ નથીજ થતું કે, તપશ્ચર્યા ને પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયાઓમાં શીથીલતા રાખવી ને

છતાં વીર્યને ગોપવતું. ઉક્ત અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમમાં જ શ્રીમદ્
મુનિ સુન્દરસૂરિજી મહારાજ કથે છે કે:—

“યોગસ્ય હેતુ મનસઃ સમાધિઃ, પરં નિદાનં તપસશ્ચ યોગઃ ।
તપશ્ચ મૂલં શિવ શર્મવલ્લયા, મનઃ સમાધિં ભજ તત્કથંચિત્ ॥”

અર્થાત્

‘માનસિક સમાધિ યોગનું કારણ છે, યોગ એ તપનું
ઉત્કૃષ્ટ સાધન છે અને તપશ્ચર્યા એ શિવસુખ (રૂપી)
વેલડીનું મૂળ છે: તે કાંઈ પણ માર્ગે—ઉપાયે માનસિક
સમાધિ રાખ.’ આ શ્લોકમાં ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો માનસિક
શુદ્ધિ સાથે કેટલો નિકટ સંબંધ ધરાવે છે, તે દર્શાવવામાં
આવ્યું છે. એટલે સિદ્ધિ-મુક્તિ માટે ત્રિયોગનું એકીકરણ
થવું જ જોઈએ, અને ચારિત્ર-ત્યાગ એ માનસિક શુદ્ધિનું
નિમિત્ત છે: અનેક પ્રતિકૂળ સંજોગોને સાનુકુળ કરનાર છે
ને મનોમાનસ સાધવામાં સહાયક છે એટલે અધ્યાત્મિકને
માટે પણ ચારિત્રને દિવા કેટલાં જરૂરી છે, તે સમજાય છે ને
જ્ઞાનક્રિયાઓમાં મોક્ષ, એ સુત્ર સિદ્ધ થાય છે. હવે ચારિત્ર
જે દેશવિરતિ ને સર્વવિરતિના નામે દર્શાવાયું છે, તેને
વિચાર કરીએ.

[૧૨]

આટલું સમજને.

યોગનું એકીકરણ સાધવા માટે બાહ્ય ક્રિયાઓ
પણ સહાયક છે. સાત નયની વિવિધ અપે-
ક્ષાઓમાં બધવહાર નવને પણ સ્થાન છે.
'નિઘ્રય' ને નિશાવનાર બધવહાર છે ને તે
માટે જ આવશ્યક છે. એટલે માનસિક શુદ્ધિ સાધવા અર્થે
આરિત્ર-સક્રિય ચરિત્ર આવશ્યક છે અને તેથી જ જૈન સાંત્વ-
હારોએ 'દેરા વિરતિ' અને 'સર્વ વિરતિ' નામક બે લેહ
ખાડ્યા છે. વિરતિ એટલે ત્યાગ. દેરા વિરતિ એટલે મર્યાદિત

ત્યાગ અને સર્વવિરતિ એટલે સર્વથા સાવધનો ત્યાગ !
 આ દૃષ્ટિબિન્દુએ તપાસતાં સૌ કોઈ જોઈ શકશે કે,
 સિવાય 'ત્યાગ,' અન્ય વસ્તુને જોન માર્ગમાં આવકાર નથી.
 પ્રત્યેક ધર્મનુદાનનો ઉઠા ને સાચો હેતુ માત્ર ત્યાગજ છે.
 ન્હાનામાં ન્હાની નવકારશીના પચ્ચખાણની પ્રવૃત્તિથી લઇને
 સાધુજીવનની પરિકાષા સુધીનું નિરીક્ષણ કરવાથી આપણને
 જોનમાર્ગના ત્યાગનીજ મહત્તા માલુમ પડશે. ભોગવિલાસ ને
 દુન્યવી મોજગોખમાં જોનધર્મ માનનારો નથી. એમાં જોન-
 ધર્મ આત્માનો અધઃપાત જીએ છે. જેટલે જેટલે અંશે જડતાનો
 ત્યાગ, મોહનો ત્યાગ, અહંતાને મમતાથી વિરાગ, આત્માની પી-
 ધાન ને આત્મરમણતા તેટલેજ અંશે આત્માની ઉચ્ચ દશા ! એટલે
 જોનમાર્ગમાં પુણ્યલાનંદીપણું, દેહમાં રસિકતા, વિષયોમાં ચક-
 વૂરતા, વિલાસોમાંજ મુખનો બ્યામોહ અને ત્યાગ પ્રત્યે અ-
 ભાવ—એ વસ્તુઓને સ્થાન નથી. જોનધર્મ તો એ બધેય
 આત્માની અધોગતિજ દર્શાવે છે. એ તો કહે છે—મધુ મિથ્યા
 છે—બ્યામોહ છે—અસ્થિર છે—અનિત્ય છે ! એ તો કહે છે કે,
 એ બધી ઠમંની લીલા છે. ક્રુવાની ઘટમાળની માફક અનન્તા
 જીવો આ સંસારમાં એક યા બીજા સ્વરૂપે રખડ્યા કરે છે.
 એકથી બીજી ગતિમાં લેવું પરિવર્તન થયાં કરે છે. અને
 એ બધુંય બાંધેલાં કર્મોનોજ પ્રભાવ છે. તેમજ આત્મિક પ્ર-
 વૃત્તિ સિવાય અન્યત્ર કર્મ બન્ધનજ છે.

આં ભયું એટલે હવે સ્થળ દેશવિશતિનું સ્વરૂપ સમાજનું
જરૂરી ને સ્થાને લેખાશે એક સ્થાને શ્રાવકોનું સ્વરૂપ જણા-
વતાં લખવામાં આવ્યું છે કે:—

સમ્યક્ દષ્ટિ હોવડો, કરે કુદરત પ્રતિપાલ ;
અંતરથી અશુભો રહે, જેમ ધાવ ખીલાવત બાલ. ”

[illegible]

હું સાધુ કેમ થયો ?

પ્રેમ હોય ને ભક્તિ હોય ! ઉપરાન્ત તેની તો એ વિલાસેદ
લોગવના છતાંય એજ ભાવના હોય કે: “એ ઉત્તમ અવસર
ક્યારે આવશે કે જ્યારે નિર્ઘેન થઈ જાઢા ને અસ્પન્તર
પ્રવૃત્તિઓને ભાવનાઓને સંયમનમાં લઈ આત્મગ્રેય સાધીશું!”
આ જાખના તો સમ્યગ્દષ્ટિ માટે છે, પરન્તુ દેશવિરતિ તો
એથીયે આગળ વધ્યો હોય ! એ કર્મલીલા સમજતો હોય,
આત્માને એકલે સમજતો હોય, સંસારને એટો ને અનિત્ય
માનતો હોય અને તે ઉપરાન્ત તે અમૂક અંશે ત્યાગ
કરીને મુક્તિના માર્ગે પણ સંચરી ચૂક્યો હોય, એ દેશ-
વિરતિને માટે યાત્રાકરોએ બાર મત^૧ નક્કી કરેલાં છે અને
એ રીતે લેમને પણ અનેક સાવલ બ્યાપારોથી અટકાવવામાં
આબ્યા છે, લેમની સાંસારિક પ્રવૃત્તિઓ ઉપર કાપ મૂકાયેલ
○ અને લેમને માટે ત્યાગનું અન્તિમ છતાં શક્ય હિ-
મિન્દુ દોરવામાં આબું છે.

અને આજનો જૈન ગૃહસ્થ એટલે આવલી ઠાલનો
સાધુ ! તેનું રૂબ ગૃહસ્થપણ, એના ભાવ સાધુપણનું
સૂચક છે: એના જીવનમાં તો સર્વવિરતિની વાલાવેલી લાગી
રહી હોય, સંયોગવશ લેને સાવલ બ્યાપારોમાં પ્રવૃત્ત થવું
પડે તો પણ તેનું હૃદય તો ન્યાઈ જ રહે, લેને લાગે કે,

૧. પાંચ અણવત, વળુ ગુણવત, ને ચાર શીલાવત.

ચેતે પામર બની ગયો છે. અનન્ત વીર્યવાન હોવા છતાં
આવરણને આધિન થઈ નિર્જલ બની રહ્યો છે. અને એ
આવનામાં આગળ વધતાં તે ત્યાગ ને તપસ્વિતામાં પણ
શ્રમિત કરતો જાય. દુઃકમાં આપણે જોવાનું એ છે કે, જેન
આત્મકારેએ જૃહસ્થ ધર્મ-દેશવિરતિની પણ કેટલી ત્યાગમયી
પરિસ્થિતિ હતી છે? જ્યારે જૃહસ્થને માટે આટલો બધો
ત્યાગ આવશ્યક લેખાયો છે અને સર્વવિરતિની જ બાબત
નાખવાનું સંચવાયું છે તો ક્યારે જોઈ શકાય છે કે: જેન
ધર્મમાં ત્યાગનું સ્થાન અદ્વિતીય છે.

પરંતુ આજે આપણે જૃહસ્થ સમાજ ક્યાં ઉભો છે? ત્યાગના માર્ગેથી બૂલો પડેલો, કોઈ વિલાસોના જંગલમાં
ફિહરી રહ્યો છે. વિલાસો ભલે છેને તે પણ મુખ આપતા
હોય છતાંય આપણે મન તો એ માર્ગબૂલોજ છે. મુક્તિને
સુસાદર કહેવાવા છતાંય તે ઉન્માદે જઈ રહ્યા છે. અને
જ્યાં તે જ્યાં પહોંચે મુખ છે? ઘરના નશામાં મનુષ્ય
ભલે આનંદ માણી લે પરંતુ મગજ પરથી તેની અસર
ઉતરી ગયા બાદ તેનાં ગાત્ર શીથીલ થઈ જાય છે, મનોબલ
નિર્જલ થઈ જાય છે, ને તેનું વાતાવરણ બધું ગમગીની-
ભર્યું બની જાય છે: એજ રીતે મુખ લોગવી લીધા બાદ
જ્યારે મનુષ્યને કમની અસહ્ય ચાલનાઓ સહેવી પડે છે

હું સાધુ કેમ થયો ?

ત્યારે એથી પણ એની ખુરી દયા થાય છે. તેમજ હેન્ટી સુખની ચાહના મૃગજલ જેવી બની રહે છે. આજનો મૃદુસ્થ સમાજમાંનો અમુકજ ભાગ બાદ કરીને કેટલા જીનોર્માં જીનપણું છે ? કેટલા દેશવિરતિ બન્યા છે ? કેટલામાં શાસન, સેવાની ધગશ છે ? કેટલા ત્યાગના પૂતરી છે ? મૃદુસ્થ સમાજમાંથી આ પ્રશ્નોના આંક કાઢીએ તો મૃદુસ્થ સમાજ બીસ્ફુલ્લ હરિદ્ર ભાસે. મૃદુસ્થ ધર્મની બ્યાખ્યાઓ આજે તો માત્ર શાઓનાં પાનાંમાં ચોલી રહી છે. હવનમાં ઉતારવાની, પાતનો આજનો જમાનાવાંદીઓ ઇન્કાર કરે છે. એમને આજે એ ત્યાગનો ખપ નથી. બસ, પ્રગતિ કરતા જક જગતમાં હેમને બંપલાવવું છે. હેમાંજ હેમને ઉત્તતિ, સમર્થ છે પણ કોણ એને સમજાવે કે, એ મૃગજલ છે. સમય સમજાવશે.

એર, આ સ્થાન મૃદુસ્થ સમાજની આધુનિક અવદથાનું અવતરણ કરવાનું નથી એટલે એ વિષય અહીંજ બંધ કરીએ. ને મૂળ વિષય ઉપર આવીએ. જીનધર્મે તો માત્ર ત્યાગજ ઉપદેશો છે. દાન, સીધજ, તપ, ભાવના-એ સર્વ ત્યાગના સાધ્યને સાધવા નિમિત્તેજ છે. એટલે સિવાય ત્યાગ, ધર્મ નથી એ તદ્દન સ્પષ્ટ વસ્તુ છે. આ ત્યાગની ઉત્કટતા સાધુ-સંસ્થા માટે કેવળમાં આવી છે. સર્વવિરતિથી વધીને કોણ

ત્યાગી છેજ નહિ. પરંતુ તેનામાં સર્વવિરતિપણું સર્વથા પરિણમ્યું હોય તોજ ! સર્વવિરતિપણું સંપૂર્ણતયા જ્યારે પરિણમે ત્યારે તેનામાં સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર પણ આવીજ રહે. અને આપણે ઉપર જોયું કે, એ ત્રિપુટીની એકતા એજ મોક્ષનો માર્ગ છે, એમ શ્રી ઉમાસ્વતિ મહારાજ કહી ગયા છે. આટલું સમજ્યા પછીથી મહેને દીક્ષા લેવાની ભાવના જાગી. એ પૂર્વે પણ કેટલીક વખત ભાવના ઉદ્ભવેલી અને વિલય પામેલી. એ સર્વ વર્ણન “નિમિત્ત નિદેશ” નામક પ્રસ્તાવનામાં આપેલ હોય એ વિષયને અહીં લખાવતો નથી. માત્ર એટલુંજ કહેવાનું છે, આટલું સમજીને મહેને દીક્ષામુક્તિપ્રાપ્તિપ્રયત્ન.

प्रवचन—

સામ્યવાન ! ત' વીતરણ ને કાં દેવ, ને મરે છે શુર અને
 નિન પ્રભુએ કહેલો અને કાલકરોએ કહેલો ને ને ધર્મ
 પામ્યો છે કતાય વિચાર, ત' ક્યાં ઉલો છે ? તહારી લાવ-
 નાએનો પ્રવાહ કયે માર્ગે વહી રહ્યો છે ? તહારામાં ત્યાગની
 કેટલી ચાહેના મસી છે ? આને કિસર મિલવી મસી કિસર,
 ઇ નામધારી ને ને છે કે સાચો ને મશીકામ પ્રાપ્ત છે ને

[૧૩]

સર્વવિરતિ એટલે શું ?

ત લેખમાં આપણે જોઈ ગયા કે આટલું સહે-
મણને મળે તો દીક્ષાની ભાવના થઈ. છતાં
ફિલ કાચુ રહેતું હતું કારણ કે જે માંગ
વિકટ ભાસતો હતો અને છે પણ તેમજ
સાથે જે પણ સમજવાનું હતું કે, "No

gain without pain" દુઃખ વિના સુખ મળતું નથી.
મોટા લાભ પ્રાપ્ત કરવા માટે મોટાં કષ્ટો સહન કરવાંજ
જોઈએ. આ કષ્ટ તે, પાંચ મહામતોનું પાલન ! સાધુ યના-
રને જે પાંચ મહામત અને છઠું ચત્તિચોજન વિરમણ મત
ઉચ્ચરાવવામાં આવે છે. અને આપણે તે સંબંધી કાંઈક

વિચારીશું. આપણે બાણીએ છીએ કે, મૂળ સ્વરૂપે આત્મા
અનન્ત શક્તિમાન હોવા છતાંય તેની શક્તિઓને પ્રગટ
નહીં થવા દેનાર કેટલાંક અંતરાયભૂત કારણો છે અને તે
કર્મોજ છે. અને જે જે મહાત્માઓએ ધર્મ ઉપદેશ્યો છે,
તેમણે એજ ઉદ્દેશથી ઉપદેશ આપવાનું ઉચિત ધાર્યું છે
કે, કેટલાંક અંતરાયભૂત આવરણોના કારણે આત્માને
ઓજસૂમયી દિવ્ય પ્રભાવ દંઠાર્થ ગયો કે માટે ઉપદેશ
ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો આવરીને અનાદિ કાળથી સંસારમાં
પરિભ્રમણ કરતાં છવો પોતાના આત્મપ્રકાશને આવરણ
રહિત બનાવી શકે. પરંતુ જ્યાં સુધી આપણાં હૃદયો બાહ્ય
પદાર્થો, વાસનાઓ કે વિકારક વિચારોથી ભરેલાં છે, ત્યાં
સુધી એ આત્મપ્રકાશ તત્ત્વરૂપે પ્રકાશી શકતો નથી. અને
જ્યારે એજ આત્મા એ જડ પદાર્થોની આસક્તિ અને વ્યર્થ
ગેહાન્ધતાથી પાછો ફરશે ત્યારે તેની દિવ્ય જ્યોતિને
તેજઃપુજ વિશેષતઃ પ્રભાવ દર્શાવશેઃ એટલે કે સર્વ કાર્મ
મહાત્માઓ કે ધાર્મિક ઉપદેશકોનું લક્ષ્યનિન્દુ એકજ પ્રકાર
રતું હતું કે કાર્મ પણ માર્ગે સંસારના ક્ષીયકમાં ફસેલા
છવો પોતે જ્યોતિર્મય છે, તેમ સમજે અને પોતાને પોતા-
પણું પ્રાપ્ત કરાવવા માટે ઉદ્યમશીલ બને ! તેમણે સોચ્યું
કે, આત્માની અનન્ત ને અવાચ્ય શક્તિઓ અજ્ઞાન, વાસના,

હું સાધુ કેમ થયો ?

અને વિકારોથી દંઘર્ષ ગળી છે અને દંઘાતી નાથ છે. એના ઉપર અન્ધકારનો ચરે ખાજનો નાથ છે. કોંઈકાની ખાંણમાં પડેલા હીરાના જેવી રહેલી હયાં થાય છે. પરંતુ ખાંણમાં પડેલા હીરા જ્યારે બહાર નીકળે છે અને સંકટ કરવામાં આવે છે ત્યારે સજ્જીઓના ચિરંતજને ચોખવાનારો બને છે તેમ આત્માનું પદ્મ છે. અને એ આત્મરૂપી હીરાને તેજોમય બનાવવા માટે—હં ધીરામવિઃ તેજોમયતાના આવરણને દૂર કરવાને માટે એ મહાત્મા પુર્યોએ સંયમનેટ માર્ગ ઉપદેશ્યો છે. સંયમ એટલે 'મનોનિગ્રહ' કિંવા પાંચ પ્રવૃત્તિઓથી નિવૃત્તિ । સંસારનો દેખાતી અનેક પ્રકારની પાપપ્રવૃત્તિઓમાં હિંસા, અમત્ય, ધોરી, બળિયાર અને મૂર્છા એ પાંચ મુખ્ય છે. અને તે અટકાવવા માટે પાંચ મહાવ્રતો કહેવામાં આવ્યાં છે, તે તપાશીએ.

૧ પ્રાણુતિપાત વિરમણ.

કોઈ પણ જીવને તેના પ્રાણુથી વિમુક્ત કરવો, તેને પ્રાણુતિપાત કહે છે અને તેનાથી અટકવું તેને પ્રાણુતિપાત વિરમણ કહે છે. પરંતુ જીવમાં સંસારના સર્વ જીવોનો સંભાવેશ થાય છે. પ્રજ્વળતા ઉમાસ્વાતિ મંદારાજ સ્વોપરુ તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રમાં કહે છે કે, મૌના દ્વિવિધાઃ । સંકારિણો મુક્તાઃ । સંસારિણસ્તસ સ્થાવરાઃ । અર્થાત્ જીવો બે પ્રકાર

ના છે, સિદ્ધ અને સંસારી: સંસારીના એ લેહ છે—ત્રસ
 અને સ્થાવર, પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેડકાય, વાઉકાય, અને
 વનસ્પતિકાય, એ પાંચ લેહ સ્થાવરનો છે અને તે બધા
 એકેન્દ્રિય હોય છે. જ્યારે બેઘન્દ્રિય, તેઘન્દ્રિય, ચતુરેન્દ્રિય
 અને પચેન્દ્રિય એ ચાર લેહ ત્રસ હોયના છે. તથા
 પચેન્દ્રિયના પણ ચાર લેહ છે—૧. દેવતા ૨. મનુષ્ય ૩.
 વીર્ય અને ૪. નારકી, આ પછીથી આગળ લેહના લેહ પડતા
 જાય છે, પરંતુ તે અત્યારે આપણને નિરૂપયોગી હોઈ
 મૂળ વિષય ઉપર આવીએ, કહેવાનું તાર્પર્ય એ છે કે,
 ઉપર દર્શાવ્યા તે હોવાના લેહથી સ્પષ્ટ બોધીશકાય છે કે,
 વિશ્વના ખુલ્લે ખુલ્લે પણ હોવા રહેલા છે એટલે કાંઈ પણ
 પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરવાથી હોવાના પ્રાણપહરણનો ભય તો
 રહે છેજ. કિન્તુ આ માટે હિંસાના પણ લેહ દર્શાવ્યા છે.
 કેટલીક સ્વરૂપ હિંસાઓ છે જ્યારે કેટલીક અન્ય પ્રકારની
 છે. એ વિષય ગહન છે, શાનીગમ્ય છે અને અહિંયા અમ-
 સ્તુત છે, એટલે અને પણ બાબુએ મૂકવો પડશે. આપણે
 નોંતેવાનું છે, તે એજ કે કાંઈ પણ હોવનો નાશ કરવો,
 તે હિંસા છે. અહિંસાના વિષયમાં દરેક દર્શનકારો એક
 સરખો સૂર કાઢે છે અને અહિંસા શબ્દ ઉપર મહોદુ-
 વગ્ન મૂકે છે. માત્ર ફરક લેની પ્રપણામાં રહે છે: બાકી
 અહિંસા, એ સર્વમાન્ય સિદ્ધાન્ત છે.

૬. માફ કેમ થયા ?

અહિંસક બનવા ઇચ્છનારે પોતે 'પ્રથમ' એટલુંજ સમજી લેવું જોઈએ કે, જે વસ્તુ પોતાને ઇષ્ટ નથી લાગતી તે બીજાને કેમ ઇષ્ટ હોય ? એક સ્થલે કહેવામાં આવ્યું છે કે,
શ્રુયતાં પરિસર્વસ્વં શ્રુત્વા ચૈવાવધાર્યતામ્ ।

આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ પરેણાં ન સમાચરેત્ ॥

અર્થાત્ 'ધર્મ'નું સર્વસ્વ સાંભળેા અને સાંભળીને રહેવું અવધારણુ કરેા કે-પોતાને જે પ્રતિકૂલ હોય, રહેવું અન્ય પ્રતિ પણ આવરણુ ન કરવું. અને આ વસ્તુ સ્થિતિ સંમજવા જેવી છે. કેાંઈ આપણને તુકસાન કરે, આપણા ઉપર યા કરે, આપણા ઉપર જોખમભર્યો હુમલો કરે તો તે આપણને બહુજ દુઃખકર નિવડે ૩ તો સમજવું પડે કે, જ્યારે એથી આપણેા આત્મા ખીડાય છે તો આપણે બીજા પ્રત્યે એવી વર્તણુક અસાધીએ ત્યારે એનેા આત્મા કેમ નહિ દુઃખાતો હોય ? વળી માત્ર શરીરથી જ હિંસા થાય છે, તેમ પણ નથી. મન, વચન, અને કાયા એ ત્રણેથી હિંસા થઈ શકે છે. કેટલીક વખત આર્થિક વચનેા તો તદવારના યા કરતાંય વધારે હૃદયવેધક નિવડે છે. વચન તો એક એવી વસ્તુ છે કે, જે મનુષ્યને વિધી શકે છે અને વિધાયેલાના ઘાને રૂઝાવી પણ શકે છે. વચનથી ક્રોધાત અઠાય છે. એક સ્થલે કહેલ છે કે—

ન જારજાતસ્ય છલાટ શૂન્યં, કુલપ્રમૂતસ્ય ન પાણિપત્રમ્ ।
 યદા યદા મુંચતિ વાક્યવાણં, તદા તદા જાતિકુલ પ્રમાણમ્ ॥*

અને વાણી તો બૂધણ રૂપે મનાય છે. બધાંય બૂધણ કરતાં હોની મહત્તા વિશેષ છે. એના પ્રતાપે તો કંઈ જીવો તરી પણ ગયા અને ડુબી પણ ગયા. એટલે વાચાથી પણ હિંસા થાય છે. મનથી તો થાયજ છે. કારણ કે કાર્યનેા પિતા વિચાર છે. જેવા વિચાર તેવું વંતન. માટે મન શુદ્ધ થાય ત્યારેજ વાચિક અને કાયિક શુદ્ધિ આવે છે. આ વિષય આગળ આવી ગયેલ હોઇ, અત્રેજ મુક્તવી રાખીશું. આવી હિંસાથી મન, વચન અને કાયાથી નિવૃત્ત થવા માટે કહેવામાં આવ્યું કે, સાધુએ સર્વથા હિંસા વર્જવી અને ગૃહસ્થે દેશથી વર્જવી. તથા સૂક્ષ્મ અને બાહ્ય છ જીવનિકાપના સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરનાર સાધુ કહેવાય છે, એમ સૂત્રમાં ફરમાવવામાં આવ્યું છે અને તેથી સાધુ અને ગૃહસ્થ એજ સાવના સાવે છે કે:—

સ્વામેમિ સઘ્ જીવે સઘે જીવા સ્વમંતુ મે ।

મિત્તિ મે સઘ્મૂણસુ ચેરં મદ્મ ન કેણઙ્ ॥

* વર્ણસંકર પ્રજાને સિરે શિંગડાં હોતાં નથી અને કુલવાનના હાથમાં કમળો હોતાં નથી. પરન્તુ જ્યારે જ્યારે તેઓ બોલે છે ત્યારે તેમનાં જાતિ અને કુલનું માપ કાઢી શકાય છે.

હું સાધુ કેમ થયો ?

અહિંસક જનવા ઇચ્છનારે પોતે પ્રથમ એટલુંજ સમજી લેવું જોઈએ કે, જે વસ્તુ પોતાને ઇષ્ટ નથી લાગતી તે બીજાને કેમ ઇષ્ટ હોય ? એક સ્થલે કહેવામાં આવ્યું છે કે,
શ્રુતાં ધર્મસર્વસ્વં શ્રુત્વા ચૈવાવધાર્યતામ્ ।

આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ પરેષાં ન સમાચરેત્ ॥

અર્થાત્ ‘ધર્મ’નું સર્વસ્વ સાંભળે અને સાંભળીને રહેતું અવધારણું કરે કે—પોતાને જે પ્રતિકૂલ હોય, તેનું અન્ય પ્રતિ પણ આચરણ ન કરવું. અને આ વસ્તુ સ્થિતિ સંમજવા જેવી છે. કોઈ આપણને નુકસાન કરે, આપણા ઉપર ઘા કરે, આપણા ઉપર જોખમભર્યો હુમલો કરે તો તે આપણને બહુજ દુઃખકર નિવડે ॥ તો સમજવું ઘટે કે, જ્યારે એથી આપણો આત્મા પીડાય છે તો આપણે બીજા પ્રત્યે એવી વર્તણૂક અલાવીએ ત્યારે એનો આત્મા કેમ નહિ દુઃખાતો હોય ? વળી માત્ર શરીરથી જ હિંસા થાય છે, તેમ પણ નથી. મન, વચન, અને કાયા એ ત્રણેથી હિંસા થઈ શકે છે. કેટલીક વખત માર્મિક વચનો તો તદ્વારના ઘા કરતાંય વધારે હૃદયવેષક નિવડે છે. વચન તો એક એવી વસ્તુ છે કે, જે મનુષ્યને વિંધી શકે છે અને વિધાયેલાના માને ફાગવી પણ શકે છે. વચનથી મનુષ્યની કૌમત અંકાય છે. એક સ્થલે કહેલ છે કે—

ન જારજાતસ્ય લલાટ શૃંગં, કુલમમૂતસ્ય ન પાણિપદ્મમ્ ।

યદા યદા મુંચતિ વાક્યવાણં, તદા તદા જાતિકુલ પ્રમાણમ્ ॥*

અને વાણી તો બૂધજી રૂપે મનાય છે. બધાંય બૂધજી! કરતાં લેની મહત્તા વિશેષ છે. એના પ્રતાપે તો કંઈ જીવો તરી પછી ગયા અને ડુબી પછી ગયા. એટલે વાચાથી પછી હિંસા થાય છે. મનથી તો થાયજ છે. કારણ કે કાર્યને પિતા વિચાર છે. જેવા વિચાર તેવું વતન. માટે મન શુદ્ધ થાય ત્યારેજ વાચિક અને કાયિક શુદ્ધિ આવે છે. આ વિષય આગળ આવી ગયેલ હોઈ, અત્રેજ મુદ્તવી રાખીશું. આવી હિંસાથી મન, વચન અને કાયાથી નિવૃત્ત થવા માટે કહેવામાં આવ્યું કે, સાધુએ સર્વથા હિંસા વર્જવી અને ગૃહસ્થે દેશથી વર્જવી તથા સૂક્ષ્મ અને બાહર જીવનિકાયના સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરનાર સાધુ કહેવાય છે, એમ સૂત્રમાં કૃતમાવવામાં આવ્યું છે અને તેથી સાધુ અને ગૃહસ્થ એજ ભાવના આવે છે કે:—

સ્વામેમિ સર્વ જીવે સર્વે જીવા સ્વમંતુ મે ।

મિત્તિ મે સર્વભૂણ્સુ વેરં મદ્મ ન કેણઈ ॥

---

* વર્ધુશંકર પ્રબળે શિરે સિંગડાં હોતાં નથી અને કુલવાનના હાથમાં કમળો હોતાં નથી. પરંતુ ન્યારે ન્યારે તેઓ બોલે છે ત્યારે ત્યારે લેમનાં જાતિ અને કુલનું માપ કાઢી સકાય છે.

લીક વખત અમુક કાર્ય કરતાં હોના ફલની વિચારોની દેહ-
નીઓ પણ હૃદયમાં આવી જાય છે અને સાચી ઠરે છે. એટલે
અસત્ય બોલવાથી હૃદયની વિશુદ્ધિ ચાલી જાય છે અને હૃદય
આપી જતી જાય છે.

વળી સત્ય, એ તો દુન્યવી સદ્ગુણ પણ છે. અસત્ય-
વાદીના ઉપર લોકો અવિશ્વાસની દૃષ્ટિએ જુએ છે. તેમજ
દુનિયાના મોટા બધાપારો પણ માત્ર મોંઢના વચનથી ચાલે
છે. અને ત્યારે તેવાઓ પોતે અસત્ય બોલવા માંડે છે ત્યારે
તેમની પ્રતિષ્ઠા (Credit) ને ઝાંખપ લાગે છે. આ બહા-
રની ઝાંખપ સાથે, તેમનાં અન્તઃકરણ પણ મલિન થાય છે.
અને એક અસત્ય પાછળ અનેક પ્રકારનાં જુગલ્યાં એ અસ-
ત્યને છુપાવવા માટે સેવા પડે છે. વળી કેટલીક વખત અ-
સત્યવાદીઓ બીજાઓના પ્રાણનો પણ નાશ કરે છે. કેટલાકો
અમુક પ્રત્યેના દેવથી અસત્ય બોલવાને ટેવાયલા હોય છે.
અને તેવાઓ નહિ જેવી, સાંભળેલી કે કદાપેલી અપ્રિય બા-
બતોને એવી વાગ જાળથી ગુચે છે અને એવું મરચું—મીઠું
હમેરી સ્વાદિષ્ટ બનાવે છે કે, જેથી જ્યારે એ વાતો જનતા
સમક્ષ રજુ થાય છે ત્યારે લોકોના મોંઢા સમૂહ હોને
સત્યજ્ઞ માનવાને પ્રેરાય છે. આવા અસત્ય-સાધીઓ જ્યારે
કેટલાક નિષ્કલંક આત્માઓના ઉપર એવી કલકભૂત નાજ

હું સાધુ કેમ થયો?

બીછાયે છે ત્યારે તેવાઓએ આપણાત કર્યાના દાખલાઓ પછુ મળી આવે છે. એટલે અસત્યથી દિંસા થવાનો પંજુ ભય રહે છે. વળી સત્ય છતાંય જે વચનો બોલવાથી કોઈ આત્માને દુઃખ થતું હોય, કોઈનો છુવ જતો હોય કે ત્હેનાથી પાપ થવાનો સંભવ હોય તો ત્હેણાં વચનો ઉચ્ચારવાં ત્હેને પછુ અસત્યમાં ગણેલાં છે. એટલે સત્યવાદી પુરુષોએ સત્ય અને પ્રિયંકર વચન બોલતાં શીખવું ઘટે છે. અને તેથી અનેક દોષોથી બચાય છે. માટે સાધુને માટે સર્વથા મૃધાવાદ વિરમણુ મત અને ગૃહસ્થ માટે દેશથી એ મતનું માલન કરવાનું ઉપદેશાર્થુ છે.

૩ અદત્તાદાન વિરમણુ.

અદત્તાદાન એટલે કોઈએ આપ્યા વિના પ્રકુચ કરવું તે. મનુષ્યની જરૂરીઆતો જેમ જેમ વધે છે, તેમ તેમ તે પોતે વિશેષ પરિમહ મેગવવાને દોરાય છે. અને પોતે જ્યારે તે વસ્તુઓને પ્રાપ્ત નથી કરી શકતો કિંવા પોતાની વાસનાઓને નથી પોલી શકતો ત્યારે તે બીજાઓની વસ્તુઓને મેગવવાને લોભાય છે. આ રીતે તે પોતાની જરૂરીઆતોને વધારી મૂકે છે, વાસનાઓને પણ અમર્યાદિત બનાવે છે અને વધુમાં બીજાઓની વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવામાં ચોરી વિગેરે અનેક દુર્ગુણોમાં ફાગળી જાય છે. અને જ્યારે તે આવી ચોરીઓ કરતાં

શ્રીશ્રી ભય છે ત્યારે ત્હેને બીજા જીવોનો વિશ્વાસવાત કરવામાં કે બીજાઓની પ્રાણપ્રિય વસ્તુઓનું અપકરણ કરવામાં જીવે ત્હેને શોભ નથી ચતો. અને એ રીતે તે અનેક જીવોને દુઃખ આપે છે. મોહાસંત્ર પ્રાણીઓને પોતાની ગણતરી વસ્તુઓ ઉપર બહુજ મમત્વ હોય છે અને જ્યારે તે ચોરાઈ જાય છે કેવા પોતાના હાથથી પરના હાથમાં જાય છે, ત્યારે ત્હેને મોટો આઘાત પડે છે. એટલે એ પણ એક પ્રકારની હિંસા થાય છે અને તેના દોષ ચોરી કરનારને શિરે રહે છે. આમ થવાથી ચોરી કરનાર શાન્તિ પામતો નથી.

આત્મશાન્તિ સાધવા માટે મનુષ્યે આ દોષથી અવશ્ય બચવું જોઈએ. જ્યાંસુધી ત્હેણે જંદગીમાંતો ઉપર કાપ મૂક્યો નથી અને જ્યાં સુધી વાસનાઓથી વિરક્ત ઢશા આવી નથી, ત્યાંસુધી આત્મશાન્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી. કારણ કે એ વસ્તુઓના સફલાવમાં પ્રાણિને બીજાની વસ્તુઓ પડાવવાનો વિચાર થાય છે. પરંતુ જ્ઞેનામાં સંતોષ આવી ગયો છે અને જે પોતાની ઇચ્છાઓનો નિરોધ કરી શકે છે, ત્હેને એવા દોષો સ્પર્શી શકતા નથી. આવા દોષો ગૃહસ્થને માટે પણ પુરાજ લેખાય છે. અને ચોરો મનુષ્ય સાથે સંજાનો સંબંધ પણ રાખતા નથી. વળી ચોરી આત્માને બહુજ ભય ઉપજાવનારી છે. ચોર હંમેશાં શંકાશીલ રહે છે અને

૬. સાધુ કેમ થયો ?

ઘજરાય છે. જ્યારે પ્રમાણિક મનુષ્યને નિશ્ચિંતતા વરેલી હોય છે. તેની જયમાન્તા ટૂળી ગયેલી હોય છે. અને તેથી જ તે આત્મશાન્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અને જ્યાંસુધી તેની આત્મશાન્તિ પ્રાપ્ત થઈ નથી ત્યાંસુધી આત્મા લુપ્તકર્મી બનતો નથી. અને કર્મવાળો આત્મા સંસારમાં પરિજમંબુ કરે છે. માટેજ સુમુક્ષુ જીવો માટે અદ્વૈતાદાન મહાશ્વ નહિ કરવાનું ફરમાવ્યું છે. અને તેથીજ સાધુઓએ સર્વથા અદ્વૈતાદાન વિરમણુ મત પાલવાનું છે જ્યારે શ્રાવકને દેશથી પાલવાનું છે. અને જન્મેને એ મત જાણ અને અભ્યન્તર દ્રષ્ટિએ લાભકર્તા પણ છે.

૪ મૈથુન વિરમણુ.

મૈથુન એટલે વિષયવૃત્તિને પૂર્ણ કરવી તે. તેના અનેક લેહો પાડેલ છે. પરંતુ સામાન્ય રીતે સર્વથા મૈથુન વિરમણુ એટલે સર્વથા આના સંસર્ગનો કે સ્પર્શનો ત્યાગ । ઉપદેશક મહાત્માઓએ નારીને વિષ-ચેલડી કે નરકની ખાણ કહેવી છે. કારણ કે, તેનામાં પુરુષની વિષયવૃત્તિને પ્રદિપ્ત કરવાની શક્તિ છે. અને સંસાર તેના મોહમાં ફસાઈ પડીને પોતાની આત્મદયાને વિસરી જાય છે. પ્રણયર્થ એ એક અજ્ઞાન સંદેહ છે. અને તેના પાલનથી આત્મામાં કોઈ દિવ્યશક્તિ પ્રાદુર્ભૂત થાય છે, પ્રણયર્થથી આત્મા નિર્મળ

જને છે. અને પ્રજ્ઞાચર્યના પ્રતાપથી મનુષ્યનો આત્મા તથા શરીર બલવાન બને છે. યોગીજ્ઞાનું મૂળ પ્રજ્ઞાચર્ય છે, સાધનાનો, મૂખ્ય આધાર પ્રજ્ઞાચર્ય છે અને ધર્મ સેવવામાં મૂખ્ય પ્રજ્ઞાચર્ય છે. બીજાં બધાં મતોમાં અતિચાર કે અપવાદને સ્થાન હોઈ શકે છે કિન્તુ આ મતમાં તો બીજકુલ ભારી છેજ નહિ. સાધુએ એ મત બહુજ દ્રઢતાથી પાલવાનું છે અને ગૃહસ્થે પોતાની સ્ત્રીમાં સંતોષ માનવાનો છે. પ્રજ્ઞાચર્યથી અનેક પ્રકારના અવરુદ્ધ હાલો મળે છે. તેમજ ગૃહસ્થ જીવનમાં પણ સદાચારનું ઉચ્ચ સ્થાન છે.

જે પુરુષો વિષય-વિકારોમાં ભાન બૂલેલા હોય છે કિંવા પર સ્ત્રી ઉપર દ્રષ્ટિ ફેંકનારા હોય છે, તેની પ્રતિષ્ઠા જામતી નથી. અને તેથી પ્રજ્ઞાચર્ય પાલવા ઇચ્છનારે અનેક રીતે બચવું પડે છે કારણ કે એ વૃત્તિ બહુ ચંચલ હોય છે અને પતિત થવાના અનેક વિકટ પ્રસંગો મળી આવે છે. જોઈએ. તેથી સાધુજ્ઞાને રોજ વપશ્ચર્યા કરવાનું ફરમાવવામાં આવ્યું છે અને ગૃહસ્થોને ઉજ્જોદરી મત કરવાનું છે. એટલે તે પ્રજ્ઞાચર્ય પાલનમાં સહાયક નિવડે છે. વિષય વાસનાનું મૂળ વિચારો અને આલસ્ય પણ છે. વિચારોની અશુદ્ધતા અને કાર્યનો અભાવ, ઉક્ત માર્ગે મનુષ્યને ઘસડી લાય છે.

કું સાધુ કેમ થયા ?

એટલે પ્રથમથી પાલવા ઈચ્છનારે જેમ અને તેમ વિચારો ઉચ્ચ પ્રકારના કરવા તેમજ ઉદ્યમથી જ બની રહેવું. કામ વગરનો માણસ એકાન્તમાં વિકારી વિચારોથી દુઃખાવાનો પૂરો સંભવ રહે છે, એટલે ઉદ્યમવન્ત જનો એથી બચી શકે છે. પૌષ્ટિક ને અતિ આહાર, એકાન્તવાસ, અશુદ્ધ વિચારો અને આલસ્ય, એ મેયુનનું મૂળ નિદાન છે. એટલે જ સાધુઓને ક્રિયામાં અને અભ્યયનમાં મસ્ત રહેવાનું કહ્યું, અસ્પાહારી થવાનું કહ્યું અને આત્મવિચાર કરવાનું કહ્યું, આથી ચારિત્ર ઉત્કૃષ્ટ રીતે યજાય છે અને તેનેજ મેયુન વિરમણુ મત કહેવામાં આવ્યું છે.

૫ પરિશ્રદ્ધ વિરમણુ.

પરિશ્રદ્ધનો શબ્દાર્થ અને આપાર્થ વિશેરે વિચારવા કરતાં પરિશ્રદ્ધની સ્થાનીઓએ જે વ્યાખ્યા કરી છે, તેજ સમજવી લાભકારક છે. શાસ્ત્રોમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે— “મૂચ્છા પરિગ્મહો ધૃતો નાતપુસેજ તાચિના” અર્થાત્ ‘જગદ્ગતું રક્ષણ કરનાર શ્રીમન્મહાવીર દેવે મૂર્છાને પરિશ્રદ્ધ કહેલ છે.’ મૂર્છા એટલે અમૂક વસ્તુમાં આસક્તિ ! આ મૂર્છાથી મહા સ્થાનીઓ પણ કેટલીક વખત બચી શકતા નથી. કારણ કે વસ્તુના સમુચ્ચયને કે વસ્તુબાહુલ્યને આપણે પરિશ્રદ્ધ નથી કહેતા પરંતુ તેમાં મમત્વ અને આસક્તિ,

એ પરિગ્રહ છે. જૂઠું છેડે, સંસાર છેડે, જનસંગ છેડે અને એકાંત વાસ એવે તે છતાંય એ ઝીણામાં ઝીણી વસ્તુમાં મમત્વ ભાવ હોય તો તે પરિગ્રહ જ છે. અને શહેરમાં રહેવા છતાંય અને વસ્ત્રાદિ પરિગ્રહ છતાંય નિર્વિકાર બુદ્ધિ કે નિર્મળ દ્રષ્ટિ હોય તો ત્યાં પરિગ્રહ વિરમણ મત છે; એમ કહી શકાય. અને પરિગ્રહ જેમ જેમ વધે છે તેમ તેમ તેના પ્રત્યે આસક્તિ ને મમત્વ પણ વધે જ છે. અને માટે શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે—અહમમેતિ મન્ત્રોડયં મોહસ્ય જગદાન્વ્યકૃત્ હું અને મારું એ બે વસ્તુઓ જગતને છતી આંખે આંધળું બનાવનાર છે. વળી છામાસલોમઃ મજાપતેષ્ઠ લાસથી લોભ ઉત્પન્ન થાય છે. એટલે પરિગ્રહ વધાર વ્યથી મનુષ્યને આત્મશાંતિ મળતી નથી અને તેના કરતાંય વિશેષ કષ્ટદાયી તો એ છે કે, પરિગ્રહ તૃષ્ણાને વધારી મૂકે છે. મનુષ્યને અધમ માર્ગે પહોંચાડનાર તૃષ્ણા છે. તૃષ્ણા, એ બેડી છે. તૃષ્ણાનો શુભામ, તે જગતનો શુભામ અને છે. જગત આખું તૃષ્ણામય છે. કોઈનામાં પૈસાની તો કોઈનામાં માનની પણ તૃષ્ણા છે. અને તૃષ્ણા છે ત્યાં આત્મ-સતોષ નથી, પરિગ્રહ મેળવવો જેમ ચુસ્કેલ છે, તેમ તેને સ્વાચ્છવો પણ દુષ્કર છે કારણ કે મેળવવામાં અને સંરક્ષવામાં માલીક નિરંતર ચિંતાતુર રહે છે. અને તેથીજ સં-

હું સાધુ કેમ થયો ?

સારનો સમ્રાટ કે ભીખારી-કોઈ મુખી નથી. ત્યારે મુંખી કોણ ? સંતોષી ! ધર્મીય. પોતાની ભતને સંતોષી કહેવડાવે છે પણ તેઓ કેટલીક વસ્તુઓમાં આસક્ત હોય છે એટલે સંસારથી વિરક્ત બનેલો જ ખરો સંતોષી કહી શકાય. શરીર ઉપરની મૂર્છા, એ પણ પરિમલ્લ છે. એટલે ખરો ત્યાગી જેમ બાહ્ય અથવા જડ જગતમાં રાચતો નથી તેમ શારીરિક સોન્ડર્બ વધવાને પણ દોહતો નથી અને ત્યારે આવી વિરક્ત વૃત્તિમાં જ રમવાનું અનુભવે છે ત્યારે ખરો ત્યાગી ધર્મ શકે છે અને ત્યારે જ તે રસ, સદ્ધિ અને શાતા ગારવમાં મુંઝાયા વિના પાર ઉતરી શકે છે. માટે મનુષ્યે જેમ બને તેમ મૂર્છા ઓછી કરવી જોઈએ. સાધુને માટે આ મહામત છે અને મૂકર્યે પણ એની મર્યાદા બાંધવાની છે. શાંતિ ભોજન વિરમ્યુ મત, એ તો દેશવિસતિ અને સર્વ વિરતિ માટેનું હોઈ તેમજ ભગ્યંતુ હોઈ બન્ને લખવું જરૂરી નથી ધારતો.

ઉપસંહાર.

આ પાંચ મહામતો, એ સર્વજન માન્ય વિષય છે. સંસ્કૃતમાં પણ એક કથલે કહેવ છે કે—

પંચૈતાનિ પવિત્રાણિ સર્વેષાં ધર્મચારિણામ્ ।
અદિસાસત્યમસ્તેય-ત્યાગો મૈથુનવર્જનમ્ ॥

... અર્થાત્ ‘અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, ત્યાગ, અને પરિ-
 શ્ક-એ પાંચ સર્વ ધર્માવલંબીઓને માટે પવિત્ર છે—આ-
 દર્શણીય છે.’ અને આપણે નિહાળી ગયા કે આ પાંચેય સદ્-
 ગુણો જેમ આત્મિક દૃષ્ટિએ લાલદાયક છે, તેમ બાહ્ય
 દૃષ્ટિએ ક્રિંવા લૌકિક દૃષ્ટિએ પણ ક્ષાયદો દેનારા છે. જેટલે
 જેટલે અંશે આ સદ્ગુણો મનુષ્યમાં પરિણમેલા હોય છે,
 તેટલે તેટલે અંશે તે વિશેષ માનનીય બને છે. આ સદ્-
 ગુણો જીવનમાં ઉતરતાં મનુષ્ય વાસ્તવિક રીતે દેવી બની
 જાય છે. અને પાશવિક વૃત્તિઓમાં જીવન ગુમ્મરનાર આકારે
 મનુષ્ય છતાં પશુરૂપ બની રહે છે જે કોઈપણ જીવને મા-
 રવા ઇચ્છતો નથી, અસત્ય બોલતો નથી, ચોરી કરતો નથી,
 અધિચાર કે મૈથુનથી વિરક્ત રહે છે અને જે નિર્મળ બની
 ગયો હોય છે, તેને દેવો પણ નમસ્કાર કરવાને લલચાય છે.
 આ વસ્તુઓનું સર્વંથા પાલન કરનારો સાધુ કહેવાય છે. અને
 આપણે ઉપરના લખાણમાં નિહાળી ગયા કે, સાધુ થનારને એ પાંચ
 મહાવ્રતો તથા રાત્રિભોજન વિરમણ વ્રત ઉચ્ચરાવવામાં આવે
 છે. આ વસ્તુઓનું તે યથાચક્ર ગુરૂની આજ્ઞામાં રહી દ્રવ્ય,
 ક્ષેત્ર, કાલ, સાવ અનુસાર પાલન કરે છે. અને આવાને સર્વ
 વિરતિ એટલે કે સર્વ સ્વાચ પ્રવૃત્તિઓથી અટકેલો કહેવામાં
 આવે છે.

હું સાધુ કેમ થયો ?

આવું સર્વ વિરતિ જીવન મહુલુ કરવાથી અનેક ભવેભાં કરેલાં પાપોત્તુ પ્રક્ષાલન કરી શકાય છે. તેમજ ઉત્તમ ચારિત્ર પાળીને મુક્તિનો માર્ગ મુલ્લમ બનાવી શકાય છે. આ તે ચારિત્ર છે કે, જોકેને પાળીને અનન્તા આત્માઓ મુક્તિ વધુને વધી છે અને વરશે. ચારિત્રથીજ આત્માનો ઉદ્ધાર છે. ચારિત્ર રહિત જીવ સંસારના ચકરાવામાં બચ્ચમલુ કર્યેજ જાય છે. ભાવહાવાનલ શુભ્રવાનો આ એક અમૃત તુલ્ય મેધ છે. એની વૃદ્ધિથી એ શમે છે. અને આત્મા નિર્વજન નિરાકર સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરે છે એટલે મ્હને પણ એજ ભાવના યજ કે, આવું ઉત્તમ સર્વ-વિરતિ ચારિત્ર મહુલુ કરું. એ નિશ્ચય કર્યા બાદ કેટલાકેલા પત્રો આજ્યા, તેમાંન્ય વણાનો ઉત્તર આવી ગયો છે અને બાકી હયે તો સમયે આવશે. હાલ તો અત્રે જ વિરમલુ સમુચિત જાણે છે.

